

GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA (GÉS)

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BAGÓ ESZTER (főszerkesztő), BOGNÁR IMRE, FÉLI JÓZSEFNÉ (felelős szerkesztő),
DR. GÁBRIEL KATALIN, KELECSÉNYINÉ GÁSPÁR KATALIN, KOTULICS TAMÁS,
LACZKA SÁNDORNÉ, DR. LAKATOS JUDIT, MARKÓ ISTVÁNNÉ DR.,
NYITRAI FERENCNÉ DR., DR. PAPANÉK GÁBOR, DR. POZSONYI PÁL,
DR. PROBÁLD ÁKOS, DR. SZABÓ LÁSZLÓ.

E SZÁM SZERZŐI:

BORSI BALÁZS kutatásvezető, GKI Rt.;
FODOR ATTILA Phd hallgató, Pécsi Tudományegyetem;
KOLLÁNYI MARGIT szakfőtanácsos, KSH;
NÉMETHNÉ PÁL KATALIN kutatásvezető, GKI Rt.;
PAPANEK GÁBOR ügyvezető igazgató, GKI Rt.;
DR. ROMÁN ZOLTÁN, a közgazdaságtudomány doktora.

ISSN: 0239–1589

A Szerkesztőség tagjai:

Főszerkesztő: dr. Bagó Eszter, tel.: 345-6189 E-mail: Eszter.Bago@office.ksh.hu
Felelős szerkesztő: Féli Józsefné, tel.: 345-6169, E-mail: jozsefne.feli@office.ksh.hu

Rovatvezetők:

Fazekasné Kovács Katalin, tel.: 345-6401, E-mail: katalin.fazekas@office.ksh.hu
Grábics Ágnes, tel.: 345-6427, E-mail: agnes.grabics@office.ksh.hu
Nádudvari Zoltán, tel.: 345-6865, E-mail: zoltan.nadudvari@office.ksh.hu
Páll Szilárd, tel.: 345-6730, E-mail: szilard.pall@office.ksh.hu
Szabó Péter, tel.: 345-6554, E-mail: peter.szabo@office.ksh.hu

Olvasószerkesztő: Markó Istvánné dr. tel.: 345-6760

Számítógépes tördelőszerkesztő: Gyenes J. Katalin, tel.: 345-6719, E-mail: katalin.gyenes@office.ksh.hu

Kiadja a Központi Statisztikai Hivatal (Bp. 1525. Pf. 51.) Megjelenik: kéthavonta, minden páros hónapban.

Előfizetési díj: egész évre 1800 Ft.

Terjeszti a Magyar Posta Rt. és a bizományosok. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalban, a hírlapkézbesítőknél, a Hírlapelőfizetési és Elektronikus Posta Igazgatóság Hírlap-előfizetési Irodájában Budapest, VIII. Orczy tér 1. (Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank és Takarékpénztár Rt. 219-98636, 02142795 pénzforgalmi jelzőszámra.

Megrendelhető: KSH-Marketing, Bp. 1525 Pf. 51. Telefon: 345–6560, Fax: 345–6699,
valamint a KSH Megyei Igazgatóságokon.

Beszerezhető a Statisztikai Szakkönyvesboltban (1024 Bp. II. Keleti K. u. 10. Telefon: 212–4348).

Nyomdai kivitelezés: Regiszter Kiadó és Nyomda Kft.

TARTALOM

MŰHELY-ELEMZÉSEK

Főbb változások a magyar gazdaságban 1989–2004 között – <i>Kollányi Margit</i>	3
A működő tőkeáramlás és hatásai hazánk és Közép-Kelet Európa építőiparában – <i>Fodor Attila</i>	16
A „jövő-iparok” és magyarországi helyzetük – <i>Papanek Gábor – Némethné Pál Katalin – Borsi Balázs</i>	40

MÓDSZERTAN – STATISZTIKAI GYAKORLAT

Javul vagy gyengül gazdaságunk versenyképessége? Termelékenységünk és versenyképességünk a statisztika tükrében – <i>Dr. Román Zoltán</i>	51
HAZAI STATISZTIKAI FOLYÓIRATOK TARTALMA	63
GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK	64

GÉS-FIGYELŐ

Forrás és felhasználás táblák, 2001 (Forgon Mária)	66
Nívódíj	68
A KSH tájékoztatási naptára, 2005	69
A Gazdaság és Statisztika (GÉS) 2004. évi számainak tartalma	75

CONTENTS

WORKSHOP–ANALYSES

Main changes in Hungarian economy between 1989 and 2004 – <i>Margit Kollányi</i>	3
Working capital inflow and its effects in construction in Hungary and Central and Eastern Europe – <i>Attila Fodor</i>	16
„Future industries” and their situation in Hungary – <i>Gábor Papanek – Katalin Némethné Pál – Balázs Borsi</i>	40

METHODOLOGY–STATISTICAL PRACTICE

Does competitiveness of our economy improve or weaken? – Our productivity and competitiveness in the light of statistics – <i>Dr. Zoltán Román</i>	51
CONTENTS OF HUNGARIAN STATISTICAL PERIODICALS	63
ECONOMIC INDICATORS	64

GÉS–OBSERVATION

Input-output tables, 2000 (<i>Mária Forgon</i>)	66
Prize	68
Dissemination calendar of HCSO, 2005	69
Contents of the year 2004 numbers of ECONOMY AND STATISTICS (GÉS)	75

INHALT

ANALYSEN – STUDIEN

Wesentliche Änderungen in der ungarischen Wirtschaft, 1989–2004 – <i>Margit: Kollányi</i>	3
Die „Zukunft–industrien“ und ihre Lage in Ungarn. – <i>Gábor Papanek – Katalin Némethné Pál – Balázs Borsi</i>	16
Der Kapitalzufluss von Ausland und seine Wirkungen in der Bauindustrie in Ungarn und in MOEL – <i>Attila Fodor</i>	40

METHODIK – STATISTISCHE PRAXIS

Hat der Konkurrenzfähigkeit unserer Wirtschaft verbessert oder geflaut? Unsere Produktivität und Konkurrenzfähigkeit nach der Statistik. – <i>Zoltán Román Dr.</i>	51
--	----

AUS DEM INHALT DER UNGARISCHEN STATISTISCHEN FACHZEITSCHRIFTEN	63
STATISTISCHE KENNZIFFERN	64

GÉS–BEOBACHTER

Verflechtungsbilanz, 2000 (<i>Mária Forgon</i>)	66
Niveaupreisträger	68
Kalender der Publikationen, 2005	69
Inhaltsverzeichnis der Hefte von GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA (GÉS) im Jahr 2004	75

MŰHELY-ELEMZÉSEK

FŐBB VÁLTOZÁSOK A MAGYAR GAZDASÁGBAN 1989–2004 KÖZÖTT

KOLLÁNYI MARGIT

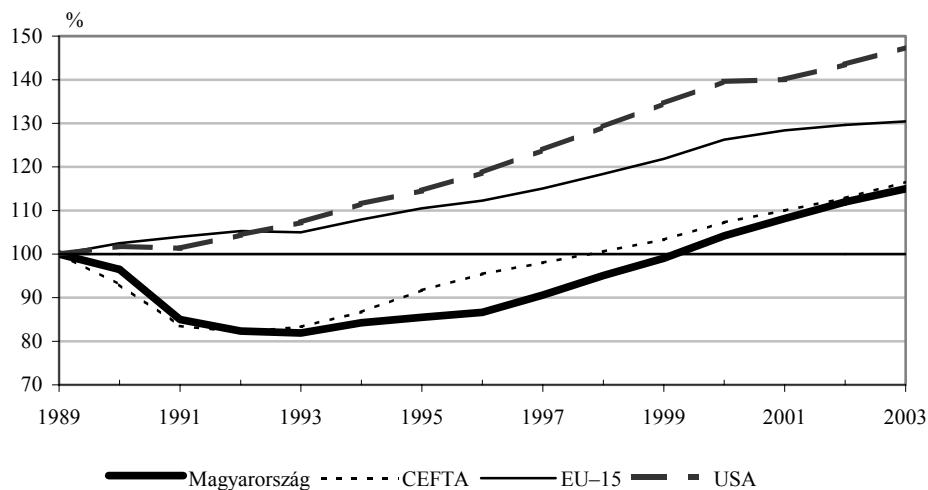
Az 1989 és 2004 között eltelt másfél évtizedben a magyar társadalom és gazdaság gyökeresen átalakult. A társadalmi változásokkal a cikk csak érintőlegesen foglalkozik, és csak azokkal a területekkel, amelyek szoros kapcsolatban állnak a gazdasággal, mint például a foglalkoztatottság vagy a lakossági jövedelem.

A rendszerváltás és az Európai Unióba történő belépés között eltelt tizenöt esztendőben mindössze 20%-kal nőtt Magyarország teljesítménye, vagyis a GDP éves átlagos növekedési üteme alig haladta meg az 1%-ot. A gazdaság fejlődésére – a történelmi és gazdasági eseményekkel összefüggésben – rendkívül nagy hullámvész volt a jellemző, és a teljesítmény-csökkenések és -emelkedések összegződése révén alakult ki a tizenöt éves időszak egészére a szerény javulás.

Ugyanebben a tizenöt éves időszakban a világ gazdaságilag fejlett térségeiben is voltak ciklikus ingadozások, de összességében a fejlődés gyorsabb volt, mint nálunk. Az Egyesült Államokban 1989 és 2004 között másfélszeresére nőtt a bruttó hazai termék (GDP) és a tizenöt tagú Európai Unió is több mint harmadával növelte gazdasági teljesítményét. **A magyar gazdaságban a bruttó hazai termék a tizenöt éves időszak végére – a 90-es évek második felében mutatkozó dinamikus fejlődés ellenére – nem közeledett, hanem távolodott a gazdaságilag fejlettebb országok szintjéhez.**

1. ábra

Bruttó hazai termék (1989 = 100)

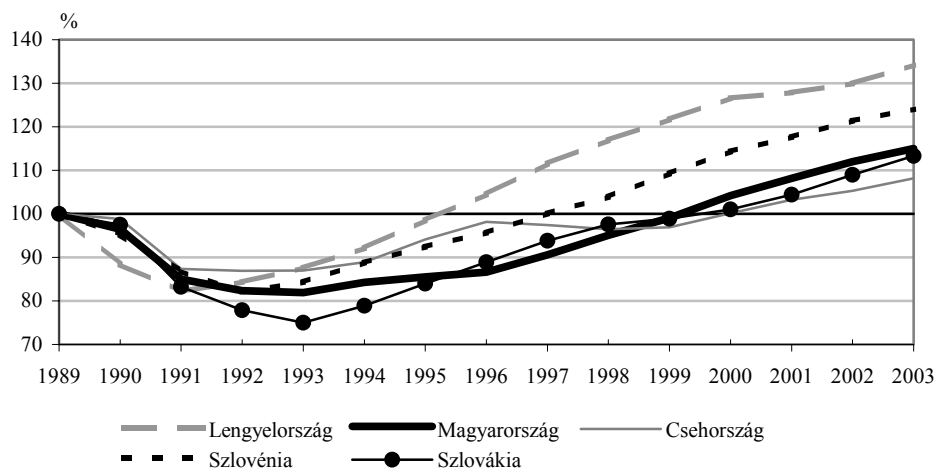


A CEFTA országok fejlődési pályája hasonló volt, mint Magyarorszáé. Ezekben az országokban a rendszerváltás többé-kevésbé azonos időpontban következett be, amit valamennyi rendszerváltó országban a gazdasági teljesítmény dinamikus visszaesése követett. A piaci viszonyok általánossá válásával és a megváltozott körülményeknek megfelelő gazdasági struktúra fokozatos kiépülésével valamennyi ország konszolidálta gazdaságát, majd elindult a piacgazdasági fejlődés útján. A rendszerváltást követő gazdasági válság mélységében azonban számottevő eltérések voltak, és a kilábalás dinamizmusa is különbözött. Így a tizenöt éves időszak gazdasági növekménye is nagy szóródást mutat. Az európai rendszerváltó országok közül **Lengyelországban** volt a legkisebb a visszaesés, és a gazdaság viszonylag gyors alkalmazkodása után az ország dinamikusan fejlődött. A tizenöt éves időszak egészében a lengyel gazdaság teljesítménye több mint 40%-kal lett nagyobb, jóval megelőzve ezzel Magyarországot (ahol 20%-os volt a növekedés). Nem szabad figyelmen kívül hagyni azonban hogy Lengyelország a rendszerváltást megelőzően, a nyolcvanas évtizedben jóval lassabban fejlődött, mint hazánk, így relatíve alacsony bázisról indult, és a gazdasági fejlettség szintjét tekintve ma is Magyarország mögött áll.

Szlovénia és **Szlovákia** közel azonos mértékű gazdasági növekedést produkált az elmúlt másfél évtizedben, mint Magyarország, **Csehországban** lényegesen alacsonyabb, 13–14%-os volt a növekedés.

2. ábra

A bruttó hazai termék alakulása a CEFTA országokban (1989=100)



Változások a magyar gazdaság feltételrendszerében és működésében

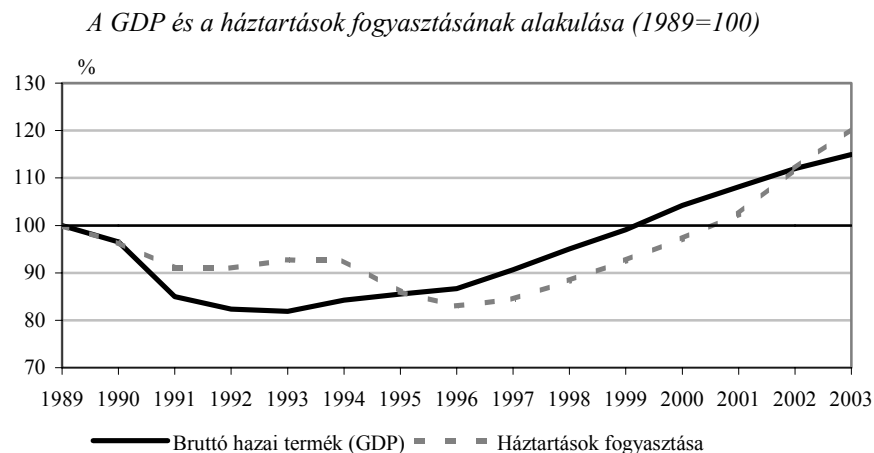
A magyarországi szerény növekedési ütemben nem jutnak kifejezésre azok a mélyreható változások, amelyek a gazdaságban lezajlottak az elmúlt 14 év alatt. Csak a legfontosabbakat említve; a privatizáció során átalakult a gazdaság tulajdonosi szerkezete, kiépült a piacgazdaság intézményrendszere, liberalizálódott a külkereskedelem és a

gazdaság meghatározó ágazataiban javult a termelékenység és a versenyképesség. E folyamatokkal összefüggésben korszerűbbekké váltak a termelés technikai feltételei és átalakult a termelés szerkezete. Megszűnt a hiánygazdaság a fogyasztási cikkek, a beruházási javak és a továbbfelhasználási célú termékek piacán egyaránt. Összefoglalva kiépültek egy modern piacgazdaság alapjai.

A gazdaság átalakulásában fontos szerepe volt a beáramló külföldi tőkének, továbbá a munkaszervezésben és a munkatermelékenységben korábban is meglévő tartalékok feltárásának, mindezek ellenére a piacgazdaságra történő átállás „számláját” nagyrészt a lakosság fizette meg. A lakossági fogyasztás mély és hosszan tartó hullámvölgy után 2000-ben közelítette meg a rendszerváltás előtti szintet, vagyis a lakosság tizenkét éven keresztül ingadozó mértékben ugyan, de minden évben kevesebbet tudott fogyasztani, mint a nyolcvanas évtized végén. Mivel a lakossági jövedelmek, és így a fogyasztás differenciálódása is jelentősen megnőtt, **a lakosság nagyobbik része az ezredfordulón is rosszabbul élt, mint a rendszerváltás előtt.** Az utóbbi években felgyorsult a fogyasztás növekedése. 2001–2003 között – a gazdasági teljesítményt jócskán meghaladó mértékben – közel negyedével fogyasztott többet a lakosság, mint 2000-ben, majd 2004-ben tovább emelkedett a fogyasztás, de már a termeléssel összhangban. (2004 I–III. negyedévében a GDP 4,1%-os növekedése mellett a háztartások fogyasztása 3,4%-kal lett nagyobb.)

Mindezek együttes hatására a rendszerváltás utáni tizenötödik évben a lakosság 25%-kal fogyasztott többet, mint előtte. Ez évi átlagban 1,5%-os növekedést jelent, ami szerény mértéke ellenére nagyobb, mint amit a magyar gazdaság elért ugyanebben az időszakban.

3. ábra



A tulajdonviszonyok változása

A legjelentősebb változás a gazdaság tulajdonviszonyok szerinti megoszlásában történt. A nyolcvanas, kilencvenes évtized fordulóján becslések szerint a GDP 15–20%-a

jött létre a magánszférában, a külföldi tulajdon minimális volt, így a gazdasági teljesítmény túlnyomó része a közösségi szektorokból származott. (A KSH 1992 óta tesz közzé rendszeresen a tulajdonosi szerkezetről adatokat.) **A gazdaság privatizációja a kilencvenes évtized közepére nagyvonalakban lezajlott**, 1996-ban már a GDP 70%-át hazai-, vagy külföldi magántulajdonban lévő vállalkozások hozták létre. A következő hat év alatt 2002-re a magántulajdon aránya mindössze 1%-kal (71%-ra) emelkedett. Nagy változás zajlott le azonban ezekben az években a külföldi és a hazai magántulajdon arányában. A külföldi irányítású vállalkozások gazdasági súlya az 1996. évi 16%-ról 2002-re 22%-ra emelkedett. Az időszak végére a közösségi tulajdon már csak a nem piaci szolgáltatások ágazataiban volt meghatározó jelentőségű. Ezek egy részében – például az igazgatásban és a védelemben – kizárólagos maradt, más részében – az egészségügyben és az oktatásban – megmaradt a közösségi tulajdon túlsúlya, bár az utóbbi két ágazatban is számottevő változások zajlottak le a tulajdonlásban. Az oktatásban a hazai magánszektor aránya 16%-ot, az egészségügyben 28%-ot tett ki a 2002. évi GDP-hez viszonyítva (1. tábla).

A **külföldi tulajdon** aránya a gazdasági ágak közül a feldolgozóiparban a legnagyobb (2002-ben 58%). A feldolgozóipar exportorientált, gépipari ágazataiban különösen nagy a külföldi tőke jelenléte (például a járműgyártásban 87%, a villamos gép- és műszergyártásban 77%). Az ilyen típusú ágazatoknak meghatározó szerepük volt abban, hogy az export felfutása nyomán a magyar gazdaság a kilencvenes évek közepétől dinamikus fejlődésnek indult. Nagyrészt a külföldi tőkebefektetések hozták létre azokat a termelő kapacitásokat, amelyek lehetővé tették, hogy a világgazdasági konjunktúrát az ország jól ki tudja használni.

1. tábla

A bruttó hozzáadott érték megoszlása tulajdonosi alszektorok szerint

Tulajdonosi alszektorok	1992	1996	2002
Közösségi	53,3	30,2	29,1
Hazai magán	41,5	53,9	49,0
Külföldi	5,2	15,9	21,9
Együtt	100,0	100,0	100,0

A nagy nemzetközi vállalatok az export növelését célzó beruházásokban való közvetlen részvételen felül, közvetett módon is segítették a magyar export felfutását. Lehetővé vált például a világpiacon már bevezetett márkanévek használata, a korábban már kiépített kereskedelmi hálózathoz vagy szervízhálózathoz való csatlakozás stb. Ezek a tényezők nem, vagy csak igen nehezen számszerűsíthetők, nem jelennek meg a külföldi tőkének a termelésben, vagy a beruházásban kimutatott arányában, mégis rendkívül nagy szerepük volt a Magyarországon gyártott termékek piacra jutásában. A közvetlen exportörökön túl ezek az előnyök a beszállítókat is kedvezőbb helyzetbe hozták.

Foglalkoztatottság, termelékenység

A rendszerváltozást követő első években a foglalkoztatottak száma még a GDP-nél is nagyobb mértékben esett vissza, és a visszaesés időtartama is hosszabb volt, mint a termelésben. Megszűnt a teljes foglalkoztatottság, megjelent, és az életkörülmények fontos részévé vált a munkanélküliség. A 90-es évek elején a munka nélkül maradók közül sokan korengedménnyel vagy az előnyugdíj konstrukció segítségével nyugdíjasokká váltak. A demográfiai folyamatok mellett ez a jelenség is hozzájárult az inaktív keresők arányának növekedéséhez. A **munkanélküliek** száma 1993-ban volt a legmagasabb (520 ezer fő), azóta folyamatosan csökkent. (2004-ben a munkaerő-felmérés adatai szerint mintegy 250 ezer fő nem talált munkát.) A munkanélküliségi ráta az 1993. évi 12%-ról mára ugyancsak a felére mérséklődött. A 2004. évi mintegy 6%-os munkanélküliségi ráta nemzetközi összehasonlításban nem tekinthető magasnak; Lengyelországban és Szlovákiában ez a mérőszám 18–19%-ot tesz ki, Csehországban 8%-ot, Szlovénia munkanélküliségi rátája hasonló Magyarorszáéhoz. Az Európai Unió gazdaságilag fejlett országaiban (EU-15) 2004-ben az átlagos munkanélküliségi ráta várható adata 8% körüli.

A **foglalkoztatottak száma** a rendszerváltozást követően nyolc éven keresztül csökkent. Erre az első években a gazdaság mély strukturális válsága ad magyarázatot. A KGST megszűnésével a rendszerváltás előtt működő nagy állami vállalatok többsége összeomlott, vagy termelése drasztikusan visszaesett. A KGST-be irányuló export megszűnése következtében feleslegessé váló munkaerőt a megújuló, többségében magántulajdonba kerülő vállalkozások csak részlegesen és lassan tudták felszívni. A foglalkoztatottság mértéke 1997-ben érte el a mélypontot, amikor a foglalkoztatottak száma a negyedével volt kisebb, mint a rendszerváltás évében. Később, 1998–2004 között a foglalkoztatottság lassú növekedésnek indult, de ebben az időszakban is a termelés növekedése minden évben gyorsabb volt, mint a létszámé. Ez utóbbi folyamatot már főként a termelés technikai-technológiai feltételeiben bekövetkező megújulás tette lehetővé.

A munkatermelékenység mérésére a legáltalánosabban használt mutatószám **az egy foglalkoztatottra jutó GDP. A tizenöt éves időszak alatt e mutatószám szerint a termelékenység másfélszeresére emelkedett a magyar gazdaságban.**

Az export szerepe a növekedésben

A magyar gazdaságban – mint a kisméretű országokban általában – a keresleti tényezők közül különleges jelentősége van az exportnak. A rendszerváltozást követő első néhány évben a GDP meredek csökkenésére is elsősorban az export ad magyarázatot. A KGST összeomlása következtében az e térségbe exportált áruk mennyisége 1989–1992 között kevesebb, mint a felére esett vissza, aránya az összes termékkivitelen belül pedig 42%-ról, 23%-ra csökkent. A piacvesztés következtében nemcsak a közvetlen exportőrök, hanem azok beszállítói is jórészt tönkrementek. A KSH modellszámításai¹ szerint

¹ A KGST piac összeomlása 1986–1990: A KGST-vel folytatott külkereskedelmi forgalom 1986 és 1990 közötti megváltozásának hatáselemzése az ágazati kapcsolatok szemszögéből KSH, 1991.

100 Ft rubelelszámolású exportkiesés a nemzetgazdaság számára a tovagyrűző hatásokat is figyelembe véve közel 200 Ft termelés kieséssel járt.

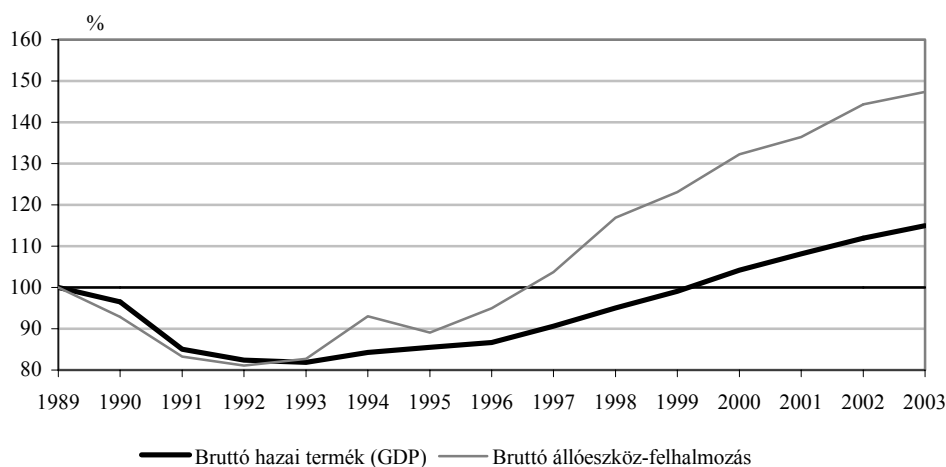
A kilencvenes évek második felében kibontakozó fellendülés hajtóereje is az export volt. A teljes kivitel volumene (termékek és szolgáltatások együtt) a rendszerváltás idején mért szinthez képest 2004-re közel háromszorosára emelkedett, miközben a GDP 20%-kal lett nagyobb. (Természetesen az import növekedési üteme is hasonló mértékű volt.) Teljesen átalakult a magyar export országcsoportok szerinti megoszlása. 2003-ban már a termékforgalom több mint 80%-a a gazdaságilag fejlett országokba irányult, ezen belül 74%-a az Európai Unió (EU-15) országaiban talált vevőre. A fejlett országok exporton belüli aránya 1989-ben 44% volt. Ez a folyamat jól szemlélteti az exporttermékek korszerűségében, világpiaci versenyképességében az elmúlt tizennégy éves időszakban bekövetkezett javulását.

A beruházások szerepe a növekedésben

A rendszerváltást követő első néhány évben az állóeszköz-felhalmozás gyorsabban követte a gazdasági feltételek kedvezőtlen változásait, mint a fogyasztás. A piacvesztés és a vállalatok többségének bizonytalan tulajdoni és pénzügyi helyzete miatt a beruházások három év alatt közel 20%-kal estek vissza és csak az évtized közepére érték el a rendszerváltás előtti szintet.

4. ábra

*A GDP és a bruttó állóeszköz-felhalmozás alakulása
(1989=100)*



A kilencvenes évek második felére jellemző dinamikus fejlődéshez az export mellett a beruházási piac élénkülése is hozzájárult. Az időszak egyik fő jellemzője az volt, hogy jelentősen átalakult a beruházások anyagi-műszaki összetétele. Az építési beruházások volumene 2000-ben 25%-kal, a gépberuházásoké 75%-kal haladta meg az

öt évvel korábbi szintet. A világgazdasági recesszió hatása **2001-ben** az üzleti szférában már Magyarországon is érvényesült. Az összes beruházás növekedési üteme magasabb volt, mint a GDP-é, de a gazdasági növekedés, illetve az export szempontjából kiemelkedő jelentőségű feldolgozóiparban csökkent. A beruházások ágazati struktúrájában mutató kedvezőtlen változások **2002-ben** felerősödtek. A feldolgozóiparban az előző évi viszonylag alacsony szinthez képest további beruházás-csökkenés volt tapasztalható. **2003-ban**, jórészt a javuló világgazdasági kilátások hatására, tendenciaváltozás következett be. A nemzetgazdaság teljes beruházása továbbra is viszonylag szerény ütemben (3%-kal) nőtt, de ezen belül a feldolgozóiparban jelentős fejlesztések indultak el, és 13%-kal többet fordítottak beruházási célra, mint az előző évben. Ez a termelés és a külkereskedelem egyensúlyát javító export szempontjából kedvező folyamat 2004-ben sem állt meg.

A fogyasztás – felhalmozás aránya

A belföldi felhasználás két fő összetevője, a háztartások fogyasztása és az állóeszköz-felhalmozás, mértékében és trendjében is nagyon eltérően alakult az elmúlt tizennégy évben. Az állóeszköz-felhalmozás 2003-ban több mint másfélszerese volt az 1989. évinek (57%-os volt a növekedés), miközben a háztartások fogyasztása az utóbbi években bekövetkező felfutás ellenére is csak 20%-kal emelkedett. A belföldi forráshoz képest mutató túlfelhasználást külföldi források fedezték (2. tábla).

2. tábla

Főbb felhasználási tételek a GDP százalékában

Ország, országsoport	Év	Összes fogyasztás	Állóeszköz-felhalmozás	Készlet-változás és egyéb	Összes belföldi felhasználás	Behozatali (-), kiviteli (+) többlet
Európai Unió	2002	78,9	19,7	0,0	98,3	1,7
Csehország	2002	74,2	26,3	1,8	102,6	-2,3
Lengyelország	2002	84,2	19,2	0,0	103,4	-3,4
Szlovákia	2002	76,2	29,8	1,4	107,4	-7,1
Magyarország	2002	77,1	23,4	1,8	102,3	-2,3
	2003	79,2	22,0	3,1	104,3	-4,3

A **fogyasztás és a felhalmozás** GDP-n belüli aránya az ezredfordulót követő években számottevően megváltozott. Az összes végső fogyasztás (a háztartások és a közösségi fogyasztás együtt) a 2000. évi 73%-ról 2003-ra 79%-ra emelkedett. A fogyasztói kereslet felfutása a fogyasztási célú import növekedését is magával hozta, jórészt ezzel magyarázható a külkereskedelmi deficit növekedése. Bár a 2003-as fogyasztási ráta az utóbbi évek gyors – a GDP növekedését jóval felülmúló – ütemben emelkedett, nemzetközi összehasonlításban nem minősül kiemelkedően magasnak. Az Európai Unió (EU-15) összes végső fogyasztása a GDP-n belül 2002-ben és 2003-ban egyaránt átlagosan 79% körüli arányt képviselt. A 2004-ben csatlakozott országok közül Lengyelországban jóval magasabb a fogyasztás aránya, mint hazánkban (2002-ben, 84%-a volt a lengyel GDP-nek) Csehországban és Szlovákiában viszont alacsonyabb.

Magyarországon 2000-ben az állóeszköz-felhalmozás aránya a GDP százalékában 23,4% volt, ami 2003-ban 22%-ra csökkent. Ez utóbbi arányszám a tizenöt tagú EU átlagához képest még magasnak számít, de a gazdasági fejlettség szintjében hozzánk közelebb álló dél-európai ország – Görögország, Spanyolország és Portugália – adatával egybevetve már relatíve alacsony. Az eltérés mindössze 2–3 százalékpontot tesz ki.

A gazdasági fejlődés szakaszai

A rendszerváltástól az Európai Unióig terjedő tizenöt éves időszak a gazdasági növekedés (visszaesés) alapján a következő öt viszonylag homogén szakaszra bontható fel:

1990 és 1993 közé tehető a rendszerváltást követő gazdasági visszaesés időszaka;

- a 1994 és 1996 közötti három évben a gazdaság lassú fejlődésnek indult, ezt a folyamatot azonban a külső- és belső pénzügyi egyensúly súlyos romlása kísérte;
- a 1997–2000 közötti évek a lendületes fejlődés időszaka, a gazdaság fenntartható növekedési pályán haladt;
- az időszak utolsó négy éve, 2001–2004 sem a növekedés, sem az egyensúly szempontjából nem mutat egységes képet.

A rendszerváltozást követő évek gazdasága, 1990–1993

A kilencvenes évtized első éveiben az átalakulással együtt járó meredek teljesítménycsökkenés következett be. A bruttó hazai termék négy év alatt a hetvenes évek közepének szintjére esett vissza. A gazdasági teljesítmény szempontjából 1993 volt a rendszerváltást követő időszak mélypontja, amikor a GDP 18%-kal volt kisebb, mint a rendszerváltás évében. A magyar gazdaság korábban is meglévő strukturális és hatékonysági problémáit a KGST-piac összeomlása felszínre hozta és felerősítette. A külkereskedelem liberalizálása, továbbá a privatizációs folyamattal együtt járó szervezeti és működési bizonytalanságok mélyítették a strukturális válságot, amelyhez likviditási válság is társult. Csökkent a belföldi kereslet mind a beruházások, mind a fogyasztás vonatkozásában, a legnagyobb visszaesés azonban az exportban következett be. Az időszak további fontos jellemzője a magas infláció, a romló életszínvonal, továbbá a munkanélküliség gyors felfutása volt.

A kilencvenes évtized első éveiben a magyar gazdaság nemzetközi feltételei nemcsak a KGST-piac összeomlása, majd megszűnése, hanem a gazdaságilag fejlett országokban kialakult gazdasági dekonjunktúra miatt is kedvezőtlenül változtak. A kilencvenes évek elején az OECD-országokban lassult a növekedés. A lefelé irányuló gazdasági trendet az öbölháború okozta válság tovább mélyítette. (1993-ban az OECD-térségben 1% körüli volt a növekedés, az EU-ban pedig 0,3%-kal csökkent a GDP.) Legnagyobb külkereskedelmi partnerünk, Németország helyzetét az általános nemzetközi dekonjunktúra mellett a két német állam újraegyesítési folyamata is nehezítette.

Magyarországon az 1990–1993 közötti időszakban a mezőgazdaságban, az iparban és az építőiparban, vagyis a **három termelő ágazatban**, a visszaesés még nagyobb volt,

mint a gazdaság egészében, mert a **szolgáltatásokat végző ágazatok** jelentős részében (pl. oktatásban, egészségügyben, igazgatásban) a közvetlen piaci hatások nem jelentek meg, és az ország gazdasági feltételeinek kedvezőtlen változása is csak nagy késéssel érvényesült. Ez utóbbi relatíve stabil, sőt egyes években növekedést mutató ágazatok részben ellensúlyozták a termelő szférában tapasztalt visszaesést.

A mezőgazdaság és az építőipar GDP-hez való hozzájárulása a négy év alatt mintegy a harmadával csökkent. A mezőgazdasági teljesítmény visszaesésében, a tulajdonosi viszonyok változásával kapcsolatos – a kínálat oldaláról mutatkozó – nehézségek és a mezőgazdasági termékek iránti kereslet visszaesése egyaránt szerepet játszott. Az ipar hozzáadott értéke 27%-kal lett kisebb, ebben jelentős szerepe volt a teljes export (árúk és szolgáltatások együtt) 25%-os csökkenésének. Az átalakuló országok számára exportált termékek mennyisége 1990 és 1993 között kevesebb mint felére (44%-ára) esett vissza. Az export visszaesése, illetve az import hirtelen felfutása az időszak végére súlyos külkereskedelmi egyensúlyhiányt idézett elő. (Az import 1993. évi megemelkedésében egyszerű tényező, az orosz hadieszköz-vásárlás is szerepet játszott.)

A termelő ágazatokhoz közvetlenül kapcsolódó szolgáltatásokban (kereskedelem, szállítás, raktározás) ugyancsak 20–25%-os visszaesés következett be. A többi – elsősorban nem piaci jellegű tevékenységet végző – szolgáltató ágazat 1993. évi teljesítménye közel 10%-kal magasabb volt, mint 1989-ben.

3. tábla

*Néhány fontos gazdasági mutató alakulása
1990–1993*

Gazdasági mutatók	1990	1991	1992	1993	Változás a négy év alatt
	évi változás				
GDP	-3,5	-11,9	-3,1	-0,6	-18,1
Bruttó hozzáadott érték					
az iparban	-7,6	-17,8	-6,7	3,0	-27,2
építőiparban	-21,9	-15,0	+1,9	-5,5	-36,1
mezőgazdaságban	-4,6	-8,1	-16,5	-7,9	-32,6
Összes export	-5,3	-13,9	+2,1	-10,1	-25,2
Fogyasztóiár-emelkedés	28,9	35,0	23,0	22,5	162,2

*A globalizáció időszaka,
1994–1996*

Ebben a hároméves időszakban szerény mértékben, de minden évben emelkedett a GDP. Az időszak legnagyobb problémája az 1994-re kialakuló súlyos külső és belső egyensúlyhiány. **A folyó fizetési mérleg** romlása már az előző periódus végén elkezdődött. A hiány 1993-ban a GDP 9%-át, 1994-ben 9,4%-át tette ki. Ez a mérték többszöröse a megelőző évekre, illetve a rendszerváltás előtti időszakra jellemző hiánynak. A külső pénzügyi egyensúlyi helyzet nemzetközi mércével mérve is kedvezőtlen volt. Az OECD országcsoportban és az EU-ban a folyó fizetési mérlegre az egyensúly közeli

állapot volt a jellemző. Az OECD 29 tagországa közül Magyarország e mutató tekintetében az utolsó helyre szorult.

Az **államháztartás** 1994. évi deficitje a GDP 8,4%-át tette ki, ami közel háromszorosa az EU által meghatározott maastrichti (3%-os) kritériumnak. Az egyensúlyromlás megfékezésére 1995-ben bevezetett megszorító intézkedések (egyszeri deviza-leértékelés, vámpótlék bevezetése, keresetkorlátozó intézkedések stb.) az egyensúlymutatókban látványos javulást eredményeztek, de ezzel egyidejűleg átmenetileg mérséklődött a növekedés üteme, és erősödött az infláció. A gazdaság stabilizálódását jelzi, hogy 1996-ban élénkült a beruházási tevékenység, ugyanakkor az életszínvonal a stabilizációs időszak elejére kialakult alacsony szinthez képest tovább romlott. A háztartások fogyasztása 1996-ban 17%-kal volt kisebb, mint a rendszerváltás évében.

4. tábla

*Néhány fő gazdasági mutató alakulása,
1994–1996*

Gazdasági mutatók	1994	1995	1996	Változás a három év alatt (%)
	évi változás			
A GDP éves növekedése	2,9	1,5	1,3	5,8
Folyó fizetési mérleg hiánya a GDP százalékában	9,4	5,6	3,7	..
Államháztartás hiánya a GDP százalékában	8,4	6,6	3,1	..
Éves fogyasztóiár-emelkedés	18,8	28,2	23,6	88,2

*Dinamikus fejlődés, stabil egyensúly,
1997–2000*

A GDP négy év alatt több mint 20%-kal nőtt. A növekedés az időszak folyamán egyenletes volt, 4,2% és 5,2% között mozgott. A kedvező gazdasági helyzet több tényező együttes hatására alakult ki; keresleti oldalról a világgpiaci konjunktúra és a belföldi kereslet élénkülése egyaránt serkentette a termelést, ugyanakkor a versenyképes termelőkapacitások bővülése kínálati oldalról teremtette meg a konjunkturális lehetőségek kihasználását. Az állóeszköz-felhalmozás négy év alatt 40%-kal emelkedett, a lakosság fogyasztása is növekedésnek indult, de a növekedés üteme lényegesen kisebb volt, mint a beruházásoké (a négy év alatt 17%).

5. tábla

*Néhány fő gazdasági mutató alakulása,
1997–2000*

Gazdasági mutatók	1997	1998	1999	2000	Változás a négy év alatt (%)
	évi változás				
A GDP éves növekedése	4,6	4,9	4,2	5,2	20,3
A folyó fizetési mérleg hiánya a GDP százalékában	2,1	4,8	4,4	-4,4	..
Az államháztartás hiánya a GDP százalékában	4,8	6,6	3,7	3,7	..
Éves fogyasztóiár-emelkedés	18,3	14,3	10,0	9,8	63,3

Az időszak utolsó évében 2000-ben nőtt a GDP a rendszerváltás óta a leggyorsabban. A magas növekedési ütem mögött azonban az évközi folyamatokban már jól érzékelhető a világgazdasági konjunktúra gyengülésének a hatása. A GDP növekedési üteme negyedévről negyedévre enyhén, de mérséklődött. (Az I. negyedévi 6,6%-ról, a IV. negyedévre 4,2%-ra csökkent.)

Az egyensúlyi mutatókat tekintve az államháztartás deficitje elfogadható mértékű volt. A folyó fizetési mérleg egyenlege számottevően romlott az előző évihez képest. Ebben meghatározó szerepe volt annak, hogy a világpiacon árárányok számunkra kedvezőtlenül változtak. A külkereskedelmi cserearányok átmeneti romlása az energia-hordozók áremelkedése miatt következett be.

Mindezek együttes hatását figyelembe véve a gazdaság ebben a periódusban fenntartható növekedési pályán haladt.

*A gazdasági konjunktúra lanyhulása,
2001–2003. I. félév*

2001-ben felerősödtek az előző évben megindult kedvezőtlen folyamatok. A növekedés tovább lassult. A GDP éves szinten 3,8%-kal nőtt, ezen belül; az I. negyedévben 4,2%, a II. negyedévben 4,1%, a III. negyedévben 3,9%, a IV. negyedévben pedig 3,3% volt a növekedési ütem. Mint általában, a gazdasági növekedésben bekövetkező tendencia-változást most is az export váltotta ki.

Az export (exporton a termékek és szolgáltatások együttes kivitelét értjük) az I. negyedévben még 18%-kal nagyobb volt, mint az előző év azonos időszakában, a IV. negyedévben pedig már 3%-kal kisebb. Az exportkereslet beszűkülése az ipart érintette a legsúlyosabban, ahol a hozzáadott érték 2000-ben még 10%-kal nőtt, 2001-ben pedig már stagnált.

A világpiacon konjunktúra mellett az export visszaesésének belső okai is voltak. Rontotta a versenyképességet, hogy az ipari reálbér a termelést és a termelés-kenységet jóval meghaladó mértékben emelkedett. Hozzájárult a versenyképesség romlásához, hogy a forint felértékelődése következtében az ipari kivitel árszintje (forintban) az előző évi 8,5%-os növekedés után 2001-ben csak 1,5%-kal emelkedett. Az év második felében ez a tényező árcsökkenést, vagyis árbevétel-kiesést okozott az exportőrök számára.

Kedvezőtlen irányban változott a GDP belföldi felhasználásának szerkezete is. A háztartások fogyasztása jóval gyorsabb ütemben (5,9%-kal) emelkedett, mint a gazdaság teljesítménye. Az állóeszköz-felhalmozás növekedési üteme lassult, ezen belül a vállalkozások beruházásai számottevően visszaestek.

2002-ben a gazdaság problémái még súlyosabbá váltak. A gazdasági növekedés üteme tovább mérséklődött (3,5%-ra). Az ipari dekonjunktúra mélyült, és az I. félévben a recesszió határára jutott el. Az ipar hozzáadott értéke az I. negyedévben minimális mértékben ugyan, de csökkent, és a növekedés a II. negyedévben is 1% alatt maradt. Az év második felében mutatkozó kismértékű és átmeneti élénkülés hatására az éves növekedési ütem 1,7%-ot tett ki.

A nemzetgazdaság exportjának növekedési üteme 3,7%-ra esett vissza. (A megelőző évben 8%-os, két évvel korábban 21%-os volt ez az emelkedés.) Az elhúzódó világgazdasági recesszió hatását tetézte, hogy a forint felértékelődése továbbra is súlyos veszteséget okozott az exportőröknek. Más oldalról 2002-ben már érvényesült a forint felértékelődésének antiinflációs hatása, és a fogyasztói árszint a 2001. évi 9,2%-os növekedés után 5,3%-ra mérséklődött.

2002-ben a GDP felhasználásában a már 2001-ben kibontakozó kedvezőtlen strukturális változások felerősödtek. A lakossági fogyasztás – az előző évi magas növekedése után – ugrásszerűen (9,3%-kal) emelkedett. Az állóeszköz-felhalmozás növekedési üteme is magas volt (8%-os), de az üzleti szféra fejlesztése az előző évi alacsony szinten megrekedt. Dinamikusan emelkedtek viszont a költségvetési szervek beruházásai. A 2002-ben lezajlott gazdasági folyamatok jellemezték 2003 első felét is.

A magyarországi dekonjunktúra elérte a mélypontját. Az I. negyedévben a GDP növekedési üteme 2,7%-ra, a II. negyedévben 2,5%-ra mérséklődött. A külkereskedelem negatív egyenlege tovább nőtt.

*Élénkülés kedvezőtlen egyensúly mellett
2003 I. félév – 2004. III. negyedév*

2003 közepén tendenciaváltozás következett be, és a növekedési ütem élénkülni kezdett. A fordulatot a kereslet felfutása alapozta meg. A teljes export az I. félévi 2% körüli növekedés után a III. negyedévben 8%-kal, a IV. negyedévben 17%-kal volt magasabb, mint az előző év azonos időszakában.

A GDP belföldi felhasználásának szerkezete is javult. A háztartások fogyasztásának növekedési üteme az év végére kissé csillapult. Az állóeszköz-felhalmozás 2003 II. félévében élénkült. (5%-kal emelkedett) és struktúrájában kedvező irányú változások jelentek meg. Az export szempontjából kiemelkedő fontosságú feldolgozóiparban a megelőző két és fél évre jellemző kockázatkerülő beruházási magatartás megváltozott és növelni kezdték a fejlesztési kiadásokat.

6. tábla

*Néhány gazdasági mutató alakulása,
2001–2003*

Gazdasági mutatók	2001	2002	2003	Ebből	
				I. félév	II. félév
A GDP növekedése	3,8	3,5	3,0	2,7	3,3
Az export növekedése	7,8	3,7	7,2	2,0	13,0
A folyó fizetési mérleg hiánya a GDP százalékában	3,6	4,9	6,5
Az államháztartás hiánya a GDP százalékában	3,0	10,1	5,9
Éves fogyasztóiár-emelkedés	9,2	5,3	4,7	4,3	5,1

2004-ben a magyar gazdaságban folytatódtak az előző év második felében kibontakozó folyamatok. A gazdasági növekedés az I–III. negyedévben 4% volt (2003 I–III. ne-

gyedévében 2,8%-os emelkedést mértek). Az élénkebb növekedést az export, és a beruházások tették lehetővé. A beruházások struktúrája azt mutatja, hogy a feldolgozóiparban tovább erősödött a beruházási kedv. (A 2004 I–III. negyedévében 27%-kal növelte az ágazat a beruházásait.) Gyors (26%-os) növekedés tapasztalható az útépitést is magában foglaló szállítás ágazatban is.

Javult a GDP felhasználási struktúrája. A háztartások fogyasztása január–szeptemberben a GDP-nél alacsonyabb ütemben (3,3%-kal) emelkedett. Továbbra is kedvezőtlen azonban a külső- és belső pénzügyi egyensúly, de a reálgazdasági folyamatokban tapasztalható kedvező változások alapján jó esély látszik a pénzügyi egyenleg javulására is.

KULCSSZAVAK: GDP, GAZDASÁGI FEJLŐDÉS
GDP, ECONOMIC DEVELOPMENT
ÖKONOMISCHE ENTWICKLUNG

Summary

The author examines economic development in Hungary during the one and a half decade between 1989 and 2004. This study outlines the changes in the condition system and operation of the Hungarian economy based on chief economic indicators (GDP, foreign trade turnover, investment, employment, productivity, proportion of consumption and accumulation), then the period examined is broken down into four periods of development in the analysis.

A MŰKÖDŐ TŐKEÁRAMLÁS ÉS HATÁSAI HAZÁNK ÉS KÖZÉP-KELET EURÓPA ÉPÍTŐIPARÁBAN

FODOR ATTILA

Bevezetés

A hatvanas évek végétől a világgazdaságban általánosságban jelentős változások kezdődtek. Felbomlott a gyarmati rendszer, a fejlődő országok fokozatosan integrálódtak a világgazdaságba. Rohamos műszaki-technológiai fejlődés vette kezdetét elsősorban a közlekedés, a távközlés, az adatátvitel területén. Összeomlott a Bretton-Woods-i, a második világháború után létrehozott nemzetközi pénzügyi rendszer. Mindezek alapvetően változtatták meg a vállalatok nemzetközi működési feltételeit s ezzel kölcsönhatásban a működő tőkeáramlások sajátosságait. A technikai haladás nyomán lehetővé vált a termelés üzemi szintű nemzetközi specializációja, illetve a korábban laza kapcsolódású anya- és leányvállalatok szoros integrációja. A nemzetközi pénzügyi rendszer bizonytalanságai, a piaci verseny erősödése pedig arra ösztönözték a jelentős tőkeerővel rendelkező cégeket, hogy leányvállalatok külföldi alapításával a tőke megtérülése szempontjából a legkedvezőbb feltételeket kínáló régiókba, országokba telepítsék tevékenységüket. Ezáltal nemcsak a termelésüket optimalizálták, hanem a piaci kapcsolataikat is vállalaton belülré hozták. Csökkentették az ár-, árfolyamkockázatokat, továbbá mérsékelhették az állami szabályozás hatásait, az adópolitika terheit.

A folyamat természetesen erőteljesen növekvő nemzetközi tőkeáramlást eredményezett. 1975 és 1985 között a külföldi működő tőkebefektetések volumene a világtermeléssel, a világgazdasággal azonos ütemben gyarapodott, s a tíz év alatt szinte megduplázódott. A nyolcvanas évek közepétől a tőkeáramlás üteme nagyságrendekkel ugrott meg: 1985 és 1990 között a direkttőke-beruházások éves értéke az 1975-ös érték nyolcszorosára nőtt, míg ugyanezen időszak alatt a világtermelés és -export csupán megháromszorozódott. A világgazdaság motorjává tehát a nyolcvanas évek közepétől a működő tőkebefektetések váltak. A kilencvenes évek elején a világgazdasági recesszió hatására a tőkebefektetések értéke kissé visszaesett, 1993-ban azonban elérte az 1990-es szintet, 1996-ban pedig már 75 százalékkal meg is haladta azt. Az éves nagyságrendek érzékeltesére: 1970-ben a világgazdaságba áramló tőke 12 milliárd dollárt tett ki, 1980-ban 47 milliárdra nőtt, 1987-ben elérte a 100 milliárd dollárt, 1990-ben már ennek több mint kétszeresére, 211 milliárd dollárra rúgott, majd 1996-ban 350 milliárd dollárra emelkedett.

Elsősorban ennek az erősen emelkedő tőkeáramlásnak tulajdonítható a világgazdaság globalizációja, amely a multinacionális vállalatok növekvő szerepvállalására vezethető vissza.

Hazánknak, ennek a kis és nyitott gazdaságnak is elemi érdeke volt, hogy a gazdaság szerkezeti átalakulása végbemenjen, hiszen a rendszerváltás után az ország előtt egyetlen út létezett: a szabad piacgazdaság globális rendszerébe való integrálódás.

A politikai és gazdasági rendszerváltást, átalakulást kezdetben fájdalmas, és akkor még reménytelenül hosszúnak tűnő recesszió követte. Mára azonban Magyarországot az átmenet győztesei között tartják számon. Megvalósult a magyar gazdaságban a magán-szektor dominanciája, a külkereskedelem az elmúlt tizenkét év alatt megötszörözte teljesítményét, az európai uniós jogharmonizáció előrehaladott állapotban van, az intézményrendszer megszilárdult, a gazdaságot jellemző mutatók kedvező irányba mozdultak el. Magyarország számos gazdasági döntésben is a legprogresszívebbnek tekinthető a régió többi országához képest, akár a készpénzes privatizáció megvalósítására, akár a 1997–98-as gazdasági problémák átvészelésére tett intézkedésekre gondolunk.

Szintén Magyarországnak sikerült igazán jelenős külföldi tőkét, un. működő tőkét, az elsők között az országba csalogatnia, ami véleményem szerint jelentősen hozzájárult a jó gazdasági teljesítmények eléréséhez. Úgy gondolom – és az elemzések is azt mutatják –, hogy Magyarország a legjobb példa arra a tételre, hogy az elmúlt évtizedben azok az országok tudtak felzárkózni, illetve váltak gazdaságilag sikeressé, amelyek jelentős tőkebefogadók voltak, majd – gyakran a náluk létesített multinacionális leányvállalatokon keresztül – maguk is tőkeexportórré váltak.

Ebben a cikkben egy sajátos iparágban, az építőiparban keresztül vizsgálom a hazánkba áramló külföldi működő tőke beáramlását és ezek hatásait, melyet a befektetők motivációival és a befektetés ösztönzési rendszer reformjának bemutatásával próbáltam egy kicsit színesebbé tenni. Először a téma elméleti háttérét vizsgálom, ügyelve arra, hogy ez kellő háttérrel biztosítson a későbbiekben tárgyalásra kerülő építőipari folyamatok vizsgálatához, megértéséhez.

Elméleti megközelítések

Vegyük sorra először az elméleti feltevéseinket, azt, hogy milyen okok és milyen tényezők alapján történik a működő tőke áramlása az egyes országok között általában.

A külföldi működő tőkebefektetéseket meghatározó tényezők vizsgálata elsődlegesen arra irányul, hogy a vállalatokat milyen tényezők motiválják arra, hogy termelésük egy részét más országba telepítsék. Ha ezt a megközelítést „vállalati” szinten tesszük és ezt elfogadjuk, akkor egyúttal azt is el kell fogadnunk, hogy a külföldi működő tőkebefektetések okait elsősorban mikroökonómiai jellegű összefüggésekben kellene keresnünk, és a makroökonómiai hatások csak másodrendűek. Ez azért is izgalmas megközelítés, mert sokáig lényegében csak a makroökonómiai hatásokat ismerték fel és mutatták ki, mint a működő tőkebefektetések fő meghatározóit.

Elsősorban az eltérő tényezőadottságok és az ezek következtében kialakuló eltérő arányok (komparatív előnyök és hátrányok) adják ezen tőkeáramlások motivációit.

A kutatók úgy vélték, hogy ha egy ország egy hazai vállalata egy másik országban olyan jelentős komparatív előnnyel tudna termelni a saját országában folytatott termeléséhez képest, ami felülmúlja a másik országban létrehozandó leányvállalat alapításának és működtetésének költségeit, akkor a hazai vállalat nagy valószínűséggel működő tőkebefektetéseket fog végrehajtani a másik országban. Ezek a komparatív előnyök pedig az exogénnek feltételezett makroökonómiai változók alakulásának megfelelően

keletkeztek, vagy éppen tűntek el. Ezáltal lényegében az el is sikkadt, hogy nem egy „vállalat” ruház be egy másik országban, hanem az ország. A vállalat, illetve a vállalat döntéseit megalapozó mikroökonómiai tényezők képbe sem kerültek, a tranzakciós költségek szerepét elhanyagolták, az un. „ismeret alapú” tőke jelentőségét pedig teljesen semmibe vették. Ennek alapján a külföldi működő tőkebeáramlások első modelljei olyan változók hatását mutatták be, mint a tőke- illetve bérköltségek eltérése, az érintett gazdaságok növekedési indexei, esetleg a reálárfolyam valamelyik mérőszáma.

Noha a külföldi működő tőkebefektetéseket természetesen nem kis részben a makroökonómiai jellegű tényezők is motiválják, elsődlegesen a vállalatok szemszögéből célszerű értékelnünk ezt a folyamatot. Ehhez az értékeléshez a keretet a Dunning-féle OLI (Ownership-Location-Internationalization) paradigma szolgáltatja. Ez tulajdonképpen a működőtőke-elméletek egyfajta szintézisének tekinthető. Három csoportba gyűjti azokat a motiváló tényezőket, amelyek egy vállalatot működő tőkebefektetéshez vezethetnek. A motivációk mindegyike abból fakad, hogy egy terjeszkedni készülő vállalat a terjeszkedést részben megelőzően, részben követően előnyöket élvez azon vállalatokkal szemben, akik az adott ország piacát csak export útján látják el.

Nézzük meg mik is lehetnek ezek az előnyök:

- 1.) **A tulajdonosi előnyök** azok a termékek, termelési eljárások amelyek a terjeszkedni készülő vállalat sajátjai, amelyekkel más cég nem rendelkezik, mert azok vagy jogi védelem alá esnek, vagy nem reprodukálhatóak valaki más által. A tulajdonosi előny tehát már akkor a vállalat birtokában van, amikor még nem döntött a külföldi befektetésről.
- 2.) **Elhelyezkedési előnyöket** a fogadó ország piaca nyújtja, vagyis ez csak akkor áll a vállalat rendelkezésére, ha a külföldi közvetlen tőkebefektetést végrehajtotta. Pl. a fogadó ország magas importkvótákat illetve importvámokat vet ki a belső piac védelme érdekében, ekkor előnyös lehet a helyszínen folytatni a termelést. Elhelyezkedési előnyöket biztosít továbbá a termelési tényezőkhöz való hozzáférés (pl. olcsó bérköltség, olcsó és jó minőségű nyersanyagok). A piacokhoz illetve a fogyasztókhoz való közvetlen hozzáférés is ide sorolható, mert pl. a szolgáltatást nyújtó vállalatok befektetéseiben döntő szempont, hogy a szolgáltatások egy részét csak azok előállításának helyszínén lehet csak értékesíteni.
- 3.) **Internalizációs előnyök** tulajdonképpen abból tevődnek össze, hogy egy kifejlesztett eljárást, egy terméket egy vállalat nem szívesen enged át más cég kezébe. Ha például egy cégnek van egy elismert terméke, és egy fontos piacát csak magas szállítási költségekkel tudja ellátni, vagyis mind tulajdonosi, mind az elhelyezkedési előnyei jelentősek lennének az érintett piacon megvalósítandó esetleges működő tőkebefektetésben, még mindig megvan annak a lehetősége, hogy jelentős fix költségek megtakarításával inkább licenc útján, egy, az adott piacon belföldinek számító vállalaton keresztül, vagy az adott piacon belföldinek számító vállalattal közösen alkotott vállalaton keresztül lássa el az adott régióban a fogyasztókat. Az internalizációs előnyök tulajdonképpen azt a pótlólagos költséget kompenzálják, hogy a licenc helyett a szóban forgó vállalat mégiscsak közvetlen megjelenés mellett dönt.

Az első ránézésre talán furcsa módon, de éppen ennek az utolsó, legösszetettebb motivációnak lehet döntő szerepe abban, hogy egy cég a külföldi termelés mellett döntsön.

Fázismodellek

Az említett elméleti feltáró modelleket fázismodelleknek nevezi a szakma, mert bennük az érintett országok és vállalatok eltérő fejlettségi szintjének következtében a tőkeáramlások különböző fázisai figyelhetők meg.

- 1.) A Vernon termékciklus elmélete, melyben a versenyhelyzet folyamatos termék-innovációra készíti a vállalatokat.
- 2.) Ozawa modellje igyekszik a Vernon féle modell egyes hiányosságait kiegészíteni.
- 3.) A fázismodellek végső konklúziója Narula és Dunning nevéhez fűződnek.

Szerintük a működő tőkét az első fázisban az országok eltérő tényezőadottságai, vagyis a Dunning-féle paradigma terminológiájában az elhelyezkedési előnyök mozgatják.

A fázismodellek hozzájárulása a külföldi működő tőkebefektetésekhez jelentős, különösen a fejlett és a fejletlen országok közötti tőkeáramlás magyarázatában, ami Magyarországon ezeket a modelleket különösen fontossá teszi. Az iparágon belüli befektetésekre, valamint a fejlett országok közötti működő tőkebefektetésekre azonban kellő magyarázattal nem szolgálnak.

A fenti rövid elméleti áttekintések után olyan képet kaphatunk, hogy valójában nem célszerű külön tárgyalni a befelé illetve a kifelé irányuló külföldi működő tőkebefektetéseket, hiszen ezek mozgatórugói mikro (vállalati) szinten találhatók, s egy kis eltéréssel ugyan, de minden országban nagyon hasonlóak.

Az egyes működő tőke egy adott gazdaságba történő beáramlásának a vállalatok gazdálkodását meghatározó illetve abból származtatható *mikroökonómiai*, valamint a donor ország (amelyben a külföldi működő tőkebefektetést végrehajtó vállalat székhelye található) és a fogadó ország gazdaságának eltérését reprezentáló komoly *makroökonómiai* okai vannak.

Ahogy korábban vizsgáltuk, most is megállapíthatjuk, hogy a korai elméletek az országok különbözőségét kifejező változókat tartották jelentősebbnek, s a kereskedelem magasabb volumenét az egymástól lényegesen eltérő gazdasági szerkezetű országok között feltételezték. A tények azonban ugyancsak gyorsan bebizonyították, hogy ezek a vizsgálatok messze nem tárják fel a külföldi működő tőke áramlásának összes tényezőjét. Az adatokból nyilvánvalóvá vált, hogy a működő tőke leginkább a fejlett országok között áramlott, melyek gazdasági-társadalmi szerkezete relatíve nagy hasonlóságot mutatott.

Ekkor világossá vált, hogy a működő tőkebefektetések magyarázatát olyan változók körében kell keresni, amelyek tekintettel vannak pl. a fogyasztói igények különbözőségére, de még inkább az egyre jobban növekvő vállalatok globális stratégiájának meghatározó tényezőire.

Mégis, mivel a működő tőkebefektetések okainak magyarázatai közül a **makro-ökonómiai** jellegűek körét nagyobb egyeztetés jellemzi, ezért ismertetésüket is ezzel kezdem:

- A piac mérete jelentős tényező: a magasabb jövedelmű országok nagyobb valószínűséggel jelentenek nagyobb vásárlói potenciált, amelyért már érdemes vállalni a külföldi termeléssel járó költségeket.
- Ugyancsak fontos tényező a donor- és a fogadó ország közötti kereskedelmi kapcsolatok volumene. Egy ismertebb piacon való megjelenés több kockázati tényezőt rejt magában egy potenciális külföldi működő tőkebefektető számára, annál, minthogyha a korábbi kereskedelmi tevékenysége által már megismert külső piacon szeretne helyszíni termelést folytatni.
- Értelemszerűnek tűnik a gazdasági növekedés ütemének jelentősége is: egy gyorsan növekvő gazdaság minden szempontból jobb körülményeket biztosít a befektetett tőke megtérülésére.

Az EU-hoz való csatlakozásunk fényében különösen érdekes az, hogy kimutatható-e valamilyen pozitív hatás egy *regionális kereskedelmi egyezményben* való részvétel és a külfölditőke-beáramlás volumene között. Később látni fogjuk, hogy az építőiparban ennek jelentősége igen nagy. Tapasztalataink azt mutatják, hogy egy ilyen kereskedelmi egységben való részvétel kétféleképpen érintheti a külföldi működő tőkebefektetéseket.

Nem arról van szó, hogy a határok megszűnésével a korlátok okozta ösztönző erő csökken, hanem az egyezmény életbelépését követően egy egyszeri nagyobb áttelepülési hullám is beindulhat, amely néhány ország esetében azt is jelentheti, hogy a korábban már megtelepedett külföldi vállalatok beszüntetik működésüket az adott gazdaság területén.

Ezt a hatást ellensúlyozhatja az egyezmény másodlagos hatása, amely megváltoztatja a fő gazdasági irányokat: az egyezményen kívül eső országok válnak a kereskedelmi korlátok elszenvedőivé. Ez tehát egyfajta megerősítés arra vonatkozólag, hogy a kereskedelmi egyezményben való részvétel pozitív hatással van a külföldi tőke beáramlására.

A makroökonómiai változók közül még két fontosat kell kiemelni: a *devizaárfolyamok* és a *termelés költségei*. A devizaárfolyamok alakulása teljesen nem választható el a termelés költségeitől. A felértékelődő devizájú országok olcsóbbnak találják a termelési tényezőket és a termelés egyéb költségeit is a leértékelt devizájú országokban. Így nem is igazából a devizaárfolyamok alacsony volta, hanem a termelési tényezők olcsósága készíti őket külföldi termelőegység létrehozására.

Nem szabad elfelejtkezni arról sem, hogy a külföldi működő tőkebefektetésről való döntés kétlépcsős folyamat. Az első lépésben egy vállalat globális stratégiájába illő külföldi működőtőke-befektetés nagyságáról dönt, ennek a különböző országokkal történő allokációjáról később, a második lépésben hoz döntést, és csak ezt befolyásolják a termelés relatív költségeinek eltérései.

Ezek után rátérhetünk a külföldi működő tőkebefektetéseket meghatározó **mikro-ökonómiai** jellegű tényezők tárgyalására. Előtte azonban engedjenek meg egy rövid kitérőt.

Megállapíthatjuk, hogy Magyarországon a külföldiek itt megvalósított működő tőkebefektetései leginkább azért alakultak ki, mert több országot vizsgálva hazánkat találták a legmegfelelőbb termelési helyszínnek. Itt aztán felépítettek egy új, modern üzemet, ahol a nemzetgazdasági átlagnál valamivel jobban fizeti a még így is olcsó, ráadásul viszonylag képzett munkaerőt. Ez természetesen az építőiparra is jellemző volt és még ma is az. El kell azonban mondanunk, hogy a világban a külföldi működő tőkebeáramlások nagy részét a vállalategyesülések és vállalatfelvásárlások teszik ki.

A mikroökonomiai okok abból fakadnak, hogy egy vállalat specifikus előnyökkel, ún. ismeretalapú tőkével rendelkezik más vállalatokhoz képest. Ennek a tőkének a mozgása a termelés különböző helyszínei között kis költséggel jár, és jellegéből fakadóan nagy méretgazdaságosságot tesz lehetővé. Ezek együtt az ismeretalapú tőkével rendelkező vállalatokat szinte predesztinálják a nemzetközi terjeszkedésre. Az ismeretalapú tőke felhalmozása azokban az iparágakban valószínű, ahol magas a kutatási, fejlesztési ráfordítások aránya a kibocsátás összes ráfordításán belül, ahol magas arányban foglalkoztatnak tudományos és műszaki dolgozókat, ahol a hasonló fogyasztói igényeket kielégítő termékek nagy száma miatt jelentős a termékek differenciálódása. Ez utóbbi iparágak arról is felismerhetők, hogy jelentős részben az ő termékeik szerepelnek a reklámokban, így a marketingre fordított kiadásaik jelentősek más iparágak költség-szerkezetével összevetve.

Egy vállalat elhelyezkedését külföldön az ottani természeti és mesterséges környezet egyaránt befolyásolja. Az előbbin mindenekelőtt a nyersanyagok és energia-hordozók helyszíni, vagy helyszín-közeli megtalálhatóságát, az utóbbin az infrastruktúra állapotát kell érteni. Fokozottan igaz ez az építőiparban illetve az építőanyagiparban tevékenykedő cégekre.

Az energiahordozókhoz és a nyersanyagokhoz való közelség igénye elég egyértelmű. A közelség tetemes szállítási költségtől szabadítja meg a vállalatot.

Az infrastruktúra fejlettsége legalább olyan fontos a termelés helyszínének kiválasztásában, mint a jó nyersanyaggal való ellátottság. Az áruszállítás szempontjai mindenekelőtt a jó és jó minőségű közúti, vasúti és vízi megközelíthetőséget igénylik, nem elhanyagolható azonban, hogy az anyavállalat és leányvállalatai közötti kapcsolattartás alapvető eszközei (számítógépek, Internet stb.) feltételei a helyszín megválasztásának. A különféle jellegű infrastruktúra elemeket nehéz összehasonlítani, így születtek az infrastrukturális fejlettségi szintek számbavételére szolgáló különböző elméletek, indikátorok (Pl. Martin-Velasquez tanulmány).

Fontos megemlíteni a fogadó ország kormánya által kialakított ösztönző rendszert; a beruházásokhoz adott átmeneti, vagy vissza nem térítendő támogatások, adó- és vámkedvezmények, engedmények olyan szabályozásokban, mint pl. a környezetvédelmi előírások, az esetek többségében kimutathatóan hozzájárulnak a külföldi vállalatok letelepedési döntéseikhez.

Végezetül szólni kell olyan tényezőkről is, melyek a fentieknél nehezebben számszerűsíthetők, de jelentőségük nem elhanyagolható. Elsőként az idegen nyelvi környezetben való működésből származó nehézségek említhetők. Ez okból egy német cégnek kevesebb problémát jelent Ausztriában beruházni, mint Magyarországon. Ennél azonban

meghatározóbb a kulturális és az institutionális környezet elérése. Az egyén kreativitását igénylő és a gyors előrelépési lehetőségeket ajánló irányítási rendszerben működő külföldi vállalat például nehézznek találhatja saját működési kereteinek adaptálását egy olyan gazdaságban, ahol hierarchikus szervezettségű a társadalom és a gazdasági élet. Az építőiparban ezek a tényezők kevésbé jelentősek, de más iparágaknál fontosak.

A külföldi működő tőkebefektetések fő makro- és mikro gazdasági meghatározóinak elemzése után érdemes egy kicsit még a működő tőke hatásaival is foglalkoznunk.

Itt tulajdonképpen nem a működő tőkebefektetések természetének vizsgálatáról van szó, hanem arról, hogy a külföldi működő tőke hozzájárul-e a gazdaság felzárkóztatásához, fejlődéséhez, modernizációjához, ez pedig inkább a fejlődő országok esetében egy sarkalatos kérdés.

Kétféle elmélet alakult ki. Az egyikben a pozitív vonásokat hangsúlyozók azt állítják, hogy a külföldi működő tőke az elégtelen hazai megtakarításokat kiegészítve tesz lehetővé olyan beruházásokat, melyek az intenzív növekedés útjára terelik a gazdaságot.

Ezzel szemben áll a negatív vonásokat hangsúlyozók véleménye, akik szerint a külföldi működő tőke eleve a tökéletlen piaci verseny közegében érzi jól magát. Ha már befészkelte magát egy külföldi országba, akkor abban érdekelt, hogy megakadályozzon minden olyan lépést, amely a versenytársak megjelenéséhez, erősödéséhez vezet.

Fontos megjegyeznünk, hogy a külföldi működő tőke a gazdasági növekedéshez akkor járul hozzá, ha a fogadó ország olyan politikát folytat, amely azt ösztönzi, hogy a betelepülő külföldi vállalat olyan üzemeket hozzon létre, amellyel nagy részben a fejlettebb piacok ellátására termel. További érzékeny pontok egy fogadó ország esetében, hogy ezek a tőkebefektetések hogyan alakítják a foglalkoztatottságot, milyen beszállítói kapcsolatokat építenek ki a már megtelepült külföldi vállalatokkal, és nem utolsósorban milyen hatással vannak a folyó fizetési mérlegre.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a gazdaságpolitikának mindenekelőtt bátorítást és ösztönzést kell nyújtani az erőteljes exportot produkáló vállalatoknak a külföldi működő tőke befogadásával kapcsolatban, illetve olyan környezetet kell teremteni, hogy az ország meglévő komparatív előnyeit a potenciális külföldi befektetők arra használják, hogy itt építsék ki a fejlett piacokat kiszolgáló gyártóegységeiket.

Az elméleti kitekintések jó alapul szolgálnak a most következő történelmi áttekintéssel induló gyakorlatiasabb témák tanulmányozására.

Javasolom, hogy először a *nemzetközi tőke mozgás trendjeit* vizsgáljuk meg.

Az UNCTAD kimutatásai napjainkban mintegy 40 ezer transznacionális céget tartanak nyilván, amelyek körülbelül 300 ezer vállalkozással vannak jelen a világ 130 országában. A multinacionális vállalatok adták 1993-ban a világtermelés negyedét, ha azonban ehhez hozzáadjuk az anyaországokból történő értékesítést is, akkor a harmadát. A nemzetközi szervezet szerint 1995-ben a világkereskedelem mintegy harmada transznacionális vállalatokon belüli forgalom volt, további harmada e cégek külső partnereknek történő értékesítése, s csak a maradék harmad a TNC-ktől teljesen független forgalom. E cégek tartják továbbá kezükben a nemzetközi technika-kereskedelemnek a 70–80 százalékát. A multinacionális cégek külföldi foglalkoztatottainak száma 2002-ben

elérte az 53 millió főt. A legnagyobb cégek éves üzleti forgalma akkora, mint egy közepes ország évi bruttó hazai terméke.

A tőke áramlásának iránya is többször változott. A hatvanas években elsősorban az Egyesült Államok és Nyugat-Európa között zajlott tőkemozgás, később Japán is integrálódott a folyamatba. A kilencvenes években nőtt meg az Ázsiába és Latin-Amerikába áramló tőke mennyisége, de a tőkebefektetések domináns hányada – nagyjából 60 százaléka – továbbra is a fejlett országok között zajlik.

A nyolcvanas évek közepére megváltozott a működő tőkebefektetések megítélése, a tőkeszegény országok számára világossá vált, hogy számukra a gazdasági fejlődés elősegítésének és a további leszakadásuk megfékezésének egy fontos eszköze lehet a külföldi befektetők országukba vonzása. Megindult a versenyfutás a befektetőkért, a nemzeti szabályozásokat liberalizálták, befektetés ösztönzési rendszereket dolgoztak ki, csökkentették a nyereségadó mértékét.

Nemzetközi tőkemozgás és Magyarország kapcsolata

A kelet-közép-európai régió a második világháborút követő 40–45 évben kiszakadt a világgazdaság fejlődésének fő áramából. A nemzetköziesedés, a globalizáció nélkülük kezdődött, működő tőkebefektetések szinte egyáltalán nem történtek, a multinacionális vállalatok nem jelentek meg a térségben.

A térség világgazdasági reintegrálódása a nyolcvanas-kilencvenes évtizedfordulón kezdődhetett, s Kelet-Közép-Európa ekkor nyílt meg a külföldi beruházók előtt is. A régió súlyos gazdasági válsággal, tőkehiánnyal küzdött, s elvileg nyilvánvaló volt, hogy belső források hiányában modernizáció csak külföldi befektetések segítségével képzelhető el. Majd az 1990-es évek végére már olyan jelentős változások mentek végbe a magyar gazdaságban, amelyek időszerűvé teszik a közvetlen külföldi tőkebefektetések szerepének elemzését. Ezen befektetések jelentős mértékben közrejátszhatnak olyan kitérési pontok kialakításában, melyek radikális változásokat hozhatnak a gazdaság szerkezetének és fejlettségének jelenlegi állapotában. Egyrészt ilyen változás az, hogy a közepesen fejlett magyar gazdaság nyitott, liberalizált piacgazdasággá vált, fő partnerei az Európai Unió tagállamai lettek. Másrészt a transznacionális vállalatok befektetései meghatározóvá váltak a magyar gazdaság modern szektoraiban. Ezek a vállalatok a globális műszaki fejlődés és a világpiaci verseny fő szereplői. Stratégiai döntéseik meghatározó fontosságúakká váltak a magyar gazdaság fejlődésében, a termelés szerkezetének alakításában és az ország termelési-innovációs rendszerének vállalati szektorában.

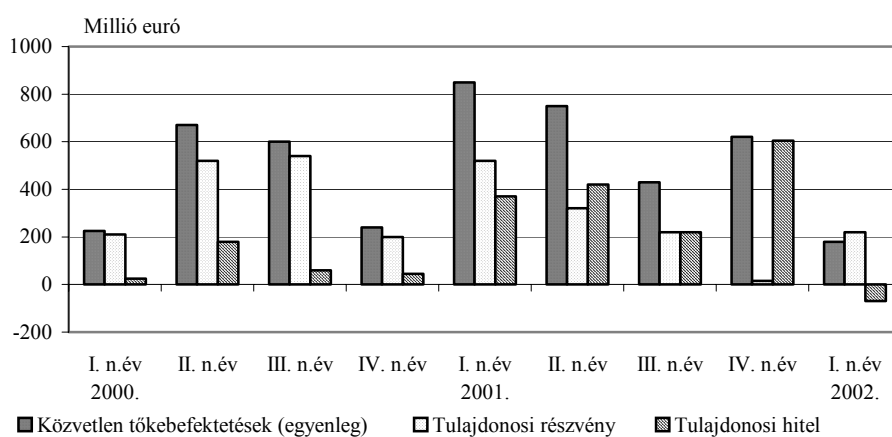
A működő tőke fontosságát és nélkülözhetetlenségét a térség valamennyi országa felismerte, és megalkotta azokat a törvényeket, szabályozásokat, amelyek mindenképpen szükségesek a külföldi befektetések megvalósulásához. Megszülettek a befektetőket védő megállapodások, a kettős adóztatást kizáró egyezmények, lehetséges a 100 százalékos külföldi tulajdonszerzés és a profit repatriálása. Megnyíltak a tőzsdék, a bankrendszer kétszintűvé vált. A pénzügyi szektorban is megjelentek a neves külföldi bankok és biztosítótársaságok. A térség országai jelentős lépéseket tettek nemzeti valutájuk konvertibilissé tételére.

A külföldi működő tőkebeáramlás három jól elkülöníthető szakaszra osztható fel:

- 1.) **1988–1992** a rendszerváltás időszaka a külföldi működő tőkebeáramlás első stádiuma, 1992 végéig 5 milliárd dollárnyi működő tőke áramlott az országba. Ezen időszak alatt az országban lezajló változásokat folyamatosan figyelemmel kísérő és korábbi kereskedelmi vagy egyéb kapcsolatokkal rendelkező vállalatok, korai, perspektivikus befektetései, illetve a térség tradicionális befektetőinek megjelenése jellemezte. Ezek az ország piacainak legértékesebb szegmenseit kívánták mindenki mást megelőzve megszerezni (fogyasztási javak, élelmiszerek előállításával foglalkozó vállalatok). Megjelentek természetesen a magas profitra pályázó kockázati tőkebefektetések is. A korai privatizációs bevételek 950 millió dollárt tettek ki.
- 2.) **1993–1998.** A többi közép-kelet európai magánosítástól különböző, piaci alapon megvalósuló privatizáció keretében létrehozott külföldi befektetések nagy hányada az olcsón megvásárolható, versenyképes vagy könnyen azzá tehető, értékes vállalatokat és a belső piac megszerzését célozta meg. 1993-tól a magánosítás befejezéséig 7864 millió dollár privatizációs bevétele keletkezett az államnak, és ennek nagy részét (nagyjából 70 százalékát) a külföldi működő tőkebefektetők vállalatfelvásárlásai tették ki. Emellett nagy mennyiségű tőke áramlott be pótlólagos, illetve zöldmezős beruházásokon keresztül. Ennek az összege az 1993–1998-as időszakra hozzávetőlegesen 14 milliárd dollárnyi külföldi működő tőkét tett ki. Kiemelkedő területeken a privatizációs, pótlólagos, vagy zöldmezős beruházások révén a magyar gazdaság lényeges szektorai integrálódtak nemzetközi társaságok termelési és értékesítési rendszerébe. Ezzel az országot átsegítették az átalakulás nehéz időszakán, a gazdaságot a világgazdaságba integrálták. A tőkemozgások intenzitásának növekedése egyrészt az ország világgazdasági nyitottságának, valamint az országkockázatok mérséklődésének volt köszönhető.
- 3.) **1999-től napjainkig** a külföldi tőke beáramlása lassuló tendenciát mutat, aminek oka a privatizáció lezárulása, a piac bizonyos területeinek telítettsége, a bérszínvonal növekedése, a világgazdasági visszaesés, a forint erősödése. A „befektetés befektetést szül” aranyszabály szerint az országban lévő befektetések várhatóan további tőkét vonzanak ide. Figyelembe kell venni azt is, hogy a beruházók profitjuk egy részét újra befektetik. A reinvesztíció mértékéből következtetni lehet a befektetők elkötelezettségére, a gazdaság fejlődőképességére, hiszen nem csupán új befektetők érkeznek, hanem a meglévők is bővítik, fejlesztik helyi tevékenységüket. A gazdaságpolitika számára fontos feladat lenne e cégek további ösztönzése.

A külföldiek magyarországi közvetlen tőkebefektetési 2002-ben lényegesen kedvezőtlenebbül alakultak, mint a korábbi években. A tulajdonosi hitelek nélkül számított tőkebeáramlás az év első hat hónapjában mindössze 474 millió eurót ért el. Tulajdonosi hitelekkel együtt 677 millió eurós tőkét fektettek be a külföldiek Magyarországon, ami az elmúlt évhez képest több mint 50%-os visszaesést jelent.

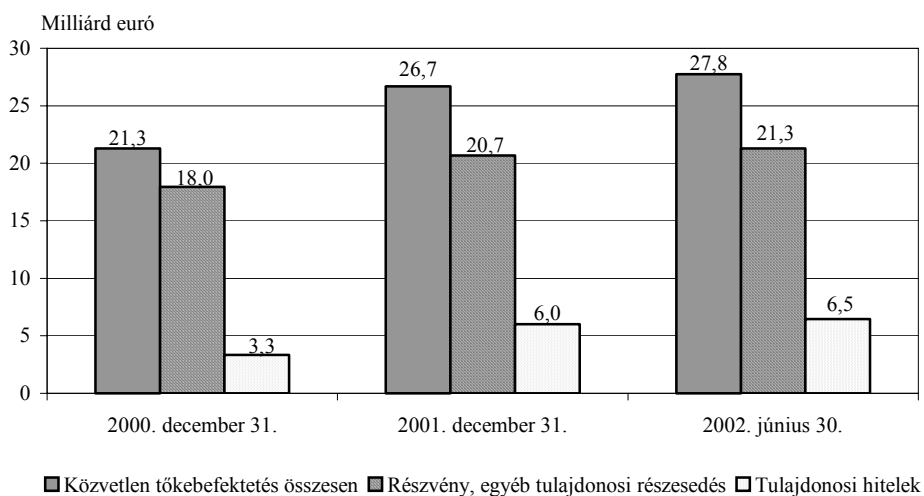
1. ábra

A külföldiek közvetlen tőkebefektetési Magyarországon

Forrás: MNB adatok alapján GKM.

A külföldiek magyarországi közvetlen tőkebefektetéseinek állománya az első félév végén 27,757 milliárd eurót tett ki, ami 2002 eleje óta 3,9%-os növekedést jelent.

2. ábra

Közvetlen tőkebefektetések állománya Magyarországon

Forrás: GKM.

Az Unióhoz való csatlakozásunk után a kérdés az, hogy milyen segítő intézkedésekkel lehetne gazdaságunk modernizálásához, a további fejlődéshez szükséges külföldi működő tőkét vonzani az országba. Ehhez ismerni kell a befektetők motivációit.

Befektetések ösztönzése Magyarországon

Magyarország a beruházási ösztönzők komplex rendszerét alkalmazza, nem csupán vonzza, hanem regionális és szektorális irányukat is meghatározza. A kormányzat által legfontosabbnak tartott két jellemzője az átláthatóságra való törekvés, és a diszkriminációmentesség.

A beruházási ösztönzők jelenleg is átalakítás alatt vannak, a kormányzat az Európai Unió csatlakozás után, a jogharmonizáció során az EU-s normákhoz kell, hogy igazítsa a magyar befektetés-ösztönzési rendszert.

A jelenleg alkalmazott ösztönzők:

- **Az adóösztönzők** alapján jelenleg 50 százalékos, illetve 100 százalékos adókedvezmény illeti meg a beruházókat, ha néhány kritériumnak megfelelnek.
- **A regionális adókedvezmények** a támogatott régiókban vagy ipari parkokban megvalósuló beruházások számára vehetők igénybe. 100 százalékos adókedvezmény jár 10 évig a három milliárd forintot befektető vállalkozásoknak, ha a térség munkanélküliségi rátája meghaladja a 15 százalékot, vagy más kritériumoknak megfelel.
- **A K+F tevékenység támogatása** során a beruházók a nyereségadóból kapnak kedvezményt, a K+F-hez kapcsolódó költségek 20 százaléka leírható az adóalapból. Ezt a tevékenységet pénzügyi ösztönzőkkel is elősegítik, visszatérítendő és vissza nem térítendő támogatásokat vehet igénybe a vállalkozás, melyekhez különböző pályázatok útján lehet hozzájutni. Általában a beruházási költségek 30 százalékát, maximum 200 millió forintot kaphatnak a beruházó vállalatok támogatásként.

Az ipari parkokban teljes infrastruktúrát, úthálózathoz való kapcsolódást, helyi adókedvezményeket vehetnek igénybe az ott befektetők.

A vámszabadterületi befektetés egy speciális működő tőketámogatási forma. A vámszabad terület fogalmát az 1995. évi C. törvény határozza meg.

Az előbb említett gyakorlati példák és ezek hatásai természetesen az építőiparban is megmutatkoznak, ha egy kicsit sajtóságon is, de jellemzően hasonló módon.

Építőipari helyzetkép

Az építőipar tulajdonosi struktúráját ma már a privát szektor határozza meg. Az ágazat jegyzett tőkéjéből jelenleg a külföldi tulajdon 30%-ot, míg az állami tulajdon csupán 7,5%-ot képvisel. A külföldi tőke az előző évekéhez képest csökkent, miután az érdeklődés bizonyos területek – nevezetesen az épület-fenntartás és korszerűsítés – iránt mérséklődött. Az Európai Unió építési piacához hasonlóan 2000 első félévében az építőipari termelés 62%-át a kis szervezetek adták. A 10 fő alatti vállalkozások körében

a gazdasági társaságok 32,8%-át, míg az egyéni vállalkozások 67,2%-át adták a termelési értéknek. A korábbi években fele-fele arányú volt a részesedésük. Ugyanakkor tény, hogy a kisebb (10 fő alatti) vállalkozások a versenyben tőkeszegénységük miatt jelentős hátrányban vannak a nagyobb létszámú tőkeerős vállalkozásokkal szemben. A hátrányos helyzetű vállalkozásoknak egyik lehetősége a versenyben való eredményes szereplésükhöz, céltársulásban való részvétel (AGRE).

A gazdasági stratégia céljai, nevezetesen a kiegyensúlyozott növekedés feltételeinek biztosítása, EU integráció, versenyképesség fokozása, a beruházások dinamikus, az elkövetkező években mintegy 10% körüli növekedésével valósulhat meg.

Mélyépítőipar

A szervezeti átalakulás együtt járt a tulajdonosi szerkezet változásával. A privatizáció a mélyépítés területén gyakorlatilag 1994 végére befejeződött. Ennek eredményeként a jelentős mélyépítőipari szervezetek teljes vagy többségi külföldi tulajdonba kerültek.

A mai magyar mélyépítőiparra is elmondható, hogy minőség előállító képessége megfelel az Európai Unió színvonalának.

Az építőiparban, ezen belül a mélyépítésben nem érvényesülnek a hagyományos vám- és vámjellegű szabályozások.

Építési szak- és szerelőipar

Az építési szak- és szerelőiparban több mint 4000 jogi személyiségű szervezet működik, szemben az 1990. évi 1130-cal. A privatizáció eredményeként az építési szak- és szerelőipari szervezetekre a külföldi-magyar vegyes tulajdon a jellemző. Ez az alágazat az építőiparnak a leginkább munkaigényes területe. Itt működnek legnagyobb számban a kisiparosok is.

Építési export

Az Európai Unión belüli, elméletben meglévő magyar építőipari vállalkozási lehetőséget az egyes országok direkt és indirekt módon akadályozzák. Jelentősebb építési vállalkozásra csak ott van reális esély, ahol azt államközi egyezmény garantálja. A magyar cégek Európai Unión belüli tevékenységének legnagyobb piacát a németországi szolgáltatási export jelenti.

Az Európán kívüli magyar építőipari tevékenység esetleges.

Szakemberképzés

Évek óta hangsúlyos az oktatási tevékenység a szakmunkásképzés, a közép és felsőoktatás, a felnőtt szakemberképzés területén egyaránt.

Az építőipari szakmai szövetségek gondozásában már több sikeres továbbképzés történt, pl. Németországban, Franciaországban az építőipari szakoktatók és szakmunkások részvételével.

Az építőipari szakmai szövetség célként fogalmazta meg, hogy az okleveles építőmester-képzettséget az Európai Unióhoz való csatlakozás során feltételként kell kikötni bizonyos nagyságrend feletti építési feladat kivitelezése során.

Műszaki tervezés, kutatás és innováció

Az épített környezet hatékony és színvonalas létrehozásának egyik alapvető feltétele az építészeti és mérnöki önkormányzatok és más szervezetek eredményes működése.

Az Európai Unió Építészeti Tanácsa és az VIA (Építészek Nemzetközi Szervezete) a szervezetektől kétféle tevékenységet vár:

- a szakma gyakorlása körülményeinek figyelemmel kísérését,
- a szakma társadalmi, gazdasági, technikai, kulturális és művészeti vonatkozásainak gondozását.

A korábbi 40–50 állami tervező vállalattal szemben a tervező szervezetek száma ma már az ezret is megközelíti (a bejegyzett építészek száma mintegy 5–6000 fő). Közöttük megtalálhatók az egy-két fős magánvállalkozások és a száz körüli létszámú tervezőirodák egyaránt.

A szervezeti átalakulás szükségszerű volt, és hosszú távon kedvező is. A gondot elsősorban abban látjuk, hogy éppen abban az időszakban nem sikerült a hazai tervezést (de az építés más területeit sem) megfelelő pozícióba juttatni, amikor a nemzetközi behatolás minden szinten egyre nyilvánvalóbb.

Súlyos probléma a megbízások elnyerésének sokszor kifogásolható módja, a szerzői jogok figyelmen kívül hagyása, a tervpályázatok megkérdőjelezhető tisztasága is. A szakma védelmét ma kizárólag a törvény által biztosított hatáskörökkel és eszközökkel rendelkező kamarák tudják biztosítani.

Az Unió követelményei és elvárásai

Az Európai Unió és hazánk gazdasági kapcsolatai szükségessé tették és teszik a műszaki jogrendszer harmonizálását, a minőségfejlesztés és környezetvédelem kielégítését. Az 1997-ben megjelent építési törvény és az annak nyomán megjelenő rendeletek újra szabályozták az építési célú termékek forgalmazásának és felhasználásának feltételeit, összhangban az EU rendelkezéseivel.

Szabványosítás

A Tagállamok építési termékekre vonatkozó törvényeinek, rendeleteinek és államigazgatási határozatainak összehangolásáról szóló 89/106/EGK számú Irányelvet az Európai Közösségek Tanácsa 1988. december 21-én fogadta el. Az Európai Unióban a 89/106/EGK direktíva szabályozza a megfelelőség-igazolás módozatait, továbbá az új

építési anyagok és szerkezetek engedélyezését. Az 1998. január 1.-jén hatályba lépett új építési törvény már alkalmazkodik az EU követelményrendszeréhez, amikor az épületekkel, építményekkel szemben a következő elvárásokat támasztja:

- mechanikai ellenállás és stabilitás,
- tűzbiztonság,
- higiénia, egészség és környezetvédelem,
- zajvédelem,
- energiatakarékosság és hővédelem.

Az építési termékek esetében alkalmazandó megfelelőség-igazolási eljárások eltérnek más új megközelítés igazolási eljárásaitól. Az EK a tagországok számára a 93/465/EGK számú tanácsi határozatban úgynevezett tanúsítási modulokban határozta meg a tanúsítás lehetséges módjait. A különböző új megközelítésű direktívák a szabályozási körükbe vont termékek kockázatától függően írják elő a gyártó által alkalmazandó megfelelőségi igazolási eljárásokat a gyártói nyilatkozattól (A-modul) egészen a teljes minőségbiztosítási rendszer működtetésének követelményeit is tartalmazó H-modulig, illetve azok kombinációit.

Az Európai Unió gyakorlatához való alkalmazkodást nehezíti, hogy az építési termékekkel kapcsolatos közösségi szabályozás is fejlődésben lévőnek tekinthető. Egyrészt a közösségen belül is vita folyik a direktíva módosításának szükségességéről, másrészt további Bizottsági Határozatok megjelenése várható a különböző építési termékek megfelelőség igazolásának módjairól.

Figyelmet érdemel, hogy az építési termékek tekintetében mindez ideig a 89/106/EGK irányelv 7. cikkelyében meghatározott úgynevezett harmonizált szabványok nyilvánosságra hozatalára nem került sor, és információink szerint európai műszaki engedélyt is csak a legutóbbi időben, építési célú termékként alárendelt termékekre adtak ki. E körülmény tehát azt jelenti, hogy a tíz éve elfogadott irányelv alapján kialakítandó rendszer ma még az Európai Unióban sem működőképes.

Az Official Journal, a The Bulletin of the Standards Organization, a CEN és CEN-ELEG által kiadott The New Approach című kötet 2. kiadása alapján a 89/106/EGK "építési termék" direktívához kapcsolódó szabványok száma 109, melyek többsége hazai bevezetésre került, illetve jelenleg bevezetés alatt áll.

Tűzvédelem

Az iparilag fejlett országokban elfogadott és gyakorlatban már meglévő, korszerűnek minősíthető tűzvédelmi szempontoknak megfelelő általános építési alapelveket a 89/106/EEC Irányelv tartalmazza. E szabályozási alapelvek figyelembe vételével megindult a munka az OMF B támogatásával a 90-es évek elején, majd 1993-ban pénzügyi okokból megtorpant.

Annak ellenére, hogy a tűzvédelmi követelmények megfogalmazása, érvényesítése jelenleg is és a jövőben is minden ország nemzeti kompetenciája, egyre inkább sürgető az általános tűzvédelmi követelmények mielőbbi kötelező érvényű előírása.

A CEN/TC 127 műszaki bizottságban kidolgozott, illetve kidolgozás alatt álló prEN és EN tűzvédelmi szabványok valamennyi tagország számára kötelező érvényűek. E területen a jelentkező feladatok némileg eltérően érintik a hazai szabályozást a "resistance to fire", illetve a "reaction to fire" területeken. Ugyanis ma alig van olyan ország Európában, ahol a tűzvédelmi vizsgálati módszerek azonosak lennének, és ez alól nem kivétel hazánk sem!

Ez természetesen azt jelenti, hogy a tűzveszélyességi vizsgálati módszerek és az ezek alapján történő kategorizálás (ez kötelezően azonos lesz Európában) megváltozása következtében elkerülhetetlen a jelenlegi rendszerünk átalakítása.

Munkabiztonság

Megállapítható, hogy az építőipar egészére is vonatkozó munkabiztonsági jogszabályok rendszere már részben harmonizál az európai uniós jogszabályokkal.

Az uniós elvárások és szabályok megismerésén túl szükséges, hogy kiadványok útján a munkaadók és munkavállalók is egyaránt el tudjanak igazodni a különféle jogszabályi, illetve szabványossági előírások között, vagyis fel kell gyorsítani a magyar nyelvű szabványosítási folyamatot, miután a közel 11 ezer szabványból ma kb. 2,3 ezer honosított szabvány van magyar nyelven.

A foglalkoztatottság helyzete az építőiparban

Az építőiparban foglalkoztatottak létszáma fokozatosan és az építőipari termelés csökkenését meghaladó mértékben csökkent. 2000 I. félévére az 1990. évihez viszonyítva a foglalkoztatott létszám 209 667 fővel csökkent. A létszámcsökkenési ráta (1999/1990) 70%, a termelékenységi mutató 105%, vagyis 70%-os létszámcsökkenés 5% ponttal javította azt.

A prognosztizált 4–6%-os gazdasági növekedés mellett Magyarországon az ezredfordulói 100 ezer fő körüli építőipari foglalkoztatottal lehet számolni, megjegyezve, hogy ennek egy része úgynevezett fekete munkavállaló, vagy részmunkaidőssé válhat a 2010-es évekig, ha a kormány súlyos szankciót is tartalmazó törvénnyel ennek nem vet gátat.

Az építőipar privatizációja lényegében az ágazat teljes átalakulásához vezetett. Egyik évről a másikra (1990–1991) megszűntek a nagyvállalatok, helyettük kis- és középvállalkozások alakultak. Ezzel az ágazat magyar vállalkozóinak versenyképessége erősen visszaesett és főleg a multik alvállalkozóiként tudtak munkát vállalni. Az 1989–2000 közötti építőipari szervezetek száma 1999-re egyéni vállalkozásokkal együtt 78 123-ra, 2000. I. félévére 79 585-re változott, úgy, hogy az itt foglalkoztatottak létszáma 95–98 ezer fő körül alakult, egy szervezetben 1,6–1,7 fő foglalkoztatása mutatható ki, miközben a termelés 40-szeresére nőtt az 1990. évihez viszonyítva, összehasonlítva áron. Látható, hogy az ágazat ezzel a struktúrával nem tud megfelelni az EU-s elvárásoknak. Az ágazatnak a megváltozott struktúra mellett az EU-s elvárásoknak kell megfelelnie, melyhez a kormányzat segítségére van szükség:

- prevenciós szemlélet kialakítása a fiatalok munkanélkülivé válási folyamatának megállítására,
- az aktívabb munkaerő-piaci politika révén a polgárok szociálpolitikától való függőségének csökkentése,
- a nyereség fejlesztése, képzés és az egész életen át tartó tanulás biztosítása,
- hosszú távon a munkanélküliség csökkentése, aktív foglalkoztatás-politikai eszközökkel,
- passzív foglalkoztatási eszközökkel az aktívok felé, egyedülálló adó és segélyrendszer kialakítása,
- a munkaerőpiac igényeinek megfelelő szakképzettség biztosítása,
- új típusú foglalkoztatási formák kialakítása, bevezetése,
- az esélyegyenlőség megerősítése az alkalmazás feltételrendszereivel,
- növelni a vállalkozás képességet az ipar és versenypolitika megerősítésével,
- a K + F kiadás ésszerű mértékre emelése,
- a tipikus foglalkoztatási formák bevezetése.

Bérek, keresetek

A nemzetgazdasági ágazatok között az utolsóelőtti helyen van az építőipar a bruttó átlagkereset vonatkozásában. Az építőipari átlagkereset az ipari átlag 70%-a. Az éves átlagbér növekedés a rendszerváltás óta évente 8–12% (átlag 90%) az ipari 18–19%-kal szemben. Ezen belül jobban nőtt a szellemi dolgozók keresete a fizikaiakéhoz viszonyítva. A menedzsmentek (részben tulajdonosok) keresetnövekedési üteme 2–3 szorosa a fizikaiaknak.

Az ágazat bérpolitikáját a kormányzati bérpolitika határozza meg. A magántulajdon alkalmazkodik az állam bérvisszafogó monetáris politikájához, amely az infláció visszaszorításának egyetlen eszközét alkalmazza, nevezetesen a bérek kiáramlásának korlátozásával a hazai fogyasztás visszafogását.

Ezért a magyarországi bérek felzárkóztatására az építőiparra különös és önmagában, kormányzati segítség nélkül megoldhatatlan feladatokat ró. Átfogó célnak kell tekinteni, hogy a bérek, a foglalkoztatási paraméterek és a szociális minimumok egyidejűleg közelítsék a hasonló európai uniós értékeket.

Az építőipar egy sajátosság, ugyanakkor a mai globalizált hatások által befolyásolt iparág, a fent már említett jellemzőket felvonultatva sajátos szerveződési formát ölt. Ez a szerveződési forma a más iparágakban is használatos *klaszter*.

A mai gazdaság erősségének tekinthetők azok a térben koncentrálnódó vállalkozási hálózatok, a regionális klaszterek, melyek a földrajzilag egymáshoz közel álló, egymással együttműködő vállalkozásokból illetve ezek beszállítóiból és az egyéb kapcsolódó szolgáltatókból állnak. Az ilyen klaszterek a kis- és középvállalkozások rugalmasságának megőrzése mellett képesek lehetnek az együttműködők számára a nagyvállalatok versenyelőnyeit is biztosítani.

A nemzetközi trendek is azt mutatják, hogy a klasszikus iparpolitika ágazati megközelítését egyre inkább felváltja a klaszterek szerveződése. A fejlett országokban a

gazdasági tevékenység különböző területein számos jól működő klasztert említhetnénk példaként, legyen elég csak az olasz cipőipari vállalkozásokra, a holland virágkertészek hálózatára utalnunk. Felismerve, hogy a hazai vállalkozások számára is az ilyen regionális szerveződések kiépítése kínálkozik az egyik fejlődési lehetőségként, 2000 decemberében az észak-dunántúli autógyártók és beszállítóik néhány kapcsolódó intézménnyel karöltve létrehozták a Pannon Autóipari Cluster-t. A klaszterek létrehozásának igénye az elmúlt évek területfejlesztési tevékenységében testet öltött számos elképzelést követően mára kormányzati célkitűzéssé is vált. A regionális gazdaságépítési program önálló, a regionális klaszterek létrehozását segítő alprogrammal rendelkezik, s ennek keretében a regionális klaszterek létrehozási költségeinek egy részét az állam fedezi. A klaszterek létrehozására irányuló kormányzati szerepvállalás világszerte jellemző, hiszen azokban a fejlett országokban, melyekben az első klaszterek a globális verseny hatására spontán szerveződtek, mára a létrehozásuk és támogatásuk a kormányzati fejlesztéspolitika részévé vált.

A hangsúlyos állami szerepvállalás és az elkülönített források megléte megfelelő alapot jelenthetnek arra, hogy hazánkban a klaszteresedés ne csak egy, a fejlett országok tendenciáit hangsúlyozó divat-szlógen, hanem a gazdasági tevékenység átalakítását, illetve a céltámogatások reformjának lehetőségét jelentő valódi tevékenységfejlesztő program legyen. Ehhez azonban az állami szerepvállalás önmagában nem elegendő, az csak az induló feltételek biztosítását teremtheti meg. A tényleges feladat az információval megfelelően ellátott és a kialakításukra több szempontból is felkészített helyi gazdasági szereplőkre vár.

A kivitelező építőipar a magyar nemzetgazdaság negyedik legnagyobb ágazata. A KSH adatai alapján a GDP 4,3%-át állítja elő, és a munkavállalók közel 5%-át foglalkoztatja. Összehasonlíthatjuk, hogy az Európai Unióban az építőipar a foglalkoztatottak 7%-ának biztosít munkahelyet, és a közösség GDP-jének 11%-át adja. A hazai piacon tevékenykedő szervezetek száma gyorsan változik, 2002. június végén 85 784 építőipari vállalkozás volt. A 300 főnél többet foglalkoztató szervezetek száma mindössze 23, az 50–299 főt foglalkoztatók száma 389, míg az 1–4 fő között a számuk 76 918.

A rendszerváltás óta eltelt időszakban ellentmondásos módon élte meg a hazai kivitelező építőipar a gazdasági folyamatok liberalizálását valamint az építési piacon tapasztalható kereslet csökkenését és növekedését.

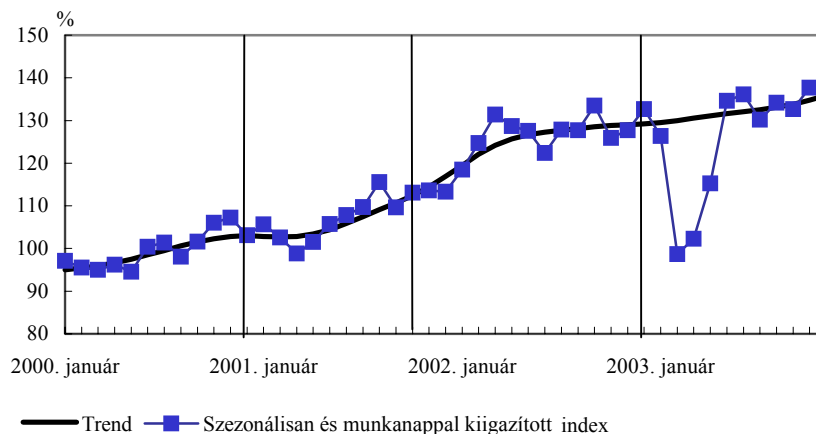
Azok a változások, amelyek az építési piac keresleti oldalán az évtized elején bekövetkeztek, döntően a kereslet rohamos csökkenésével, a rendszerváltással függtek össze. Az átmeneti gazdaság működésére az volt jellemző, hogy először a nagyberuházások, majd egyéb központi beruházások, ezt követően pedig az önkormányzatok körében történt meg az építési kereslet visszaesése. A lakosság építési kereslete a folyamat végén csökkent.

Az állam először a lakásfinanszírozásból vonult ki. A támogatások leépítésének híre olykor még növelte is egy-egy év gazdasági teljesítményét. Az a tény, hogy a megrendelői csoportok nagyon eltérő ütemben követték a romló gazdasági folyamatok általános tendenciáját, a gazdaság köztes állapotának volt köszönhető. Ezzel egyidejűleg romlottak a külpiacon feltételek, összeomlottak a keleti piacok, recesszió volt a fejlett országok-

ban is. A keleti regionális gazdasági rendszer megszűnése nemcsak piacvesztéssel járt, hanem a fejlett régiók piacán a konkurencia növekedésével is.

3. ábra

Az építőipar termelési volumenindexe, 2000 = 100



Magyarországon az új vállalkozások alapításának dinamizmusából kiindulva sokan azt várták, hogy a magánszektor dinamikus fejlődése ellensúlyozza az állami szektor teljesítményének visszaesését. A gazdasági növekedés mérséklődése, és azzal egyidejűleg az igénystruktúra gyökeres megváltozásának kényszerű hatására a magyar építőipar már a nyolcvanas években megkezdte saját öntörvényű leépülését, strukturális átalakulását. Az elmúlt időszakban végbement szerkezeti átalakítás és privatizáció eredményeként a magyar építőipar szereplői köre sokkal rugalmasabb, a változó viszonyokhoz alkalmazkodóbb lett.

A rendszerváltást követően megszűnt az építőipar egységes állami irányítása, és a rendszerváltó kormányok a folyamatos szakmai érvek ellenére sem látták célszerűnek, és szükségszerűnek az építőipari ágazat irányításának újragondolását.

A központi irányítás hiánya ellenére az utóbbi évek kormányzati törekvései kedveznek a magyarországi építőipari cégeknek. Az építőipar továbbra is lendületben van, a korábbi időszakhoz hasonlóan magas növekedési ütemet produkált (3. ábra).

A grafikonon jól látható az **építőipar 8–10%-os** fejlődési trendje. 2001-ben a növekedés dinamikája közel 10% volt.

A kivitelező építőipar projektlehetőségei

Ezt az érdekes kérdéskört az uniós csatlakozásunkkal kapcsolatosan is vizsgáltam, figyelembe véve azt is, hogy csatlakozásunk után milyen tőke(projekt)áramlások lesznek elérhetőek, lehetségesek a hazai vállalatok számára.

Hosszú évek tendenciáit mutatta be a grafikon, amely alátámasztja, hogy a magyar építőipar igenis fejlődő ágazat, melybe érdemes tőkét investálni.

Számos nemzetközi és hazai projekt foglalkozik Magyarország közút- és vasúthálózatának fejlesztésével. A Transz-Európai Hálózatokon (TEN) kívül a TINA rövidítésű tervre érdemes kellő figyelmet fordítaniuk az építőipari vállalkozásoknak. A Helsinkiben aláírt egyezmény a csatlakozásra váró tíz országtól nemzeti fejlesztési tervet kért be, melyeket összehangolva kidolgozták azt a vasút- és közúthálózati tervet, amely logisztikai szempontból is figyelembe veszi az áruszállítási és közlekedési csatlakozásokat, az átszállási-, áruakodási szempontokat, és amelyhez az Európai Unió pénzügyi forrásokat biztosít. 2002-től ISPA projekt keretéből elsősorban vasúti fejlesztési munkák zajlottak hazánkban, de a jövőben a közutak és a repterek építésére, valamint kikötők infrastruktúrájának javítására is lehet EU forrásokat szerezni.

Az ISPA projektek keretében környezetvédelmi célokra elkülönített összegek is jelenthetnek építőipari munkalehetőséget, pl. szennyvíztisztítók, csatornahálózat kiépítése, hulladéklerakó helyek építése, stb.

Külön keret van elkülönítve az EU Strukturális Alapból regionális fejlesztésekre, melyre a régiók dolgoznak ki stratégiát, és osztják be a kereteket. Magyarország hét régióból áll, melyek igen eltérő fejlettségi színvonalon állnak. Egyik fő cél az elmaradott régiók felzárkóztatása.

Mivel ez számos építőipari tevékenységet is jelent – ismét alátámasztja, hogy az építőiparnak van jövője. A hazai beruházásokra vonatkozóan elmondható, hogy a külföldi nagybefektetők megrendelése (áruház- és üzletláncok, benzinkutak, plázák építése) nagymértékben növelték az építőipari vállalkozások megrendeléseit. Ezen beruházásokhoz kapcsolódóan, növekedtek az önkormányzati megrendelések is.

A különböző alapokból pályázat útján elnyerhető összegek nem biztosítják a beruházás teljes költségét, ezért regionális, önkormányzati vagy egyéb állami (ritka esetben egyéb megrendelői) forrásokat kell hozzá szerezni. A nemzetközi források csak a befejezett munkafázisok után kerülnek kifizetésre, így a vállalkozásoknak meglehetősen tőkeerősnek kell lenniük. A magyar piac méretéből adódóan volumenben meg sem közelíti a nemzetközi méreteket. Ami nálunk nagyvállalkozásnak számít, az Európai Unióban kisvállalkozás szintjén szerepel. A kormány lakásprogramja és a panelfelújítási program is jelentősen növeli az építőipari megrendeléseket.

Mit hoz az egységessé váló piac a külföldi vállalkozások számára a hazai piacon?

A külföldi vállalkozások számára a csatlakozást követően a magyarországi építési piac egy teljesen nyitott, EU forrásokból támogatott projektekkal rendelkező, részben új piacot jelent, amely ugródeszka lehet a további kelet-európai piacok felé is.

Miért mondhatjuk ezt?

A 2001. év statisztikai adatait vizsgálva, azt tapasztaljuk, hogy az előző évben 3846 közbeszerzési eljárásból a külföldi tulajdonú vállalkozások 190 eljárást nyertek meg, mintegy 49 milliárd forint értékben. Ez a teljes közbeszerzéssel pályázatott összegnek, (607 milliárd forintnak) mintegy 8%-át jelenti.

A csatlakozást követően már tapasztalható, hogy a Magyarországon EU társfinanszírozással kivitelezendő, és EU-konform közbeszerzési eljárás keretében tenderezett projektek esetében a fenti arányszám jelentősen módosul, mégpedig a külföldi vállalko-

zások javára. Ennek oka egyszerű. Az uniós piacon nagy tapasztalattal, és tőkeerővel rendelkező, számos európai referenciát felmutató vállalkozások a teljesen nyitott magyar piacon versenyképesebb ajánlatokat tudnak tenni a hazai vállalkozások ajánlatainál.

Mit hozott és hozhat a csatlakozás a magyar építési vállalkozásoknak? Tényleges piacnyitás történik a magyar építőipari vállalkozások számára is? Képesek az Európai Közösség országaiban projekteket nyerni, és azokat kivitelezni?

A válasz többféle lehet:

- 1.) *Több lehetőséget:* A csatlakozást követően elméletileg bármely tagország területére kiírt projektekre szabadon pályázhatnak a magyar vállalkozások.
- 2.) *Nagyobb, kiélezettebb versenyt:* Az infrastrukturális és környezetvédelmi beruházások EU finanszírozása és pályáztatása kapcsán jelentősen megnőhet az érdeklődés a magyar piac iránt.
- 3.) *Nagy kihívást:* A csatlakozás után is képesek leszünk-e szervezetenként felkészülni, a változásra, meg tudjuk-e tartani jelenlegi hazai pozícióinkat?

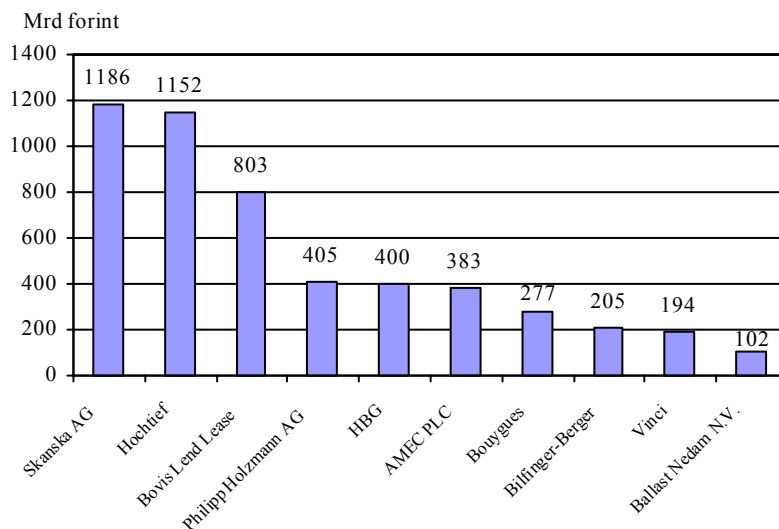
Hogyan tudunk ennek megfelelni?

A megfelelés, a versenyképesség főbb kritériumai: tőkeerő, árbevétel, profit, EU pályázati tapasztalat, az együttműködés hatékonysága a vállalkozások között, magasan kvalifikált munkaerő szabad áramlása.

A tőkeerő, árbevétel, profit tekintetében az európai építőipari vállalkozások köztudottan tőkeerősebbek magyarországi versenytársaiknál, ezt külön nem érdemes részletezni. Ahhoz, hogy a nagyságrendbeli különbségeket lássuk, hasonlítsuk össze a tíz (tőkeerejét és árbevételét tekintve) legnagyobb európai uniós, és magyarországi építőipari vállalkozás 2000. évi árbevételeinek nagyságát!

4. ábra

A tíz legmagasabb árbevételű építőipari cég Európában, 2000



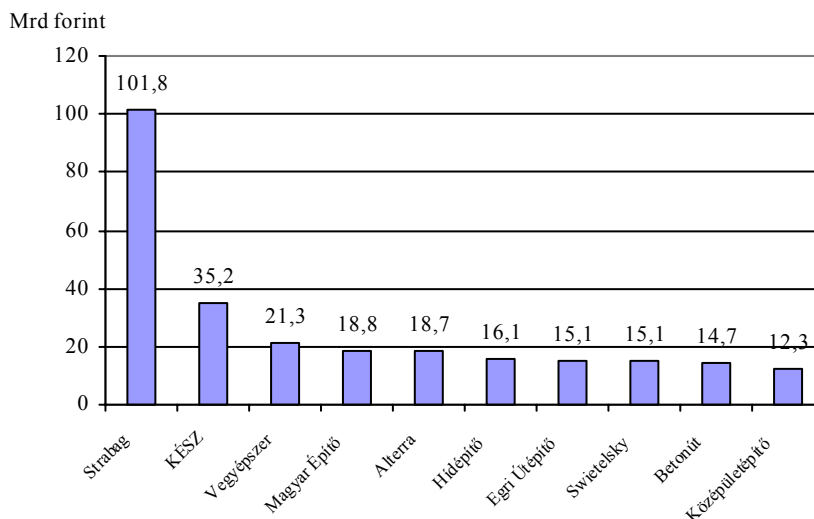
A 4–5. ábrákon jól látható, hogy a legjobb uniós cégek árbevételei tízszeresen meghaladják a legjobb magyarországi építőipari vállalkozás által elért árbevétel nagyságát, és a legnagyobb árbevétel eléré, Magyarországon működő vállalkozás legfeljebb az európai tizedik helyezettel vetélkedhet. Ez a helyzet jellemző ma is.

Még árnyaltabb a kép, ha megnézzük a legjobb tíz hazai építőipari vállalkozás tulajdonosi szerkezetét. Látható, hogy az a vállalkozás, amely a legnagyobb árbevétel tudhatja a magáénak, már évek óta Magyarországon tisztán külföldi tulajdonban van. Ők közelítenek tehát az Unió legjobbjaihoz.

Látható, hogy a külföldi tulajdonú vállaltok 2000. évi árbevétele messze meghaladja a tisztán magyar tulajdonú vállalkozások árbevételeit. Sőt, ha megnézzük a tíz legnagyobb hazai árbevételű produkáló vállalkozás összesített adatait abból a szempontból, hogy a tisztán magyar tulajdonban lévő vállalkozások árbevételei hogyan viszonyulnak a részben vagy egészben külföldi tulajdonban lévők árbevételeihez, akkor azt tapasztaljuk, hogy az erre a tíz vállalkozásra vetített árbevételek alapján a hazai piacon a magyar tulajdonú vállalkozások teljesítménye sajnos egyenlőre gyengébb.

5. ábra

A tíz legmagasabb árbevételű építőipari cég Magyarországon, 2000



Az EU pályázati tapasztalatot tekintve, ha a magyar építőipari vállalkozások árbevételeit tovább vizsgáljuk, megállapítható, hogy meglehetősen csekély az EU tendereken részt vett építőipari vállalkozások száma. Ezen tenderek is elsősorban a Magyarországon az EU társfinanszírozásával létrejött Phare, ISPA, SAPARD projektek közül kerültek, vagy kerülnek ki. Ezen a téren elenyésző a tapasztalatunk.

Az együttműködés hatékonysága a vállalkozások között: a magyar építési piacot nagyrészt uraló, magyar tulajdonú építőipari vállalkozások együttműködésének fokozása növelheti az esélyt a magyarországi építőipari piacon, a hazai vállalkozások piacvezető pozícióinak megtartásában.

A magasan kvalifikált munkaerő szabad áramlása: az EU 2–5 éves türelmi időt kért, ezért az olcsó munkaerőből származó előnyöket nem tudjuk kihasználni az Unió piacain. A munkaerőpiac igényeinek megfelelően az építőiparban a szakképzést is fejleszteni kell, hogy ne csak mérnökeink legyenek európai, sőt világhírűek.

Az előzmények ismeretében tehát azt mondhatjuk, hogy magyar kivitelező nagyvállalkozásaink lehetőségei a csatlakozást követően a következők:

- a vállalkozások fővállalkozó, generálkivitelező jellege megszűnik Magyarországon, és vezető alvállalkozóvá válnak az erősebb EU cégek mögött, vagy
- a magyar tulajdonú nagyvállalkozások többségi külföldi befektetői tulajdonba adása (cégeladások) vagy tőkeemelés, tőkekoncentráció, valamint az építőipari kivitelezési rendszer jelenleg működő struktúrájának átalakítása eredményeként gazdaságilag stabil, EU szintű, versenyképes építőipari vállalkozások kifejlődése, amelyek minimálisan „regionális multi” vállalkozásként felvehetik a versenyt az EU építőipari vállalkozásaival.

Felkészülés az alvállalkozóvá válásra: Annak a vállalkozásnak, amelyik ezt az utat választja, meg kell találnia azt az európai tőkeerős partnert, amely hajlandó részt venni olyan közös együttműködésben, amelynek során az EU partnervállalkozás vesz részt az EU tenderkiírásain, és az elnyert projektek magyarországi kivitelezését teljes egészében magyar alvállalkozójára bízva. Ilyen együttműködésre akkor van esély, ha a magyar vállalkozás ki tudja alakítani ezt az együttműködést, és már a mostani generál kivitelezési, fővállalkozói munkáiba is bevonja leendő partnerét.

Tulajdonvesztés (részleges vagy teljes eladás): Az a vállalkozás, amelyik ezt az utat választja erőteljesen növelnie kell a rendelésállományát (elsősorban állami, önkormányzati megrendelésekkel) és nyereségét. Gazdasági mutatóit mintegy fel kell „tupírozni”.

Eladható-e magas áron egy ilyen magyar tulajdonú építőipari kivitelező nagyvállalkozás? Nagy valószínűséggel prognosztizálható, hogy nem. Ennek oka, hogy a vevőjelöltnek vagy vevőjelölteknek van ideje kivárni az áruba bocsátott cég rendelésállományának csökkenését, bevételei meredek zuhanását, ennek következtében a vállalkozás értékcsökkenését.

Nézzük meg, hogy mi is okozhatja ezt:

- Egyrészt az EU pályázatok az uniós közbeszerzési eljárások alapján dőlnek el. Láttuk, a magyar vállalkozások tőkeereje és referenciái meglehetősen szűkösek az EU tenderekhez. Ha pedig nincs a magyar vállalkozás által elnyert EU tender, értéke folyamatosan csökkeni fog, és csak olcsón bocsátható áruba.
- Másrészt egy EU referenciákkal rendelkező, tőkeerős, a brüsszeli adminisztrációt jól ismerő EU vállalkozás nagy valószínűséggel jobban jár, ha Magyarországon saját tulajdonú, új vállalkozást alapít, és csak az értékesítésre szánt magyar vállalkozás menedzsmentjét, vagy annak egy részét veszi meg. Ezen keresztül minden olyan kapcsolatrendszer megkap, amelyre a magyarországi projektek kivitelezéséhez szüksége van.

A „jó áron” történő cégeladás tehát zsákutcának tűnik, bár nem zárható ki egy csökkentett értéken történő kivásárlás lehetősége sem, például a cégnév és a múlt miatt.

A megfelelő EU szintre történő felzárkózás a legnehezebb, mégis a legszebb feladat a magyar tulajdonú építőipari vállalkozások számára. Alapvető érdekük, hogy a csatlakozás után is mindent meg tegyenek a felzárkózásra. Ennek elsődleges feltétele a tőkeemelés és/vagy tőkekoncentráció.

Feltehető a kérdés, képesek-e a magyar építőipari vállalkozások önállóan olyan mértékű tőkeemelésre, amely lehetővé teszi, hogy méltó versenytársai lehessenek az uniós cégeknek? Természetesen nem. Ennek oka, hogy a rendszerváltás (1990) óta eltelt időben a többségében MRP típusú privatizációval állami tulajdonú vállalatokból létrejött magánvállalkozásoknak egyszerűen nem volt ideje arra, hogy a magyarországi építési beruházásokból származó nyereségükből olyan mértékben növeljék tőkeerejüket, hogy EU szinten versenyképesek legyenek.

Gondoljuk meg! Tágabb értelemben mennyi ideje készülhettek európai versenytársaink az Európai Piacra? Közel kétszáz évig. Ezt a hátrányt mi nem tudtuk másfél évtized alatt behozni.

Az állami építőipari vállalatok privatizációjában természetesen nemcsak a magyar menedzsmentek, hanem külföldi szakmai befektető vállalkozások is voltak. A külföldi befektetők természetesen különböző támogatásokat, adókedvezményeket kaptak, és kapnak a magyar államtól, és önkormányzatoktól. Ha összehasonlítjuk, a magyar tulajdonú vállalkozások, és a külföldi tulajdonú vállalkozások lehetőségeit, azt kell megállapítanunk, hogy az elmúlt tíz évben jobb versenyfeltételekkel rendelkeztek a magyar piacra, mint a magyar tulajdonú vállalkozások.

A magyar tulajdonú vállalkozások törlesztették E-hiteleiket, fizették az adókat, mindemellett fejlesztették műszaki színvonalukat, és tanulták a piactudományt. Elmondható tehát, hogy igazán innovatívok voltak. Hangsúlyozni kell, hogy mindenféle állami irányítás, és támogatás nélkül, saját erőből!

A magyar piacot uraló építőipari nagyvállalkozások többsége árbevételének nagyobb részét állami, közületi megrendelésekből realizálja, és a közbeszerzési eljárások során – ha nyerni akar – a lehető legalacsonyabb árat ajánlja meg, így az abban realizálódó nyereség jelentős tőkeemelés nem tesz lehetővé.

A külföldi beruházók (áruhálózatok, benzinkúthálózatok megrendelői) is hamar rájöttek arra, hogy a magyarországi építkezéseknél a kivitelezési költségeket lényegesen le tudják szorítani az egyéb európai területekhez képest. Sőt, a hazai magánvállalkozások olyan árversenybe kényszerülnek, ahol érvényesül a mondás, miszerint „Sírni csak a győztesnek szabad!”. Ebből adódóan belátható, hogy vállalkozásainknak a lehetősége sem volt meg arra, hogy tőkeerejüket az európai méreteknek megfelelően növeljék.

Megfelelő mértékű, a versenyképességet növelő tőkeemeléshez külső forrás bevonása is szükséges. Láttuk, hogy a nagy nyugati építőipari vállalkozásoknak érdeke lesz majd a tőkebefektetés Magyarország építőipari vállalkozásaiba, ez a folyamat azonban még várat magára.

Az állami beavatkozás szükséges ahhoz is, hogy a jövőben a magyar tulajdonú építőipari vállalkozások felzárkózhassanak európai versenytársaikhoz. Ehhez az szükséges, hogy a magyarországi viszonylatban jelentős tőkeerővel rendelkező magyar tulajdonú vállalkozások egységesen próbálják meg érdekeik érvényesítését a magyar államnál,

ehhez pedig fontos feltétel lenne az együttműködés hatékonyságának növelése. Ugyanez érvényes az állam gazdaságpolitikájára is. Állami szinten szervezeten, szorosabb egységben kell kezelni mindazokat a lehetőségeket, forrásokat, amiket az építőipar és az iparágban dolgozó vállalatok, szervezetek egy frissen csatlakozott EU-s tagállamtól megkívánnak.

KULCSSZAVAK: MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS, MŰKÖDŐTŐKE-BEFEKTETÉS, ÉPÍTŐIPAR
WORKING CAPITAL FLOW, WORKING CAPITAL INVESTMENT, CONSTRUCTION
KAPITALZUFLUSS VON AUSLAND (FDI), INVESTITION, BAUINDUSTRIE

Summary

Substantial changes in global economy started at the end of the 1960s, which resulted in sharply increasing international flow of capital. Hungary was a front-runner in luring really significant foreign direct investment into the country, which contributed to a large extent to achieve good economic performances in the author's opinion. The author of this article examines foreign working capital inflow to Hungary and its impacts through a specific industry: construction. Motivations of investors and a reform of the incentive system of investments are described. First, theoretical background of the topic is examined, ensuring the ground for analysing and understanding the subsequently discussed construction processes.

A „JÖVŐ-IPAROK” ÉS MAGYARORSZÁGI HELYZETÜK

PAPANEK GÁBOR – NÉMETHNÉ PÁL KATALIN – BORSI BALÁZS*

A szakirodalom szerzői, bár általában nem vitatják, hogy a modern (olykor „poszt-indusztériális”-nak nevezett) gazdaságokban elsősorban a szolgáltatások nemzetgazdasági súlya nő, legtöbbször a feldolgozóipart, pontosabban ennek egyes „high-tech” (csúcstechnológiai) ágait tekintik a gazdaságok kulcsszektorainak. Egyetértenek azzal is, hogy az egyes (szak)ágazatok teljesítménye térben és időben szükségképpen eltér. A nemzetközi gyakorlattal ellentétben a hazai elemzések alig-alig tartalmaznak azonban információkat arról, hogy mely szférák voltak (illetve lehetnének a jövőben) a magyar gazdaság – ezen belül a hazai ipar – fejlődésének a motorjai. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium ezért felkérte a Magyar Vállalatgazdasági Kutatásokért Alapítványt, készítsen elemzést a századfordulón Magyarország számára érdekes iparfejlesztési trendekről. A vizsgálatokat¹ az iparágak három csoportjára koncentráltuk: áttekintettük az elmúlt évek során a világgazdaságban igen gyors növekedést felmutatott (szak-)ágakat, tanulmányoztuk a high-tech szektorok dinamizmusát, és információkat gyűjtöttünk néhány ígéretesnek tekintett igen fiatal iparterület perspektíváiról. Cikkünk a vizsgálódás keretében a GKI Gazdaságkutató Rt.-ben megvalósított kutatás néhány fontosabb – gazdaságpolitikai feladatokat is kijelölő – tapasztalatáról számol be.

1. A gyorsan növekvő iparágak

A korszerű elméletek, így a fejlődés-gazdaságtan (evolutionary economics) szerzői a műszaki haladást, a „tudást”, az innovációkat ítélik a gazdasági haladás legfontosabb „motorjának” (Nelson-Winter [1982], Hodgson [2002] stb.). A legtöbb szakértő kiemelt jelentőséget tulajdonít a „high-tech” iparok fejlődésének is (Thirlwall [2002] p.111, Kocsis – Szabó [2000]). A „jövőiparok” magas részarányát gyakran tekintik az USA dinamizmusát fokozó tényezőnek, s ugyanezen szektorok alacsony EU-beli súlyát az európai gazdasági lemaradás² fontos magyarázatának (Rodrigues [2003]). Hasonló nézetek ismertek a magyar gazdaság felzárkózási lehetőségei kapcsán is (Inotai [2004]).

Az elmondottak ellenére a gyorsan növekvő iparágak fogalmának nincs – s mivel az elért dinamizmus mértéke gazdaságtörténeti korszakonként, s országonként gyorsan változik, így talán nem is lehet – széles körben elfogadott általános definíciója.

* GKI Gazdaságkutató Rt.

¹ Borsi – Deli – Demeter – Karsai – Németh – Némethné – Papanek – Perényi – Petruska – Török – Varga Ványai – Viszt [2004].

² Az Európai Unió maga is az USA-énál gyengébb versenyképességével indokolta az u.n. Lisszaboni Program kidolgozását (EC [2000]), Papanek [2003], illetve Török [2004].

Bemutatni kívánt vizsgálatunk első lépése az ENSZ Iparfejlesztési Szervezete, az UNIDO által 2002-ben kiadott nemzetközi Iparstatisztikai Évkönyv azon adataira épült, amelyek a vizsgálni kívánt országok – jelenlegi uniós tagállamok, csatlakozók, valamint a két nagy konkurens: USA és Japán – feldolgozóiparának 1990 és 2001 közötti növekedési ütemeit rögzítik. (Sajnos az adatbázisból néhány országnak, például Németországnak az adatai hiányoznak.)

Az 1. táblában azokat az ágazatokat tüntettük fel, amelyek termelése valamely megjelölt országban 1990–1999 között több mint 50%-kal bővült. A továbbiakban némi szubjektivitással – s a dohányipar és fafeldolgozás kivételével – ezeket nevezzük gyorsan növekvőknek.

1. tábla

*A dinamikus iparágak 1999. évi termelési indexei néhány kiválasztott országban
(1990 = 100)*

ISIC kód	Ág	Ausztria	Egyesült Királyság	Franciaország	Japán	USA	Magyarország
16	Dohánytermék gyártása	151	78	79	..	92	107
20	Fafeldolgozás	172	80	97	61	120	107
25	Gumi-, műanyag termékek gyártása	134	115	130	93	152	144
29	Gép, berendezés gyártása	170	82	103	74	196	90
30	Iroda-, számítógépgyártás	255	358	167		1151	..
31	Máshova nem sorolt villamos gép gyártása	332	94	112	115	455	207
32	Híradás-technikai termék, készülék gyártása	141	172	180	143	..	642
33	Műszergyártás	168	93	97	76	122	35
34	Közúti jármű gyártása	213	115	141	87	174	414

Forrás: International Yearbook of Industrial Statistics 2002, UNIDO Vienna.

Megállapíthatjuk, hogy az ezredfordulón – bár a világgazdaságban a szolgáltatások teljesítménye gyorsabban nő, mint az iparé – egyes gép- és vegyipari szférák dinamizmus is kiemelkedő. A növekedés ütemei terén azonban országonként is, ágazatonként is igen jelentős eltérések regisztrálhatók. A nemzetgazdasági fejlődés élvonalai – egyes távol-keleti országok 1980–1990 közti lendületét átvéve – 1990 óta inkább az USA (és néhány kis európai ország) voltak, s a kiemelkedő ütem az USA-ban, és például Finn- és Svédországban az info-kommunikációs technika lendületes terjedésének a következménye, de máshol inkább a gépjárművek iránti kereslet bővülésével (vagy egyéb okokkal, így a munkaerő szakképzettségének a javulásával, stb.) volt magyarázható. A részletesebb (eset tanulmányokból származó) információink a következő évekre is hasonló tendenciákat ígérnek.

A magyar iparban – az előző évtizedeknek a világgazdasági trendektől elért fejlődése után – 1990–1999 közt sokban a fentiekhez hasonló szerkezeti változások mentek

végbe.³ A leggyorsabban a (32) Híradás-technikai termék, készülék gyártása terén, valamint a (34) Közúti jármű gyártásában, illetve a (31) Máshova nem sorolt villamos gép gyártásában (részletesebb adatok szerint az Iroda, számítógépgyártásban) fejlődött. A dinamizmus, amint ez ismeretes, jelentős részben a külföldi tőkeimportnak – és ezzel párhuzamos technológia-transzfernek – köszönhető. Bár igen sok, nagy hozzáadott értéket előállító további szektorunkban vannak korszerű, a világgpiacon is versenyképes (de többségük esetén kisebb) üzemek, ezek húzó hatása napjainkig szerényebb. S a vizsgálódás során a fejlesztési szándékokról gyűjtött vállalati információk alapján a következő évekre sem valószínűsíthetünk jelentős elmozdulásokat.

Az adatokhoz két, a (szak-) ágazati dinamizmust befolyásoló tényezővel kapcsolatos megjegyzést kell fűznünk.

Amint erre már utaltunk is, az említett nemzetgazdaságok **fejlettsége** jelentősen eltér. Erőteljesen különbözik az elmúlt évtizedekben az OECD számára adatokat szolgáltató 26 ország fejlődési **ütemei** is. Mindez – miként erre például a fent idézett osztrák és japán adatok különbségei utalnak – a vizsgált ágazati dinamikák nagyságaira is hat.

1990–2001 között a GDP növekedése a fejlett országok többségében az ipari hozzáadott érték részarányának jelentős mérséklődésével párhuzamosan ment végbe (némileg nőtt viszont az ipar súlya több, a felzárkózásért küzdő államban, így Csehországban, Írországban, Magyarországon és Szlovákiában). Ez arra vezet ugyanis, hogy a fejlett világban számos gyorsan növekvő iparág GDP-n belüli súlya is visszaszorult, s a fejlődésnek a foglalkoztatás-bővülésben, a GDP-emelkedésben megmutatkozó eredményei a szolgáltatások terén jelentkeznek. A GDP-arányukat is növelni tudó kivételes ipari szektorokat a 2. (az OECD STAN – Structural Analysis – adatbázisából származó, technikai okokból az egyéb járműgyártás számaival kiegészített) táblán vastag dőlt számok jelzik.

Itt említjük meg, hogy az ipar GDP-n belüli részarányának csökkenése, illetve a szolgáltató szektor növekedése egyes vélemények szerint nem kis részben az új vállalatirányítási technikák következménye. Az „outsourcing”, a „lean management”, stb. azt jelenti, hogy az iparvállalat leválasztja azokat a tevékenységeit, amelyek nem tartoznak a szorosan vett fő profiljába (a „core competence” körébe) és önálló – általában a kereskedelem, szolgáltatás ágazatba tartozó – vállalkozásokba helyezi ki őket. Ez az érintett tevékenységek statisztikai átsorolását eredményezi, miközben a tényleges ipari tevékenység hozzáadott érték termelése akár nőhet, sőt igen valószínű, hogy sokhelyütt nő is. További hatásokat válthatnak ki az ágazati inflációs indexek különbségei, stb.

Az adatok mind a fejlett gazdaságokban, mind Magyarországon így is jól jelzik azonban az ipar súlyának mérséklődését. Utalnak arra, hogy az USA-ban egyes high-tech ágazatok ennek ellenére dinamikusán, esetenként GDP-n belüli részarányukat növelve fejlődtek, az EU-ban viszont e trend nem kimutatható. Rámutatnak a magyar fejlődés egyes ellentmondásaira (a még bővülő iparra, s e dinamizmus erőteljes ágazati koncentrátságára) is.

³ Friss elemzés a témáról Szabó [2004].

2. tábla

A GDP megoszlása

(%)

ISIC kód	Szektor, ág	EU		USA		Japán		Magyarország			
		1990	1999	1990	2001	1990	2002	1991	2002		
	Mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, halászat	3,38	2,36	1,87	1,40	2,41	1,27	8,49	4,87		
	Ipar	32,51	27,99	26,70	22,45	48,63	30,10	34,36	42,03		
	Szolgáltatások	64,11	69,65	71,43	76,95	48,96	68,63	57,15	53,09		
	Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00		
15–37	Feldolgozóipar	23,01	19,72	17,93	14,11	25,91	19,68	21,50	38,37		
15–16	Élelmiszer, ital, dohánygyártás ^{a)}	2,76	2,39	1,87	1,44	2,60	2,37	5,05	5,99		
20	Fafeldolgozás	0,50	0,44	0,55	0,39	0,33	0,18	0,49	0,66		
25	Gumi, műanyag termék gyártása	..	0,90	0,58	0,56	0,34	0,24	0,70	1,61		
29	Gép, berendezés gyártása	5,17	4,38	1,60	1,25 ^{b)}	2,90	1,68	1,98	2,58		
30	Iroda-, számítógépgyártás			0,54	0,34 ^{b)}	0,71		0,09	0,36		
31	Máshova nem sorolt villamos gép gyártása			0,63	0,40 ^{b)}	1,26	3,32	0,86	6,33		
32	Híradás-technikai termék, készülék gyártása			1,09	1,41 ^{b)}	2,32		0,30	2,17		
33	Műszergyártás			0,85	0,61	0,46	0,30	0,60	0,76		
34	Közúti jármű gyártása			2,21	2,07	0,82	1,11	2,29		0,62	3,48
35	Egyéb jármű gyártása					1,04	0,71	0,22	2,61	0,07	0,32

a) A megfelelő osztrák adatok 2,88 és 2,28, a franciák 2,80 és 2,53.

b) 2000 évi adat.

Forrás: www.oecd.org/document STAN Indicators Database 2003. (Value added shares).

2. A high-tech ágak és dinamizmusuk

A high-tech ágazatok meghatározása ugyancsak nem kialakult. Az OECD például az úgynevezett csúcstechnológiai *termékcsoportok* körébe a vegyipari termékeket, kiemelten gyógyszereket, továbbá a villamos és nem villamos gépeket, berendezéseket, köztük a számítógépeket, az elektronikai és távközlési eszközöket, valamint az űrhajózási „termékeket”, és a fegyvereket sorolta (EC [2003] 355. illetve 357. o.).⁴ High-tech *ágazatok*nak pedig – az ISIC Rev. 3. nomenklátúra alapján készített felosztásuk szerint – a (353) repülőgép- és űrhajógyártást, a (30) iroda és számítógépgyártást, a (2423) gyógyszeripart, a (32) rádió, TV és híradástechnikai berendezések gyártása ágazatokat tekintik. De más csoportosítások is ismertek.

Vizsgálatunk kezdetén – a világgazdasági fejlődés hosszú távú műszaki trendjei alapján – a magas K+F igényű szakágazatok között kezdtük keresni a jövőben gyorsan növekvő, jövőiparoknak nevezhető ágazatokat. Úgy találtuk azonban, hogy sem az ágak

⁴ Az OECD idézett high-tech besorolásait (így a közúti gépjármű ág mellőzését) sokan vitatják.

high-tech jellege, illetve K+F igényessége, sem az ágak e tulajdonságai, illetve dinamizmusa között nem egyértelmű a kapcsolat.

3. tábla

*Vállalati K+F ráfordítás a termelési érték százalékában**

ISIC kód	Ágak	EU		USA		Japán	
		1992	1999	1990	2000	1990	2001
	Feldolgozóipar összesen	1,89	1,87	3,09	3,04	2,67	3,59
24	Vegyí anyag- és termékgyártás	4,37	4,36	4,64	5,01	5,23	6,49
25	Gumi és műanyag termék gyártás	0,79	0,98	1,10	0,95	6,77	10,07
29	Gépgyártás	3,74	1,81	1,34	2,11	2,45	3,59
30	Iroda- és számítógépgyártás		3,63	18,31	9,27	8,20	14,32
31	Egyéb villamos gépgyártás		1,59	5,20	3,84	6,94	8,22
32	Híradástechnika		8,02	9,22	8,59	5,92	6,86
33	Műszeripar		5,02	5,58	11,28	6,95	13,09
34	Közúti járműgyártás	4,60	3,30	4,77	4,69	3,02	3,77
35	Egyéb járműipar		6,45	13,71	6,91	3,55	3,25

* Az adatbázis magyar adatokat nem tartalmaz.

Forrás: www.oecd.org/document STAN Indicators Database 2003. (R&D Intensity).

Adataink szerint igaz ugyan, hogy 1990–1999 közt az USA-ban elsősorban a high-tech szektoroknak ítélt, s K+F igényes iroda- és számítógépgyártás, valamint az egyéb villamos gépek gyártása ágazatok fejlődtek robbanásszerű gyorsasággal, s itt e növekedés magyarázta az ipari lendület döntő hányadát. Hasonló fejlődési pálya alakult ki Finnországban is. A további országok azonban sok tekintetben más fejlődési pályán haladtak.

Kétségtelen persze, hogy 1999–2000 közt a high-tech **info-kommunikációs** ágazatok hozzáadott érték termelése Ausztriában, Dániában, Franciaországban, Portugáliában, Svédországban, az Egyesült Királyságban, Japánban (és Magyarországon is) igen dinamikus volt. A felsorolt nemzetgazdaságokban azonban számos medium-technek ítélt, s közepes K+F igényű iparág is erőteljes húzóerőt gyakorolt. Ez utóbbiak közül sokhelyütt – így Japánban is, Ausztriában, Svédországban, Lengyelországban (és Magyarországon is) – elsősorban a **közúti járműgyártást** kell kiemelnünk. A holland, olasz, spanyol, cseh, lengyel, lett nemzetgazdaságokban viszont elsősorban a **fa-, papír- és nyomdaipar, a vegyi anyag- és termékgyártás**, stb. bizonyultak az ipari előrehaladás legfontosabb motorjainak. Az iparágak e két szempont szerinti csoportosítását a 4. táblázat foglalja össze.

A 4. táblázat kapcsán is fel kell hívnunk a figyelmet az aggregálás okozta torzításokra. Az elektronikai és optikai berendezések gyártása (30–33) illetve a közlekedési berendezések gyártása (34–35) iparágak kizárólag egy-egy alágazatuk (híradástechnika illetve közúti járműgyártás) dinamizmusa miatt kerültek be a gyorsan növekvők közé. A gumi és műanyaggyártás (25) ágazat pedig a gumigyártás kisebb K+F igényessége miatt sorolódik az alacsonyabb K+F igényességű csoportba.

4. tábla

*Az ipari ágazatok (ISIC Rev.3) csoportosítása múltbeli növekedésük és K+F igényességük alapján**

Megnevezés		A GDP részesedésüket 1991–1999 között a feldolgozóipari átlag	
		alatt	felett
		növelő iparágak*	
A feldolgozóipari átlag	feletti	vegyipar (23–25, gyógyszeripar nélkül), gépipar (29–33), iroda- és számítógépgyártás (30), villamos berendezések gyártása (31), mérőműszerek gyártása (33), egyéb közlekedési berendezések gyártása (35), repülőgép- és űripár (351)	gyógyszeripar (2423), elektronikai és optikai berendezések gyártása (30–33), híradástechnika (32), közlekedési berendezések gyártása (34–35), közúti járműgyártás (34)
	alatti	textilipar (17–19), faipar (20), egyéb nemfém termékek gyártása (26), fém alapanyag-gyártás (27), általános gépipar (29)	gumi- és műanyaggyártás (25), fémmegmunkálás (28), hajógyártás (351), vasúti járműgyártás (352+359)

* Ausztria, Dánia, az Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Németország, Olaszország, Spanyolország, Japán, Korea és az USA adatai alapján.

** Dánia, az Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Írország, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svédország, Kanada, Japán és az USA adatai alapján.

Forrás: A fent megjelölt OECD adatbázisok.

A születőben lévő **ígéretes ágak**, az új anyagelőállítás, a biotechnológia, a környezetvédelmi ipar és az alternatív energiaforrás-hasznosítás ma felsejlő helyzetét illetően ma még nem rendelkezünk a fentihez hasonló nemzetközileg összehasonlítható statisztikai adatokkal. A rendelkezésre álló egyedi információk azonban ezek terén is elsősorban az USA számottevő előnyéről tanúskodnak, és így az EU ún. lisszaboni stratégiájában vázolt célkitűzések jogosságát támasztják alá – az immár uniós tagország Magyarország számára is.

A hazai iparágak fejlődését elősegítő K+F ráfordítások alakulásáról nincsenek a fenti összehasonlítást lehetővé tevő adatok. Így is megállapítható, hogy a (TEÁOR szerinti 31) Villamos gép- és készülékgépgyártás dinamizmusa jelentős – részben a külföldi befektetők által finanszírozott – kutatási ráfordításokkal párosul.⁵ Az 1990-es évtizedben azonban gyógyszeriparunk teljesítménye az ugyancsak jelentősnek tűnő K+F ráfordítás mellett mérséklődött, a – „medium-tech” – (34) közúti járműgyártás fejlődése viszont nagy (hazai) K+F ráfordítások nélkül volt lendületes. A vállalati fejlesztési törekvések alapján nem következtethetünk e tendenciák gyors jövőbeli módosulására sem. Hiszen például az Európai Unió CIS (Community Innovation Survey) vizsgálata, s az ehhez

⁵ Forrás: KSH: [2002], 90-91. oldal.

kapcsolódó, 1700 vállalat bevonásával készült KSH felmérés is a gazdálkodóknak a versenytársaiknál szokásosnál szűkebb körében mutattak ki innovációs erőfeszítéseket.⁶

5. tábla

Az innovációt bevezető vállalatok aránya

Vállalatesoport	EU		Magyarország	
	ipar	szolgáltatás	ipar	szolgáltatás
Kisvállalat	40	36	26	15
Középvállalat	63	54	33	24
Nagyvállalat	80	69	47	39
Összes vállalat	47	44	29	17

(%)

Forrás: Román [2004], 31. oldal.

Számos ágazatunk a kívánatosnál gyengébb innovációs teljesítményeire utalnak továbbá szabadalmi statisztikáink is.

6. tábla

A 2003.január 1-jén érvényben lévő szabadalmakban előforduló TOP 16 szakterület

Szakterület	Szabadalmak száma, db
Gyógyszeripar, biotechnológia	4326
Kémia (gyógyszeripar nélkül)	1120
Gépelemek	1061
Fém termékek (gépek nélkül)	677
Műszerek	671
Növények, növényfajták	399
Villamos gépek (elektronika nélkül)	379
Élelmiszer, dohányipar	237
Kő, agyag és üvegtermékek	235
Elektronika	230
Papíripar, nyomdaipar	213
Egyéb ipari termékek	200
Motoros járművek	179
Építőipar, épületszerkezetek	171
Számítógépek, irodagépek	113
Egyéb szállítás	108

Forrás: Magyar Szabadalmi Hivatal.

A 6. táblában közölt adatok szerint a magyar high-tech tudáskincs zöme erősen a vegyiparra koncentrálódik. Második markáns csoportnak a nem elektronikai gépek csoportját tekinthetjük, ami ugyan gyorsan növekvő, de már csak medium-tech besorolást kapott iparág. Az országban régóta jelzett digitális írástudatlanság tükröződik abban, hogy az informatikai (elektronika, számítógépek) szabadalmak száma jóval alacsonyabb, mint több hagyományos ágazatba tartozóké. Ezért a következő években erőteljesen törekednünk kell a jelzett tendenciák módosítására.

⁶ A felmérésben innovatívnak tekintettek minden olyan vállalkozást, amelyik termék, eljárás vagy mindkettőre vonatkozó innovációt hajtott végre, illetve azokat is, amelyek le nem zárult, illetve meghiúsult tevékenységet folytattak.

3. A high-tech jelleg, illetve az exportképesség kapcsolata

Elemzéseink során azt is megállapíthattuk, hogy sem a gyorsan bővülő termelés, sem a high-tech jelleg, sem a nagy K+F ráfordítás nem utal szükségszerűen az ág jelentős exportteljesítményére (illetve magas importigényességére).⁷

A vizsgálathoz az **iparágon belüli kereskedelemnek** az OECD STAN adatbázisában lévő adatait használtuk.⁸ Az iparágon belüli kereskedelem adott iparág külkereskedelmének a nettó export és import nélküli hányada, amit a nemzetközi összehasonlítás során az összes exporthoz és importhoz viszonyítanak. Képletben:

$$\left[1 - \frac{(\text{export} - \text{import})}{\text{export} + \text{import}} \right] * 100$$

Az u. n. IIT (Intra Industry Trade) mutató iparágra és országra is számítható, 0 és 100 közötti értéket vehet fel. Ha adott ország közel azonos értékeket cserél a nemzetközi kereskedelemben, a mutató értéke magas, ha a forgalom egyirányú, a mutató értéke alacsony.

7. tábla

*Az iparágon belüli kereskedelem az összes külkereskedelem százalékában,
2001*

ISIC kód	Ágak	Ausztria	Egyesült Királyság	Franciaország	Japán	USA	Magyarország
15–16	Feldolgozóipar összesen	88,46	83,34	87,53	50,75	71,92	83,85
	Élelmiszer-, ital- és dohánygyártás	98,21	76,97	87,41	11,41	86,23	70,60
20	Fafeldolgozás	52,46	21,20	83,15	1,64	39,25	94,98
24	Vegyí anyag és termék gyártása	89,15	93,30	89,44	78,48	98,14	77,15
25	Gumi, műanyag termék gyártása	98,15	83,83	99,37	35,06	89,58	72,85
29	Gép, berendezés gyártása	87,61	96,79	99,04	41,55	98,86	76,83
30	Iroda-, számítógépgyártás	75,52	86,40	70,29	92,45	68,12	92,79
31	Máshova nem sorolt villamos gép gyártása	94,08	95,59	89,06	64,95	77,69	92,77
32	Híradástechnikai termék, készülék gyártása	97,68	87,11	96,28	63,24	86,10	99,29
33	Műszergyártás	87,39	98,58	95,93	77,90	94,42	91,96
34	Közúti jármű gyártása	99,05	76,32	86,82	19,11	57,26	85,07

Forrás: www.oecd.org/document STAN Indicators Database, (Intra-industry Trade).

⁷ Ezt Porter [1990] is kiemelte, rámutatva, hogy a nemzetközi versenyképességnek számos magyarázó tényezője és feltétele van.

⁸ www.oecd.org/document STAN Indicators Database, (Intra-industry Trade).

Az adatok szerint a fejlett országok feldolgozóipari vállalatai igen különböző stratégiákkal vesznek részt a nemzetközi kereskedelemben.⁹ A high-tech ágakon **belüli** nemzetközi munkamegosztás Európában sokkal erőteljesebb, a high-tech ágak exporttöbblete viszont sokkal kisebb, mint az USA-ban és Japánban (s a japán adatok jól tükrözik azt az ismert jellemzőt is, hogy az ország mező- és erdőgazdasági termékekért gépekkel fizet).

Az OECD adatbázis magyar adatai szintén nem utalnak határozott – iparági szintű – high-tech specializációra. Jelentős egyirányú forgalomra mutatnak az Élelmiszer-, ital- és dohánygyártás, valamint a Fa-, papír- és nyomdaiparban (illetve a 353 Repülőgép- és űriparban is). Kiegyenlített forgalmat jeleznek viszont a (2423) Gyógyszeriparban, a (30–33) Elektromos és optikai berendezés-gyártás ágában, s a (352+359) Járműgyártásban egyaránt. E képet (is) erőteljesen árnyalhatnák azonban a részletesebb statisztikák.

A 2003. évi magyar külkereskedelmi adatokat tekintve azt találjuk például, hogy erős egyirányú forgalom jelentkezett az alacsony tudástartalmú termékekből, így a hús-, hús-készítmény, élőállat, bőr-és szőrmeárúkból. Ezen termékeknél magyar exporttöbblet volt, és 50 alatti IIT mutató. Természetesen hasonlóan alacsony IIT mutatót néhány import-terméknél is találtunk, de ezek szintén nyersanyagok, energiahordozók és hasonló alacsony feldolgozottságú termékek. Ugyanakkor viszonylag alacsony IIT mutatót találtunk magyar exporttöbblettel a híradástechnikai, hangrögzítő és -lejátszó készülékeknél (62)¹⁰, az energiafejlesztő gépeknél (71), illetve a fémmegmunkáló gépeknél (36), a speciális szakipari gépeknél (64) és az általános rendeltetésű ipari gépeknél (68), ahol a behozatal haladta meg a kivittelt. Azt mondhatjuk tehát, hogy miközben a magyar ipar erőteljesen bekapcsolódott a nemzetközi technológia áramlásába, néhány részterületen magyar specializáció figyelhető meg, más termékek gyártása pedig lényegében hiányzik.

4. Néhány következtetés

A **világ gazdaság perspektíváiról** nem adható határozott előrejelzés. Bizton állítható azonban, hogy a jövőben mind a **high-tech** szektoroknak, mind a ma születő ígéretes iparágaknak a többsége gyorsan fog növekedni. Ugyanakkor az is valószínű, hogy egyes nagy, fejlődő országok (így Kína) jelentős keresletet fognak támasztani a közepes illetve kevésbé (új) technológia-igényes ágak egy részében is. Így a gyors növekedési ígéretet és a high-tech jelleget egyszerre jelölő „jövő-iparág” fogalma is pontosítást igényel mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban. A téma iránti fokozott érdeklődés miatt a szakmai konszenzus minden bizonnyal hamarosan létrejön.

A hazai **high-tech** terén ellentmondásos – végül is az európai országok többségében kialakulthoz sokban hasonló – jövőképet rögzíthetünk. A vizsgálódás során megismert vállalati szándékok alapján valószínű, hogy az elmúlt években sikeres elektronikai és telekommunikációs, gyógyszer- és műanyagipari, illetve világítóeszköz-gyártó szegmenseink legtöbbje meg tudja majd őrizni versenyképességét. Kevesebb határozottságot

⁹ Szalavetz [2004] kiemeli, hogy a jelzett gazdaságok iparpolitikai prioritásai is eltérnek, számos ország ugyanis erőteljes támogatást nyújt hagyományos szektorainak is.

¹⁰ A zárójelben a mutató értéke látható.

érzékelünk viszont arra, hogy egyes vállalkozók a műszeriparban is kísérletet tennének a transzformációs válság éveit elvesztett piacaink visszaszerzésére. A műszaki haladás mai élvonalát képviselő egyes további ágakban, így a repülőgép és űriparban, a hadiiparban, – és számos további területen – pedig legfeljebb egyes, a multik által nem preferált „résekben” működő kis cégeknél értesültünk szerény piacszerzési törekvésekről.

A kutatás során összegyűjtött további információink alapján kívánatosnak ítéljük a vázolt kedvező szerkezetalakulási tendenciák **kormányzati támogatását**. A gyakorlati tapasztalatok azt is tanúsítják ugyanis, hogy a kormányzat a fejlett országokban – még az iparpolitika szükségességét elméletileg tagadó USA-ban is – határozottan támogatja a „jövő-iparok” fejlődését. Az Egyesült Államok mindent megtesz a műszaki haladás terén megteremtett előnyeinek a megőrzésére. Az EU lisszaboni programja az utolérés célját rögzítette, s a cél elérése érdekében (legalábbis ez idáig) elsősorban ígéretes innovációk ígéretét hordozó K+F erőfeszítéseket irányzott elő.¹¹ Valamennyi fejlett országban kimutatható továbbá a „nemzeti” ipar védelmének versenypolitikai eszközökre, a regionális, illetve kkv fejlődés támogatására, stb. épített erősítése is.

Úgy véljük tehát, hogy az elmondottak nyomán a legfelsőbb gazdaságpolitika szintjén kellene gondolkodni határozott prioritásokra épülő hazai ipar-, illetve innováció-politikáról, ezek megteremtéséről, elfogadtatásáról. A magyar gazdaságpolitikai erőfeszítéseket lényegesen erőteljesebben kellene azokra az ágazatokra (szektorokra, műszaki-technológiai területekre) koncentrálni, amelyekben a hazai „tudás” versenyképességének javulását, és ezzel a GDP illetve a jólét növekedését generálhatja. Mivel a magyar gazdaság nyitottsága az EU csatlakozást követően minden valószínűség szerint tovább nő, ezért a fejlett országok gyakorlatához hasonlóan mindenképpen folyamatosan figyelemmel kell kísérnünk a nemzetközi technológiai, piaci stb. trendeket. Mi úgy láttuk, hogy 2004 elején elsősorban a szélesen értelmezett **infokommunikációs ipari, biotechnológiai, környezeti-ökoipari, újanyag- (benne nano-) technológiai** trendek figyelése – és a hozzájuk kapcsolódó innovációs erőfeszítések támogatása – ajánlható, ám természetesen a gazdasági-társadalmi párbeszédet e téren sem lehet megspórolni. Ugyanakkor kiemelten hangsúlyozzuk, hogy sem az állami K+F irányainak, sem a fejleszteni kívánt egyes vállalatoknak a kiválogatása és közvetlen támogatása nem az iparpolitikai eszköztár feladata.

¹¹ E törekvések célszerűségét az első évek kudarcai után számos tagországban is vitatják.

Irodalom

- Borsi B. - Deli Zs. - Demeter Á. - Karsai J. - Németh Cs. - Némethné P.K. - Papanék G. - Perényi Á. - Petruska I. - Török Á. - Varga A. - Ványai J. - Viszt E.:** *A gyorsan növekvő jövő-iparágak magyarországi perspektívái.* GKI Rt. 2004.
- EC:** *Lisbon Presidency Conclusions.* Lisszabon. 2000.
- EC:** *Third European Report on Science and Technology Indicators 2003.*
- EC:** *Industrial Policy for an Enlarged Europe.* Brussels. 2003.
- Hodgson, G.M. (ed.):** *A Modern Reader in Institutional and Evolutionary Economics.* E.Elgar. Cheltenham. UK. 2003.
- Inotai András:** *Magyarország EU csatlakozásának néhány kulcskérdése.* Fejlesztés és Finanszírozás. 2004. 1. sz.
- Kocsis É. - Szabó K.:** *A posztmodern vállalat.* OM. 2000.
- KSH:** *Kutatás és fejlesztés 2002.*
- KSH:** *Innováció 1999-2001*
- Nelson, R. - Winter, S.:** *An Evolutionary Theory of Economic Change.* Harvard U.P. Cambridge. 1982.
- Papanék Gábor:** *Az "európai paradoxon" a magyar K+F szférában.* Fejlesztés és finanszírozás. 2003. 4. sz.
- Porter, M.:** *The Competitive Advantage of Nations.* Free Press. N.Y. 1990.
- Rodrigues, M.J.:** *European Policies for a Knowledge Economy.* E.Elgar. Cheltenham, UK. 2003.
- Román Zoltán:** *Termelékenységünk és versenyképességünk az EU csatlakozás küszöbén.* KSH. 2004.
- Szabó László:** *A hazai ipar húzó és lemaradó ágazatai az uniós csatlakozás időpontjában.* In: Gazdasági szerkezet és versenyképesség az EU csatlakozás után. MTA Ipar- és Vállalatgazdasági Bizottság. 2004.
- Szalavetz Andrea:** *Iparstratégia és ágazatfejlesztés az EU tag Magyarországon.* In: Inotai A. (szerk.): EU tanulmányok II. NFH. 2004.
- Thirlwall, A.P.:** *The nature of economic growth. An alternative framework for understanding the performance of nations.* Edward Elgar, Cheltenham. 2002.
- Török Ádám:** *Az innováció-politika szerepe a jövő-iparok megerősödésében.* In: Borsi - Deli - Demeter - Karsai - Németh - Némethné - Papanék - Perényi - Petruska - Török - Varga - Ványai - Viszt [2004].

KULCSSZAVAK: JÖVŐ-IPAROK, HIGH-TECH
 FUTURE INDUSTRIES, HIGH-TECH
 ZUKUNFTINDUSTRIE, HIGH-TECH

Summary

The Ministry of Economy and Transport asked the Hungarian Foundation for Economic Researches of Enterprises to prepare an analysis about industrial development trends relevant for Hungary at the turn of the century. The staff of GKI Economic Research Co. focused analyses on three groups of industries: they made a review of industries that have developed at a very quick rate in global economy in the past years, studied dynamism of high-tech sectors, and collected information on the perspectives of some very young fields of industry considered promising. The article reports on some important experiences –determining economic political tasks too – of this research.

MÓDSZERTAN – STATISZTIKAI GYAKORLAT

JAVUL VAGY GYENGÜL GAZDASÁGUNK VERSENYKÉPESSÉGE? TERMELÉKENYSÉGÜNK ÉS VERSENYKÉPESSÉGÜNK A STATISZTIKA TÜKRÉBEN

DR. ROMÁN ZOLTÁN

A 2000-ben megfogalmazott lisszaboni stratégiájával az Európai Unió célként nemcsak a 90-es években megtorpant felzárkózásának folytatását tűzte ki, hanem az Egyesült Államok *túlszárnyalását is a versenyképesség terén*. A stratégia ezt feltételnek tekintti a többi cél – a gyorsabb (fenntartható! környezetkímélő) növekedés, a több és jobb munkahely, a nagyobb társadalmi kohézió – eléréséhez is. Ugyanakkor elvárja, és bizonyos fokozatossággal számon kéri a tagországoktól a Maastricht-i pénzügyi kritériumok teljesítését is. Csatlakozásunk az unióhoz a lisszaboni célok elfogadását, az *ezek megvalósításához való hozzájárulás vállalását* is jelenti. Ez egybeesik nagy nemzeti céljainkkal, felzárkózási törekvéseinkkel. Nemzeti stratégiánk és terveink középpontjába aligha állítható más, mint versenyképességünk erősítése. Ezért a korábbiaknál is fontosabbá vált, hogy világosan értelmezzük, mit értünk a gazdaság versenyképességén és hogyan tudjuk ennek színvonalát, változását mérni, helyesen megítélni.

Ezt kívánta segíteni a Központi Statisztikai Hivatal „Termelékenységek és versenyképességünk az EU-csatlakozás küszöbén” címmel közreadott kiadványa, két korábbi (1999. és 2003. évi) termelékenységi jelentésének folytatásaként. Az újabb kiadvány továbbvezeti az idősorokat, a közben végzett (különösen a foglalkoztatottsági adatokat érintő) *kiigazításokat* is figyelembe véve; az egy lakosra és egy foglalkoztatottra jutó GDP mellett *az egy munkaóra jutó GDP-ről*, valamint külön az üzleti szféráról és fő ágazatairól is közöl adatsorokat. *Többtényezős termelékenységi indexeket* nem tartalmaz, az ezek számításához szükséges állóeszköz-idősorok még nem készültek el. (Ezt mielőbb pótolni kellene. Újabb OECD munkabizottság már a még összetettebb, az anyagi ráfordításokat is elemző KLEMS termelékenységi indexek bevezetésén dolgozik.)

Több adatot, összehasonlítást mutat be ez a kiadvány versenyképességi helyzetünkről, ennek változásáról is, elsősorban az újabb OECD és EU Eredménytáblák, jelentések és elemzések felhasználásával. A cikk egyrészt összegezi, és még frissebb adatok, további források bevonásával bővíti a KSH kiadvány mondanivalóját, másrészt a kiadvány készítése során szerzett tapasztalatokat, a felvetődött módszertani problémákat is mélyebben tárgyalja. A cikk terjedelme a témával foglalkozó egyre bőségebb hazai szakirodalomra való hivatkozásokra és reflexiókra sajnos nem ad lehetőséget.

A versenyképesség összegezett mutatói

Az unió a lisszaboni stratégiai célok teljesítése terén való előrehaladás megfigyelésére kialakította (és azóta is tovább építi, csiszolja) a *strukturális mutatók* rendszerét. Az ezt alkotó, (mára 114-re felszaporodott) mutatókat hat csoportba sorolják. Ezek:

1. Általános gazdasági háttér;
2. Foglalkoztatás;
3. Innováció és kutatás;
4. Gazdasági reform;
5. Társadalmi kohézió;
6. Környezet.

Az általános gazdasági háttér keretében az alábbi mutatókat vizsgálják:

- az egy lakosra jutó GDP,
- az egy foglalkoztatottra (egy munkaóra) jutó GDP,
- a GDP növekedése,
- a foglalkoztatottság növekedése,
- az inflációs ráta,
- az egység munkaerőköltség,
- költségvetési egyensúly,
- államadósság.

Érzékelve, hogy e nagy számú mutató mélyebb elemzést tesz lehetővé, de ugyanakkor nehezen kezelhető, kijelölték a legfontosabbnak ítélt 14 mutatót is: az első négy csoportból kettőt-kettőt, az 5. és 6. csoportból hármat-hármat. Ellenőrző számítások igazolták, hogy a célok teljesítése terén való előrehaladásról ezek országonként és egészében is lényegében azonos képet rajzolnak, mint a teljes mutatószám-rendszer.

A versenyképesség így megjelölve e mutatók között nem jelenik meg, de az elméleti vitákon túl egyetértés van abban, hogy színvonala és alakulása valamilyen átlaghoz vagy a legmagasabb elért szinthez viszonyítva

1. összefoglalóan leginkább az egy lakosra jutó és az egy foglalkoztatottra (egy munkaóra) jutó GDP-vel jellemezhető, azonos árszínvonalra átszámítva, és
2. összetevőit célszerű nagy számú más mutató alapján is vizsgálni.

Az összegezett mutatókat azonos árszínvonalra a vásárlóerő-paritás (PPS) alapján számítják át. A versenyképesség javulását vagy romlását az így kapott viszonylagos pozíció elmozdulása jelzi. Jellemzőbbnek többnyire az egy foglalkoztatottra (vagy munkaóra) jutó GDP-t, a munkatermelékenységi mutatókat fogadják el. Michael Porter, a téma egyik legtekintélyesebb kutatója alapmunkájában egy nemzet versenyképességére igazán jellemző mutatónak a termelékenységet jelölte meg (Porter, 1990, 6. oldal). Az egy lakosra jutó GDP a foglalkoztatottság alakulását is tükrözi – de minthogy ennek lehetősége és helyzete szintén függ a gazdaság versenyképességétől –, tágabb értelemben annak is jelzőszáma, és az unió is így kezeli.

Az unió legfrissebb, 8. Európai Versenyképességi Jelentése e fogalomnak a következő értelmezését adja: „a versenyképességet egy nemzet életszínvonalának fenntartható növekedése méri a lehetséges legalacsonyabb, nem szándékolt nem-foglalkoztatottság

mellett” (European Competitiveness, 2004, 8. oldal). A Wim Kok korábbi holland miniszterelnök vezetésével felállított munkabizottság félidős értékelése (Facing the Challenge, 2004) ezzel összhangban mindenekelőtt az egy lakosra jutó és az egy foglalkoztatottra jutó GDP alakulását tette vizsgálat tárgyává. A korábbi jelzéseket megerősítve azt kellett megállapítaniuk, hogy 1996–2003 között az egy lakosra jutó GDP növekedése az unióban 0,4%-kal, a munkatermelékenységé 0,8%-kal elmaradt a fő versenytársétól, az Egyesült Államokétól. A jelentés, feltárva ennek mélyebben fekvő főbb okait, bízta a 2010-re kitűzött célok elérhetőségében, és ehhez az EU 2005 tavaszi Tanácsülése számára átfogó programot terjeszt be. A stratégiai célok eléréséhez egyébként a Wim Kok jelentés újabb kihívásnak tekinti az unió 2004. évi bővítését is. (Indokoltan: alapvető kedvező hatásai mellett az unió növekedési mutatóit ugyanis meg fogja emelni, színvonal-mutatóit viszont lehúzza – az EU–15 egy lakosra jutó GDP-jének átlagát például 10 százalékkal, további mutatóinak többségét nagyobb arányban.)

A KSH kiadvány bemutatja, hogy az egy lakosra jutó GDP színvonala az EU–15 átlagának százalékában a magyar gazdaságban PPS-számítások szerint az 1995. évi 45%-ról 1999-ben 48%-ra, 2002-re 53%-ra, az előzetes adatok szerint 2003-ra 56%-ra nőtt. Az egy foglalkoztatottra jutó GDP az EU–15 63%-a (a foglalkoztatottság aránya viszont kiugróan alacsony). Ezek az adatok azt jelzik, hogy *az unión belül versenyképességünk javul.*

1. tábla

Az egy lakosra és egy foglalkoztatottra jutó GDP az EU–25 átlagos színvonalának százalékában, 1995, 1999 és 2003

Országok	Egy lakosra jutó GDP			Egy foglalkoztatottra jutó GDP		
	1995	1999	2003	1995	1999	2003
Spanyolország	88	92	98	105	102	105
Görögország	72	72	81	85	86	99
Portugália	73	77	74	68	69	68
Portugália	73	77	74	68	69	68
Ciprus	85	85	81	67 ^{a)}	80	73
Málta	..	78	75	..	95	89
Szlovénia	68	74	77	64 ^{a)}	72	75
Csehország	70	66	69	58 ^{a)}	60	62
Magyarország	50	53	61	59 ^{a)}	62	68
Szlovákia	45	47	52	47 ^{a)}	53	59
Észtország	34	39	49
Lengyelország	41	46	46	44 ^{a)}	49	(53)
Litvánia	34	38	46	31 ^{a)}	35	48
Lettország	30	35	41	32	36	42
Bulgária	31	26	30	..	30	33
Horvátország	37	40	46
Románia	..	26	30	34
Törökország	30	30	28	36 ^{a)}	37	40

Forrás: Eurostat Adatbázis, vásárlóerő paritás (PPS) számítások alapján, kerekített, 2003-ra előzetes adatok, letöltve 2005.01.05.

a) Becsült adatok.

A versenyképesség alakulásának megítélése természetesen nagyon is függ attól, hogy milyen időszakot vizsgálunk és milyen országokhoz hasonlítjuk magunkat, a KSH kiadványban és e cikkben is, az Európai Unióhoz, tagországaihoz, régióinkhoz. [Az OECD adatok szerint az üzleti szférában 1995–2002 között a munkatermelékenység átlagosan évi 1,7%-kal növekedett, Magyarországon 2,6%-kal. A 30 ország közül ebben az időszakban öt országban volt magasabb ez a növekedési ütem. Ezek: Lengyelország (4,9%), Szlovákia (3,8%), Korea (3,5%), Írország (3,4%) és Görögország (3,1%).]

Egy korábbi írásomban (Román, 2003/1) már idéztem adatokat arra, hogy hosszabb távon még csak felzárkózásunk ígéretes megindulásáról beszélhetünk. Nem hagyhatók figyelmen kívül a konvergencia-hatások sem. Alacsonyabb szintről sok kivétellel, de általában könnyebb a gyorsabb növekedés; a színvonalat és a növekedést célszerű párhuzamosan vizsgálni, és nem egy-egy kiragadott, hanem több évet nézve, egy-egy ország kiugró adatait óvatosan kezelve. A Népszabadság 2005. január 5-i száma 13. oldalán óriási vastag nagybetűs címmel hírül adta, hogy „Magyarország a sereghajtók között”. Az 1. táblában közölt legfrissebb Eurostat adatok alapján – az EU azon tagországaikról, melyek mutatói elmaradnak az új EU–25 átlagtól és a négy jelölt országról – ez távolról sem ilyen egyértelmű.

Az egy lakosra jutó GDP szerinti rangsorban az unió 25 tagországa között a 20., a termelékenységet nézve (megelőzve Csehországot) a 19. helyen vagyunk. (Ne hallgassuk el, hogy magunkban az adatokban is elég sok a bizonytalanság, az Eurostat, az OECD is folyamatosan javítja ezeket. A kiadványainkban és az OECD elemzésekben, termelékenységi adatbázisukban közölt magyar adatok között lényeges eltérések találhatók, különösen a korábbi évekre. Ezt mielőbb rendezni kellene.)

Az 1. tábla alapján három évet, két négyéves időszakot vizsgálhatunk. Adataink többsége (a közölt adatok alapján vizsgálható 49 esetből 40-ben) az átlaghoz képest emelkedést, azaz a bázisévhez képest felzárkózást jelez, ugyanakkor stagnálás és visszaesés is előfordul. Az emelkedés Magyarországnál 1995 és 2003 között 11 százalékpont, a többi 14 ország közül 2 ország (Spanyol- és Lettország) esetében hasonló, másik két ország (Észtország és Litvánia) esetében nagyobb. A magyarországinál jóval gyorsabb termelékenységi felzárkózást 1999–2003 között két ország, Görögország és Litvánia esetében látunk (ennek mértéke ébreszt némi kétségeket.)

Az az újabb OECD tanulmány (Ahmad, 2003), amely a termelékenységi összehasonlítások korlátait elemzi, a nominális GDP összemérésénél problémákat lát a katonai kiadások, a pénzügyi közvetítő szolgáltatások és a szoftver beruházások elszámolásánál; a reál GDP meghatározásánál elsősorban a minőségváltozások figyelembevételénél (hedonikus árindexek) és a szolgáltatási teljesítmények mérésénél; és sok gondot a munkaráfordítások hiteles, azonos számbavételénél. Utalva e tanulmányra, a KSH termelékenységi-versenyképességi kiadványa már Előszavában felhívta a figyelmet arra, hogy „A nemzetközi adatok, különösen a színvonal-összehasonlítások ezért jó közelítésű jelzéseknek tekintendők, a bemutatott adatokból ezt tekintetbe véve vonjunk le következtetéseket.” (KSH, 2004, 5. oldal).

A kiadványban is jelzett korlátok egyikét az jelenti (ezzel jelenleg is intenzíven foglalkozik valamennyi érintett nemzetközi szervezet, az ENSZ, az EGB és az ILO is), hogy

a szokásos GDP-számítások az „informális”, „árnyék”, „fekete” és „szürke” gazdaságnak csak egy részét veszik számba és ennek súlya az egyes országokban eltérő. A magyar gazdaságban nagyobb mint a fejlettebb gazdaságokban. Az OECD legutóbbi Foglalkoztatási Kitekintésében (OECD Employment Outlook, 2004) munkahelystratégiájának olyan átértékelését jelenti be, mely középpontba a rejtett gazdaságból a formális foglalkoztatásba való áttérés előmozdítását állítja; ez nálunk is időszerű feladat. A „nem-megfigyelt gazdasággal” kiigazított mai magyar adatok az egy lakosra jutó GDP-t és fogyasztást illetően a legfejlettebb országokhoz képest kisebb elmaradást jeleznek és érintik a termelékenységi összehasonlítások kibocsátási és ráfordítási összetevőit is.

Egy másik, újabban az Eurostat által is nyomatékosan jelzett korlát, hogy a vásárlóerő-paritás (PPS) számítások az egy lakosra jutó GDP és az életszínvonal időbeli összehasonlítására csak korlátozottan alkalmazhatók és ágazatok termelékenységének összehasonlításához nem ajánlott felhasználásuk. A PPS módszer ugyanis a végső felhasználás oldaláról közelít, a közbenső és exportált termékek arányait nem veszi figyelembe, holott sok ágazatban ezek a termékek adják a kibocsátás zömét. A 2. táblában bemutatott négyféle összehasonlítás egyformán magyar fölényt, de nagy eltéréseket mutat; eredményeik közül minden bizonnyal az utolsó oszlop adatai a legrealisabbak, és e nagyobb különbség alapján a gazdaság egészére kimutatott termelékenységi arányunk is túl magasnak tűnik.

2. tábla

Négyféle összehasonlítás a munkatermelékenység feldolgozóipari színvonaláról

Ország	2000		1999	1996
	EU-15 =100			
	a teljes GDP-re	az állóeszköz-beruházásokra		
	készített PPS-számítás			
Magyarország	71,3	47,9	29,0	38,0
Csehország	58,6	40,6	14,6	26,7
Lengyelország	48,5	36,2	18,8	24,9

Forrás: 1–3, oszlop European Competitiveness Report 2003, 195. és 237. oldal; 4. oszlop Erik Monikhof and Bart van Ark, New estimates of labour productivity in the manufacturing sectors of the Czech Republic, Hungary and Poland, 2001.

A KSH kiadvány a munkatermelékenység nemzetközi átlagot meghaladó növekedésének bemutatása kapcsán kiemeli azt is, hogy ez nagy mértékben olyan tényezők hatására ment végbe, melyek hasonlóan jelentős szerepével a jövőben nem számolhatunk. A termelékenység növekedésének *egyik fő forrása* a nem-hatékony nagyvállalatok és a nagy *kapun belüli munkanélküliség* felszámolása volt, e folyamat lezárult. Kiemelkedő szerepet játszott a külföldi tőke beáramlása; ezt továbbra is ösztönözni kívánjuk, de tartósan aligha lesz a korábbihoz hasonló arányú és hatása. Ugyanakkor a hazai és a külföldi tulajdonban lévő vállalatok munkatermelékenységében mutatkozó szinte példátlanul nagy, *átlagosan* (számottevő ágazati szóródás mellett) *két és félszeres* különbségre is fel kell figyelni. Igen nagyok a különbségek a kis-, közép és nagyvállalatok termelékeny-

sége között, és az egyes ágazatok termelékenységének alakulásában is: egyes szakágazatok indexe többszörösére, másoké alig nőtt, vagy csökkent.

Az elemzés rámutat arra is, hogy az egészében kiemelkedő termelékenység-növekedés további forrásait vizsgálva éppen azokon a területeken látunk nagy lemaradást, amelyek a sikeres országokban és a lisszaboni stratégiában is kiemelkedő szerepet kaptak. Ezek: a kutatás-fejlesztés, az innováció, a tudásbázis erősítése, a strukturális reformok. A továbbiak összefoglalják, milyen képet adott ezekről a KSH kiadvány, kiegészítve az azóta hozzáférhetővé vált újabb EU és OECD elemzések adataival, jelzéseivel.

A versenyképesség összetevői

A statisztika adatai, az OECD és EU összehasonlító Eredménytáblái mind a **kutatás-fejlesztés**, mind az innovációk területén kedvezőtlen képet rajzolnak a magyar gazdaságról. A K+F ráfordítás a GDP százalékában 1988-ban 2% felett, mélypontján 1996-ban 0,67% volt, az utóbbi években 1% körül van; az EU célkitűzés 3%. Különösen alacsony nálunk a vállalatok által finanszírozott K+F aránya, de ez 2004-től a *kötelező hozzájárulás* újabb törvényi előírása nyomán emelkedni fog. A magyar adatok összevetése a nemzetközi adatokkal, a kutatók és a szabadalmak számát (a foglalkoztatottak, illetőleg a népesség számához viszonyított arányát) nézve szintén határozott lemaradást jelez. Ezzel szemben jól állunk a korszerű technikát képviselő termelés és export arányát tekintve (a külföldi tőke szerepe!). Tudományos teljesítményünk e számoknál kedvezőbb általános megítélése arra utal, hogy a magyar kreativitás a forráshiányt sokszor pótolni tudja. Kevésbé látszik ez érvényesülni a kutatási eredmények gyakorlatba való átültetése, innovációk megvalósítása terén.

Az EU tagországokhoz viszonyítva az innovációt bevezető vállalatok arányát a feldolgozóiparban nálunk már a korábbi adatok is minden vállalati nagyságkategóriában alacsonyabbnak jelezték, csupán – a kisvállalati kör kivételével – Portugáliában és Spanyolországban nem. Három csatlakozó országhoz mérve, Lengyelországnál és Szlovákiánál kedvezőbb képet mutatunk, Szlovénia a nagyvállalatok körében megelőz bennünket. Az újabb magyar adatok összevetése az EU frissen közzétett (CIS 3) adataival megerősíti lemaradásunk jelzését: az innovációt bevezető vállalatok EU és magyarországi aránya az iparban 47 és 29%, a szolgáltatások körében 44 és 17%; a vállalati nagyságkategóriákat külön nézve még nagyobbak a különbségek.

A **tudásbázis** gyakran alkalmazott mutatója a középfokú és felsőfokú oktatásban részesülők aránya. OECD adatok szerint (OECD Science, Technology and Industry Scoreboard, 2003) az előbbi illetően 30 ország között a 15. helyet, a felsőfokú oktatásban részesülők arányát nézve a 25. helyet foglaljuk el. Az utóbbi években a felsőfokú oktatásban részesülők aránya erősen növekszik, de az oktatás irányultságát, minőségét illetően gondok jelentkeznek. Ilyen jelzést adott már 2000-ről az OECD ún. PISA-értékelése is, az újabb PISA-felmérés (Learning, 2004) ezt megerősítette. Az olvasásmegértés tekintetében 2000-ben 32 ország között a 21. helyen álltunk, most 2003-ban 40 ország között a 25. helyre soroltak. Helyünk a matematika terén a 21.-ről a 25.-re, a természettudományok terén a 15.-ről a 17.-re változott. Az OECD egy GDP-hez viszo-

nyitott tudás-beruházási mutatót is képez, összegezve a K+F-re és a felsőfokú oktatásra fordított költségeket és a szoftver-beruházásokat. E mutatók hasonlítása nemzetközi adatokhoz megerősíti, hogy Magyarország a K+F tekintetében nagyobb, az oktatás és a szoftver tekintetben kisebb elmaradást mutat. Az OECD Információ-technológiai Jelentésében (OECD, Information Technology Outlook, 2004) található igen kevés magyar adat sajnos nem elégséges helyzetünk reális értékeléséhez.

A versenyképesség szempontjából a termelékenység színvonala mellett nem kevésbé fontos, hogy az adott teljesítménynek milyen munkaerőköltsége van, ezt az **egységmunkaerőköltség** (UCL) mutatójával mérhetjük. Minthogy a magyarországi bruttó bérek messze elmaradnak a fejlettebb országok bérszínvonala mögött, e mutatónk a munkabér járulékos költségeinek az átlagnál jóval magasabb aránya mellett is kedvező a versenyképesség szempontjából. A munka termelékenységének növekedése gazdaságunkban a régió országainak legtöbbjénél magasabb, a reálbérek emelkedése alacsonyabb volt, ez a régióon belül is kedvező pozíciót eredményezett. 2000-ben az EU-ban a két pólust 8,10 euróval Portugália és 26,80 euróval Svédország jelentette; az egységmunkaerőköltség átlagértéke a jelölt országokban 4,21 euró, Magyarországon 3,83 euró volt. Az egységmunkaerőköltség hirtelen gyors növekedése 2001-ben és 2002-ben a magyar gazdaságnak ezt a komparatív előnyét az EU-tagországokkal szemben csak kevés mérsékelte, *jóval erőteljesebben viszont a többi jelölt ország viszonylatában.*

A KSH kiadvány idézi a 2003. évi „*Európai innovációs eredménytáblából*” azt a 16 mutatót, melyről magyar adatokat is közöltek. Ez meglehetősen gyenge magyar pozíciót jelzett, *kivétel* volt a közepes és csúcstechnológiával foglalkoztatottak aránya a feldolgozóiparban és a szolgáltatások körében” és a költségvetési K+F ráfordítás a GDP százalékában. Az EU 2004. évi kiadványa (European Innovation Scoreboard, 2004) alapján húsz mutató értékét tudjuk hasonlítani az EU-átlagokhoz. Négy mutatónk jobb az átlagnál, egy jól megközelíti (id. m. 29–30. oldal); örömteli, hogy a három említett „kivétel” (és a KKV-k kooperációban megvalósított innovációs aránya) mellett e csoportba tartozik az ICT-kiadások GDP-hez viszonyított aránya is. Az Összefoglaló Innovációs Indexek (SII) alapján 34 ország között a 26. helyet foglaljuk el a rangsorban (id. m. 9. oldal). Változatlanul gyengék vagyunk a szabadalmi, a vállalati K+F, a kockázati tőke és az egyéb innovációs mutatók vonalán. A három év adataiból képzett sajátos trend-átlagértékek alapján viszont csak Ciprus, Izland és Portugália előz meg bennünket.

Az EU *Vállalati Eredménytáblái* a mikroökonómiai környezetet elemzik és minősítik abból a szempontból, hogy az mennyire segíti a vállalatoknál a termelékenység növelését és az innovációkat. A 2004. évről közölt 32 (az Innovációs Eredménytáblával részben azonos) mutatóból 22 magyar adat alapján értékelhetjük pozíciónkat (Benchmarking, 2004). Ezek közül az információtechnológiai kiadások aránya az EU-átlaghoz közeli és négy mutatónk jobb az EU átlagnál. Ezek: a társasági adó, a külkereskedelem, a vállalatindítások és a felsőfokú végzettségűek aránya. Az önfoglalkoztatók arányáról közölt adatok szerint a 25 ország között a 11. helyen, a vállalkozási hajlandóságot nézve a 12. helyen állunk. Mind ezen, mind a vállalatindítások arányáról megadott adatok nemzetközi összehasonlítását azonban sok bizonytalanság terheli (lásd Román, 2004), még várunk kell a megbízhatóbb, vállalatdemográfiai felvétellel ellenőrzött adatokra.

A versenyképesség egyik fő próbája a **külkereskedelem**, ezért alakulásáról a külkereskedelem struktúrájából, árviszonyaiból is fontos jelzéseket kaphatunk. A KSH kiadvány az EU 2003. évi „Európai Innovációs Jelentéséből” idézte tíz közép-kelet európai ország feldolgozóipari export-szerkezetének összehasonlítását az EU vezető „északi tagországainak” struktúrájával. Ez azt mutatta, hogy a magyar exportban a technológia-vezérelt termékek exporthányada erősen növekedett és mesze meghaladja az EU-átlagot (Termelékenységek, 2004, 36. oldal). Az adatok arról, hogy a feldolgozóipari exportban elért árak hogyan viszonyulnak a piacokon átlagosan érvényesülő árakhoz, azt jelzik, hogy a negatív különbségek a közép-kelet-európai régió többi országában is határozottan csökkentek, egyedül Magyarország esetében váltottak pozitívvá.

Az EU újabb, 2004. évi „Európai Versenyképességi Jelentése” mélyen elemzi a **közigazgatás** szerepét, a gazdaság termelékenységére, versenyképességére gyakorolt hatásait is. A hazai közigazgatási viszonyok jellemzésére a jelentés” három adatsorából idézünk.

1. *Az állami alkalmazottak aránya az összes foglalkoztatottak számához viszonyítva az EU-15 átlaga szerint 2003-ban 16,7% volt, az Egyesült Államokban 15,7%, Japánban 8,7%, Magyarországon 17,8% (European Competitiveness, 2004, 21. oldal). Nyolc EU-tagországban magasabb ez a mutató; a legmagasabb Svédországban (31,7%), a legalacsonyabb Hollandiában (11,0%).*
2. *A kormányzati kiadások aránya GDP-ben az EU-15 átlaga szerint 49%; a legmagasabb Csehországban (65%) és Svédországban (58%), a legalacsonyabb Litvániában (34%) és Írországon (35%), Magyarországon 50%, kilenc országban magasabb ennél (id. m. 34. oldal).*
3. *Az adók és társadalombiztosítási befizetések aránya a GDP-hez: Svédországban 51%, Írországon 29%, Magyarországon 39%; a 25 tagország közül 11-ben magasabb ennél (id. m. 29. oldal).*

Kombinatív rangsorolások

Az egyes országok versenyképességi, teljesítmény vagy ezt alakító tényezők szerinti rangsorolására gyakran olyan megoldásokat alkalmaznak, hogy a többféle mutató, megítélés szerinti helyezésekből egyszerű vagy (inkább) súlyozott átlagot számítanak. Így jár el az UNCTAD „Világ Beruházási Jelentése” is, amikor azt vizsgálja, mennyire vonzó az adott ország az itt uralkodó gazdasági környezet jellemzői alapján a *külföldi működő tőke* számára. Három mutató alapján készíti a világ országainak többségét átfogó rangsorolást:

1. a külföldi tőke vonzási potenciálja,
2. a tényleges külföldi működő tőke beáramlás, valamint
3. a külföldi működő tőke kivitel aránya alapján.

A 3. tábla ezekből idéz magyar és szomszédainkra vonatkozó adatokat. A külföldi tőke vonzási potenciáljának 13 tényező kombinációja alapján meghatározott indexei egyfajta versenyképességi rangsort adnak. A tényleges működőtőke-beáramlást már további körülmények, így például az előnyös privatizációs lehetőségek is döntően

befolyásolhatják. A kiáramlás, a külföldi befektetés pedig ugyancsak sok más, döntően pénzügyi tényezőtől is lényegesen függ.

A magyar gazdaság tőkevonzási potenciálja folyamatosan javult, ugyanígy a régió többi országának rangsormutatója is, kiemelkedően Szlovákiáé (egyedül ennek legutóbbi mutatója előz meg bennünket). Ha viszont a potenciál indexeit összevetjük a tényleges működő tőke beáramlásának rangsoraival (utóbbit tekintve Csehország van jóval előttünk), ez bizony komolyan gyengíti e mutató hitelét.

3. tábla

Külföldi működő tőke áramlás rangsorai

Évek	Ausztria	Magyar-ország	Csehország	Lengyel-ország	Szlovákia	Szlovénia
Rangsorszám a külföldi működő tőkevonzás potenciál indexe alapján						
1990–1992	20	63	61	62	52	117
1994–1996	21	61	44	59	56	48
1998–2000	23	45	42	44	52	29
1999–2001	23	43	42	46	48	29
2000–2002	24	41	42	44	47	27
Rangsorszám a tényleges külföldi működő tőke beáramlási indexe alapján						
1990–1992	83	17	41	82	84	84
1994–1996	74	9	31	39	96	96
1998–2000	78	23	16	47	113	112
1999–2001	73	22	12	48	109	109
2000–2002	75	27	10	56	59	59
2001–2003	78	33	13	68	53	53
Rangsorszám a működő tőke külföldi befektetési indexe alapján						
1990–1992	22	69	63	79	61	100
1994–1996	39	77	66	91	65	91
1998–2000	21	41	72	83	127	68
2001–2003	21	35	59	76	77	76

Forrás: World Investment Report 2004, 289-290., 281-284. és 291-293. oldal.

A mind statisztikai mutatókat, mind szakértői véleményeket feldolgozó kombinatív versenyképességi rangsorolások, elemzések közül a két legismertebb a svájci Vezetés-fejlesztési Intézet által közreadott „IMD Globális Versenyképességi Évkönyv” és a Világgazdasági Fórum és a Harvard Egyetem „Globális Versenyképességi Jelentése”. A statisztikai adatok és a szakértői megítélések alapján képzett rangsorok összegezésénél e kétféle közelítés eltérő súlyt kaphat: arányuk a Globális Versenyképességi Évkönyv készítésénél 2/3–1/3, a Globális Versenyképességi Jelentésben fordítva, 1/3–2/3. A szakértők számszerűen nem megragadható további fontos jellemzőket, összefüggéseket is minősíteni tudnak, de ugyanakkor a szakértők kiválasztása, összetétele, az így kapott eredmények könnyebben megkérdőjelezhetők. Lényeges körülmény, hogy mind a két értékelésben jelentős szerephez jut az államháztartási mutatók alakulása, a helyezések különbsége az egy lakosra és az egy foglalkoztatottra jutó GDP-hez képest jórészt ebből adódik.

A Globális Versenyképességi Évkönyv 2003-ban 49 országot, 2004-ben kilenc régióval is bővítve 60 gazdasági egységet vizsgált, négy csoportban

- gazdasági teljesítmény,
- kormányzati hatékonyság,
- vállalati hatékonyság,
- infrastruktúra

több száz kritérium alapján.

Az összegezett rangsorolás eredménye mellett, valójában e részletek elemzése lehet érdekes. Hat új EU-tagország legutóbbi rangsorolása (a vizsgált gazdasági egységek számának bővülése miatti korrekciókkal) a legutóbbi két évre azt mutatja, hogy Szlovákia előbbre, a másik négy ország (köztük Magyarország) hátrább került, Lengyelország leggyengébb helyezése nem változott.

4. tábla

Versenyképességi rangsor

Ország	2003	2004
Észtország	19.	25.
Csehország	28.	36.
Magyarország	29.	35.
Szlovénia	36.	40.
Szlovákia	39.	35.
Lengyelország	48.	48.

5. tábla

Adatok a Globális Versenyképességi Jelentés rangsorolásaiból

Ország	Növekedési Versenyképességi Index					Vállalati Versenyképességi Index		
	2003	2004	T 2004	K 2004	M 2004	2004	V 2004	Ü 2004
Spanyolország	23	23	20	34	16	26	25	27
Portugália	35	24	23	23	34	33	42	31
Görögország	25	37	38	44	31	41	40	42
Észtország	22	20	15	26	30	27	34	24
Málta	18	22	21	30	47	50	60	49
Szlovénia	31	33	26	31	39	31	27	33
Litvánia	40	36	33	43	33	36	37	35
Ciprus	.	38	39	33	45	45	59	41
Magyarország	33	39	29	37	55	42	48	38
Csehország	39	40	19	51	41	35	31	37
Szlovákia	43	43	28	49	55	39	41	39
Lettország	37	44	36	52	37	49	51	48
Lengyelország	45	60	45	80	51	57	47	64
Tíz ország átlaga	36	38	29	43	44	41	44	41
Magyarország hányadik helyen van	6.	9.	8.	7.	12.	9.	10.	7.

Forrás: The Global Competitiveness Report, 2004-2005. XI-XXIII. oldal. A részindexek: T = Technológia, K = Közintézmények, M = Makroökonómiai környezet; V = Vállalati működés és stratégia, Ü = Üzleti környezet.

A Globális Versenyképességi Jelentés 2003-ban 101, 2004-ben 104 országot rangsorolt, egy három összetevőből képzett Növekedési Versenyképességi Index és egy két összetevőből képzett Vállalati Versenyképességi Index szerint (tervezik a két index összevonását). A 13 EU-átlag alatti tagország rangsorolását bemutató 5. tábla szerint mind az összegezett, mind a részmutatók igen nagy különbségeket jeleznek egy-egy ország esetében és az országok között is.

A Növekedési Versenyképességi Indexet nézve 2004-ben látványosan előbbre került Portugália, hátrább hét ország, köztük Magyarország 4, Görögország 12, Lengyelország 15 hellyel. Magyarország a tíz ország átlaga körül van e rangsorokban, de sokkal hátrább makroökonómiai pozícióját tekintve.

Javul vagy gyengül gazdaságunk versenyképessége?

Erre az újabban gyakran feltett és vitatott kérdésre a versenyképesség összegezett mutatói (az egy lakosra és az egy foglalkoztatottra jutó GDP) alapján az Európai Unióhoz viszonyítva egyértelműen az a válasz, hogy: igen, javul versenyképességünk. A "versenyképesség összetevői" cím alatt vizsgált körülmények, tényezők ugyanakkor már vegyes képet mutatnak. Ezt is figyelembe véve inkább úgy kellene fogalmaznunk, hogy: versenyképességünk javult, de pillérei e tendencia folytatódásához még nem eléggé szilárdak.

Ilyen fogalmazást indokol államháztartási mutatóink alakulása is. Abban a kérdésben, hogy a gazdaság versenyképességének megítélésénél az államháztartási mutatókat, a Maastricht-i kritériumok teljesítését-közelítését közvetlenül figyelembe kell-e venni, eltérnek a vélemények. Ezek kedvezőtlen alakulását azonban semmiképpen nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Ha a romló tendenciát, úgy tűnik, sikerült is megállítanunk, e mutatók jelenleg igen kedvezőtlenek. Gyors javításuk esetén ez kevésbé befolyásolja versenyképességünket, különösen akkor, ha egyéb körülményeit, tényezőit a pénzügyi korlátok mellett is javítani tudjuk. Az a tény, hogy erre feltétlenül szükség van, még inkább óvatos megítélést indokol. Bizonyára elfogadhatjuk a KSH kiadvány alábbi záró gondolatát (id. m. 38. oldal):

„Mindezek a versenyképességi mutatók és rangsorolások megerősítik, hogy Magyarország a legtöbb tekintetben az EU-átlagtól még messze van, a csatlakozó országok között viszonylag jó pozíciót foglal el. Ennek megtartásához azonban, javításához és a felzárkózáshoz még inkább, ismernünk kell gyenge pontjainkat (bőven vannak ilyenek) és céltudatosabban kell dolgozni jobb eredmények elérésén.”

Hivatkozások

- Ahmad, Nadim; Francois Lequiller, Pascal Marianna, Dirk Pilat, Paul Schreier and Anita Wöfl: Comparing labour productivity in the OECD area: The role of measurement. DSTI/Doc(2003)14. OECD, Paris.
- Benchmarking Enterprise policy, Results from the 2004 Scoreboard. European Commission, 2004.
- European Competitiveness Report 2003, Economic Commission, 2003.
- European Competitiveness Report 2004, Economic Commission, 2004.
- European Innovation Scoreboard 2003. Economic Commission, 2003.
- European Innovation Scoreboard 2004. Economic Commission, 2004.
- KSH, 2004: Termelékenységünk és versenyképességünk az Eu csatlakozás küszöbén. Központi Statisztikai Hivatal.
- Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003. OECD, Paris.
- Monikhof, Erik and Bart van Ark: New Estimate of Labour Productivity in the Manufacturing Sectors of Czech Republic, Hungary and Poland, 1996. Second Report for the Countdown Project, July 2000.
- OECD Employment Outlook 2004. OECD, Paris.
- OECD Information Technology Outlook, 2004. OECD, Paris.
- OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2003. OECD, Paris.
- Porter, Michael: The Competitive Advantage of Nations. The Free Press, 1990.
- Román Zoltán, 2003: Felzárkózunk vagy lemaradunk? Európai Tükör, 2003/2. sz.
- Román Zoltán, 2004: A vállalkozás az Európai Unióban és Magyarországon. Európai Tükör, 2004/2. sz.
- The European Economy: 2004 Review. European Economy No.6. European Commission, 2004.
- World Investment Report 2004. UNCTAD, Geneva, 2004.
- The IMD World Competitiveness Yearbook 2004. Lausanne, 2004.
- Wim Kok: Facing the Challenge. European Commission, 2004.

KULCSSZAVAK: VERSENYKÉPESSÉG, TERMELÉKENYSÉG.
COMPETITIVENESS, PRODUCTIVITY
KONKURRENZFÄHIGKEIT, PRODUKTIVITÄT

Summary

Our accession to the European Union made it even more important than earlier to interpret clearly what we mean by economic competitiveness and how we can measure and properly judge its level or change. A publication of the Hungarian Central Statistical Office titled "Our productivity and competitiveness at the threshold of EU accession" presents several data and comparisons on our competitiveness and its change, using first of all recent OECD and EU result tables, reports and analyses. On the one hand, the article summarises and – by including most recent data and further analyses – extends the message of the HCSO publication, on the other hand, makes an in-depth study of the experiences and methodological problems that occurred during the preparation of the publication.

HAZAI STATISZTIKAI FOLYÓIRATOK TARTALMA

Statisztikai Szemle

2005/1

A magyar gazdasági növekedés és felzárkózás kulcsa: az exportorientált gépipari fejlesztés

– *Dr. Szokolczai György*

Gondolatok az Eurostat időmérleg-vizsgálatairól szóló jelentésről. – *Falussy Béla*

Kísérleti felmérések a bűnmegelőzés rendszerének kialakításához – *Déri Pál*

Interjú dr. Pukli Péterrel – *H. L.*

Területi Statisztika

2005/1

Nemzetközi és hazai tendenciák a területi elemzésben – *Nemes Nagy József*

Regionális fejlettség és tökevonzási képesség – *dr. Cserhádi Ilona – dr. Dobosi Emilia – Molnár Zsolt*

A burgenlandi magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai – *dr. Gyémánt Richárd*

Új városaink

Dunavecse – *Csőszné Seres Ilona*

Tompa – *Farkas Veronika*

Abaújszántó – *Szalaié Homola Andrea*

Cigánd – *Szilágyi Ferencné*

Adony – *Szabóné Nagy Irén*

Velence – *Mezeyné dr. Varju Emma*

Jánossomorja – *Fehérné Brandisz Katalin – Vass Anikó*

Hajdúsámson – *Ambrus Zoltánné*

Kenderes – *Fodor Aladárné*

Lábatlan – *dr. Bódiné Vajda Györgyi*

Balkány – *Malakucziné Póka Mária*

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK I.

(havi adatok)

Megnevezés	2003	2004.			
		november	december	január – december	december
	előző év azonos időszaka = 100,0				előző hó = 100,0
1. IPARI TERMELÉS	106,4	110,7	103,5	108,3	96,1 ^{a)}
2. ÉPÍTŐIPARI TERMELÉS	100,7	112,0	104,9	106,8	98,1 ^{a)}
3. MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK FELVÁSÁRLÁSA	105,9	100,3	..
4. KÜLKERESKEDELMI FORGALOM					
BEHOZATAL	110,1	109,3	102,1	113,7	..
KIVITEL	109,1	113,5	106,6	114,8	..
5. KISKERESKEDELMI FORGALOM	108,4	106,2 ^{b)}	..
6. IPARI TERMELŐI ÁRINDEX	102,4	102,1	101,6	103,5	99,5
7. ÉPÍTŐIPARI ÁRINDEX	105,7	105,1	103,6	104,8	100,1
8. MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐI ÁRINDEX	106,1	94,6	..
9. KÜLKERESKEDELMIÁR-INDEX					
BEHOZATAL	100,1	99,0 ^{b)}	..
KIVITEL	99,6	98,6 ^{b)}	..
10. FOGYASZTÓIÁR-INDEX	104,7	104,5	104,4	106,8	100,0

Megnevezés	2003	2004.		
		november	december	január – december
11. KÜLKERESKEDELMI EGYENLEG, millió euró	-4 167,3	-102,1	-256,5 ^{c)}	-3 878,8 ^{c)}
12. ÁLLAMHÁZTARTÁS EGYENLEGE ^{d)} , milliárd Ft	-1 057,7	-106,5	151,0	-1 284,1

Az indexek, ahol más megjegyzés nincs, összehasonlító áron szerepelnek.

a) Szezonális hatásoktól megtisztított és munkanaptényezővel korrigált indexek.

b) Január–november.

c) Első közzététel.

d) Forrás: Pénzügyminisztérium.

Jelmagyarázat: .. = Az adat nem ismeretes.

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK II.
(negyedéves adatok)

Megnevezés	2003	2004.	
		II. negyedév	III. negyedév
1. BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP), előző év azonos időszaka=100,0	103,0	104,2	103,7
2. BERUHÁZÁSOK, előző év azonos időszaka=100,0	103,1	110,0	112,7
3. ÉPÍTETT LAKÁSOK SZÁMA	35 543	6 790	8 680
4. HÁZTARTÁSOK FOGYASZTÁSA, előző év azonos időszaka=100,0	106,5	103,8	103,0
5. KÜLFÖLDI ADÓSSÁGÁLLOMÁNY ^{a)} , az időszak végén, millió euró			
BRUTTÓ	48 090,5	49 087,3	52 358,6
NETTÓ	21 799,3	22 400,0	26 184,7
6. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG EGYENLEGE ^{a)} , millió euró	-6 576	-1 878	-1 729
7. FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMA, ezer fő	3 921,9	3 894,1	3 906,6
8. BRUTTÓ ÁTLAGKERESET, Ft/hó	137 187	143 097	139 746
9. MUNKANÉLKÜLIEK SZÁMA ^{b)} , ezer fő	241,6	239,5	251,3
10. MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA, %	5,9	5,8	6,1
11. TÁVBESZÉLŐ-HÁLÓZAT az időszak végén, ezer	3 613	3 605	3 573
Ebből: ISDN	600	598	594
12. MOBILTELEFONOK SZÁMA az időszak végén, ezer	7 945	8 208	8 364
13. INTERNET-ELŐFIZETÉSEK SZÁMA az időszak végén, ezer	632	652	675

a) Forrás: MNB.

b) A 90 napon belül új állásban kezdők nélkül.

GÉS–FIGYELŐ

FORRÁS ÉS FELHASZNÁLÁS TÁBLÁK, 2001

A Központi Statisztikai Hivatal 2004 végén jelentette meg a 2001. évi folyó és változatlan (előző évi) áras forrás és felhasználás táblákat. A forrás és felhasználás táblák az Ágazati Kapcsolatok Mérlegének (ÁKM-nek) keretrendszerébe tartoznak. A táblák az EU követelményeinek – ESA'95-nek (European System of Accounts, Eurostat, 1995) – megfelelő módszertan alapján készültek az adatszolgáltatásra előírt határidőre. A forrás és felhasználás táblák folyó áron 1998-tól, változatlan áron pedig 2000-től állnak rendelkezésre. A korábban évente összeállított ÁKM táblák a jövőben ötévente – a nullára és ötre végződő évekre – készülnek el, évente az adatforrásokkal közvetlenebb kapcsolatban lévő, egyébként a szimmetrikus tábláknak is alapját képező forrás és felhasználás táblákat publikáljuk.

A **forrás** tábla a termékek és szolgáltatások teljes kínálatát tartalmazza alapáron, sorirányban termék- és szolgáltatáscsoportonként, oszlopirányban pedig hazai kibocsátás (ágazatonként) és import szerinti bontásban. Oszlopirányban kiegészül továbbá az alapárra rárakódó tételekkel (kereskedelmi árrés, külön felszámított szállítási díj, termékadók és terméktámogatások egyenlege), melyek a piaci beszerzési árra történő átmenetet teszik lehetővé.

A **felhasználás** tábla a rendelkezésre álló termékek és szolgáltatások felhasználását mutatja be piaci beszerzési áron, sorirányban a forrással megegyező bontásban, oszlopirányban felhasználási célonként, melyek a folyó termelő-felhasználás (ágazati bontásban), végső fogyasztás, bruttó állóeszköz-felhalmozás, készletváltozás és export. A tábla tartalmazza továbbá az ágazati bruttó hozzáadott értékeket, s folyó áron ennek főbb komponenseit is. A termék- és szolgáltatáscsoportok úgy lettek kialakítva, hogy összhangban legyenek a CPA nomenklatúra két számjegyes szintjével, az ágazati besorolás alapja pedig a TEÁOR.

A forrás és felhasználás táblák között kétféle azonosság áll fenn; sorirányban a termék szerinti, oszlopirányban pedig az ágazati azonosság. A táblák összeállításának módszertanát folyamatosan továbbfejlesztjük. A 2000. évtől a forrás és felhasználás oldalt folyó és változatlan áron egyidejűleg, a holland-magyar együttműködés keretében átvett szimultán kiegyensúlyozási eljárással hozzuk összhangba.

A transzparencia jegyében a kiadvány mellékletként tartalmazza a változatlan áras 2001. évi tábla bázisaként szolgáló, módosított 2000. évi folyó áras forrás és felhasználás táblát is, melyen átvezettük a nemzeti számlák 2001–2002. évi éves végleges számításai során bevezetett, s visszamenőleg a 2000. évet is érintő módszertani változtatásait.

A táblák hasznos információt nyújtanak a gazdasági koncepciók háttérszámításaihoz, döntés-előkészítésekhez, modellszámításokhoz, termeléselemzéshez, piaci részesedések vizsgálatához, továbbá a gazdaság egy-egy ágazatának kapcsolatait elemző szakemberek számára is.

A kiadvány PDF file formátumban ingyenesen letölthető a KSH honlapjáról a „Letölthető kiadványok” menüpont „Nemzeti számlák” témakörén belül, a cím szerint azonosítva. A táblákat továbbszámításra is felhasználók számára lehetőség van a kiadványt Excel file formátumban tartalmazó CD megrendelésére is.

A kiadvány kétnyelvű (magyar, angol), s a táblák mellett a módszertani leírást és a fogalmak rövid tartalmi ismertetését is tartalmazza.

(Forgon Mária)



NÍVÓDÍJ

A GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA (GÉS)
szerkesztőbizottságának a minősítése alapján

Herczog Tamás

*Magyarország külkereskedelmének
és külkereskedelmi statisztikájának története*

című tanulmánya (2004. 4. szám) nyerte el
a Gazdaság és Statisztika (GÉS) 2004. évi

NÍVÓDÍJÁT

A szerzőnek ez úton is gratulálunk.

A KSH tájékoztatási naptára, 2005

A közzététel napja	A kiadvány címe	Tárgyidőszak, -időpont
Január		
05. szerda	Ipari termelői árak	2004. november
06. csütörtök	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2004. szeptember–november
06. csütörtök	Személy sérüléssel közúti közlekedési balesetek	2004. október
07. péntek	Szállodai mutatószámok	2004. december
10. hétfő	Mezőgazdasági árak	2004. november
10. hétfő	Turizmus	2004. november
11. kedd	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2004. november
11. kedd	Külkereskedelmi termékforgalom	2004. január–november (előzetes)
14. péntek	A fontosabb növényi kultúrák előzetes terméseredményei	2004. évi
17. hétfő	Ipar	2004. november
18. kedd	Fogyasztói árak	2004. december (+2004. évi)
19. szerda	Létszám és kereset a nemzetgazdaságban	2004. január–november
20. csütörtök	Állatállomány	2004. december 1.
21. péntek	Építőipar	2004. november
24. hétfő	Kiskereskedelmi forgalom	2004. november
25. kedd	Népmozgalom	2004. január–november
27. csütörtök	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2004. október–december
27. csütörtök	A KSH jelenti	2004. november
28. péntek	Személy sérüléssel közúti közlekedési balesetek	2004. november
31. hétfő	Ipari termelői árak	2004. december
Február		
01. kedd	Külkereskedelmi termékforgalom	2004. január–november
04. péntek	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2004. december
08. kedd	Külkereskedelmi termékforgalom	2004. január–december (előzetes)
08. kedd	Szállodai mutatószámok	2005. január
09. szerda	Mezőgazdasági árak	2004. december
10. csütörtök	Turizmus	2004. december
15. kedd	Ipar	2004. december
16. szerda	Létszám és kereset a nemzetgazdaságban	2004. január–december
17. csütörtök	Fogyasztói árak	2005. január
18. péntek	A működő gazdasági szervezetek száma	2004. IV. negyedév
22. kedd	Építőipar	2004. december
23. szerda	Személy sérüléssel közúti közlekedési balesetek	2004. december
24. csütörtök	Kiskereskedelmi forgalom	2004. december
25. péntek	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2004. november–2005. január
25. péntek	Szállítási teljesítmények	2004. IV. negyedév
28. hétfő	Népmozgalom	2004. január–december

A közzététel napja	A kiadvány címe	Tárgyidőszak, -időpont
Március		
01. kedd	Beruházás	2004. IV. negyedév
01. kedd	Bruttó hazai termék (GDP)	2004. IV. negyedév (előzetes)
02. szerda	Ipari termelői árak	2005. január
03. csütörtök	Lakásépítések, építési engedélyek	2004. I–IV. negyedév
04. péntek	A KSH jelenti	2004. december
04. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2004. január–december
04. péntek	Távközlés, internet	2004. IV. negyedév
07. hétfő	Kiskereskedelmi üzlethálózat	2004. december 31.
08. kedd	Szállodai mutatószámok	2005. február
09. szerda	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. január
10. csütörtök	Bruttó hazai termék (GDP)	2004. IV. negyedév
10. csütörtök	Mezőgazdasági árak	2005. január
11. péntek	Fogyasztói árak	2005. február
11. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január (előzetes)
17. csütörtök	Ipar	2005. január
18. péntek	Létszám és kereset a nemzetgazdaságban	2005. január
21. hétfő	Építőipar	2005. január
22. kedd	Kiskereskedelmi forgalom	2005. január
25. péntek	A KSH jelenti	2005. január
25. péntek	Népmozgalom	2005. január
30. szerda	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2004. december–2005. február
31. csütörtök	Ipari termelői árak	2005. február
Április		
01. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január
07. csütörtök	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. február
08. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–február (előzetes)
08. péntek	Szállodai mutatószámok	2005. március
11. hétfő	Mezőgazdasági árak	2005. február
11. hétfő	Turizmus	2005. január–február
12. kedd	Fogyasztói árak	2005. március
15. péntek	Ipar	2005. február
18. hétfő	Építőipar	2005. február
19. kedd	Létszám és kereset a nemzetgazdaságban	2005. február
22. péntek	Kiskereskedelmi forgalom	2005. február
25. hétfő	Népmozgalom	2005. január–február
27. szerda	A KSH jelenti	2005. február
27. szerda	A működő gazdasági szervezetek száma	2005. I. negyedév
28. csütörtök	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2005. január–március

A közzététel napja	A kiadvány címe	Tárgyidőszak, -időpont
Május		
02. hétfő	Ipari termelői árak	2005. március
03. kedd	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–február
03. kedd	Lakásépítések, építési engedélyek	2005. I. negyedév
06. péntek	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. március
09. hétfő	Szállodai mutatószámok	2005. április
10. kedd	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–március (előzetes)
10. kedd	Mezőgazdasági árak	2005. március
11. szerda	Fogyasztói árak	2005. április
12. csütörtök	Turizmus	2005. március
13. péntek	Ipar	2005. március
18. szerda	Létszám és kereset a nemzetgazdaságban	2005. január–március
19. csütörtök	Építőipar	2005. március
20. péntek	Állatállomány	2005. április 1.
23. hétfő	Személyesüléses közúti közlekedési balesetek	2005. I. negyedév
24. kedd	Szállítási teljesítmények	2005. I. negyedév
25. szerda	Kiskereskedelmi forgalom	2005. március
26. csütörtök	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2005. február–április
30. hétfő	Népmozgalom	2005. január–március
31. kedd	Beruházás	2005. I. negyedév
31. kedd	Bruttó hazai termék (GDP)	2005. I. negyedév (előzetes)
Június		
01. szerda	Ipari termelői árak	2005. április
01. szerda	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–március
03. péntek	A KSH jelenti	2005. március
03. péntek	Távközlés, internet	2005. I. negyedév
06. hétfő	Kiskereskedelmi üzlethálózat	2005. március 31.
07. kedd	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. április
08. szerda	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–április (előzetes)
08. szerda	Szállodai mutatószámok	2005. május
09. csütörtök	Bruttó hazai termék (GDP)	2005. I. negyedév
10. péntek	Mezőgazdasági árak	2005. április
10. péntek	Turizmus	2005. április
14. kedd	Fogyasztói árak	2005. május
15. szerda	Ipar	2005. április
16. csütörtök	Létszám és kereset a nemzetgazdaságban	2005. január–április
20. hétfő	Építőipar	2005. április
23. csütörtök	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2005. március–május
24. péntek	Kiskereskedelmi forgalom	2005. április
27. hétfő	Népmozgalom	2005. január–április
29. szerda	A KSH jelenti	2005. április
30. csütörtök	Ipari termelői árak	2005. május
30. csütörtök	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–április

A közzététel napja	A kiadvány címe	Tárgyidőszak, -időpont
Július		
07. csütörtök	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. május
08. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–május (előzetes)
08. péntek	Szállodai mutatószámok	2005. június
11. hétfő	Mezőgazdasági árak	2005. május
11. hétfő	Turizmus	2005. május
12. kedd	Fogyasztói árak	2005. június
15. péntek	Ipar	2005. május
19. kedd	Létszám és keresetek a nemzetgazdaságban	2005. január–május
20. szerda	Építőipar	2005. május
21. csütörtök	Kiskereskedelmi forgalom	2005. május
25. hétfő	Népmozgalom	2005. január–május
26. kedd	A KSH jelenti	2005. május
28. csütörtök	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2005. április–június
29. péntek	A működő gazdasági szervezetek száma	2005. II. negyedév
Augusztus		
01. hétfő	Ipari termelői árak	2005. június
02. kedd	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–május
02. kedd	Lakásépítések, építési engedélyek	2005. I. félév
05. péntek	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. június
08. hétfő	Szállodai mutatószámok	2005. július
09. kedd	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–június (előzetes)
10. szerda	Mezőgazdasági árak	2005. június
10. szerda	Turizmus	2005. június
11. csütörtök	Fogyasztói árak	2005. július
12. péntek	Ipar	2005. június
16. kedd	Létszám és keresetek a nemzetgazdaságban	2005. január–június
19. péntek	Építőipar	2005. június
19. péntek	Kiskereskedelmi forgalom	2005. június
22. hétfő	Személyesrűléses közúti közlekedési balesetek	2005. II. negyedév
24. szerda	Szállítási teljesítmények	2005. II. negyedév
25. csütörtök	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2005. május–július
29. hétfő	Népmozgalom	2005. január–június
30. kedd	Beruházás	2005. II. negyedév
30. kedd	Bruttó hazai termék (GDP)	2005. II. negyedév (előzetes)
31. szerda	Ipari termelői árak	2005. július

A közzététel napja	A kiadvány címe	Tárgyidőszak, -időpont
Szeptember		
01. csütörtök	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–június
02. péntek	A KSH jelenti	2005. június
05. hétfő	Kiskereskedelmi üzlethálózat	2005. június 30.
07. szerda	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. július
07. szerda	Szállodai mutatószámok	2005. augusztus
08. csütörtök	Bruttó hazai termék (GDP)	2005. II. negyedév
08. csütörtök	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–július (előzetes)
09. péntek	Távközlés, internet	2005. II. negyedév
09. péntek	Turizmus	2005. július
12. hétfő	Mezőgazdasági árak	2005. július
13. kedd	Fogyasztói árak	2005. augusztus
14. szerda	A kalászos gabonák terméseredményei	2005. év
15. csütörtök	Ipar	2005. július
16. péntek	Létszám és keresetek a nemzetgazdaságban	2005. január–július
20. kedd	Építőipar	2005. július
21. szerda	Állatállomány	2005. augusztus 1.
22. csütörtök	Kiskereskedelmi forgalom	2005. július
23. péntek	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2005. június–augusztus
26. hétfő	Népmozgalom	2005. január–július
27. kedd	A KSH jelenti	2005. július
30. péntek	Ipari termelői árak	2005. augusztus
30. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–július
Október		
06. csütörtök	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. augusztus
07. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–augusztus (előzetes)
07. péntek	Szállodai mutatószámok	2005. szeptember
10. hétfő	Mezőgazdasági árak	2005. augusztus
10. hétfő	Turizmus	2005. augusztus
11. kedd	Fogyasztói árak	2005. szeptember
14. péntek	Ipar	2005. augusztus
18. kedd	Létszám és keresetek a nemzetgazdaságban	2005. január–augusztus
19. szerda	Építőipar	2005. augusztus
21. péntek	Kiskereskedelmi forgalom	2005. augusztus
26. szerda	A KSH jelenti	2005. augusztus
27. csütörtök	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2005. július–szeptember
28. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–augusztus
28. péntek	Népmozgalom	2005. január–augusztus
28. péntek	A működő gazdasági szervezetek száma	2005. III. negyedév

A közzététel napja	A kiadvány címe	Tárgyidőszak, -időpont
November		
02. szerda	Ipari termelői árak	2005. szeptember
03. csütörtök	Lakásépítések, építési engedélyek	2005. I–III. negyedév
08. kedd	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. szeptember
08. kedd	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–szeptember (előzetes)
09. szerda	Szállodai mutatószámok	2005. október
10. csütörtök	Mezőgazdasági árak	2005. szeptember
10. csütörtök	Turizmus	2005. szeptember
11. péntek	Fogyasztói árak	2005. október
15. kedd	Ipar	2005. szeptember
16. szerda	Létszám és keresetek a nemzetgazdaságban	2005. január–szeptember
21. hétfő	Építőipar	2005. szeptember
22. kedd	Személyesrűléses közúti közlekedési balesetek	2005. III. negyedév
23. szerda	Kiskereskedelmi forgalom	2005. szeptember
24. csütörtök	Foglalkoztatottság és munkanélküliség	2005. augusztus-október
25. péntek	Szállítási teljesítmények	2005. III. negyedév
28. hétfő	Népmozgalom	2005. január–szeptember
29. kedd	Beruházás	2005. III. negyedév
29. kedd	Bruttó hazai termék (GDP)	2005. III. negyedév (előzetes)
30. szerda	Ipari termelői árak	2005. október
December		
02. péntek	A KSH jelenti	2005. szeptember
02. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január–szeptember
02. péntek	Távközlés, internet	2005. III. negyedév
05. hétfő	Kiskereskedelmi üzlethálózat	2005. szeptember 30.
07. szerda	Előzetes adatok az ipari termelés változásáról	2005. október
08. csütörtök	Szállodai mutatószámok	2005. november
09. péntek	Bruttó hazai termék (GDP)	2005. III. negyedév
09. péntek	Külkereskedelmi termékforgalom	2005. január-október (előzetes)
12. hétfő	Mezőgazdasági árak	2005. október
12. hétfő	Turizmus	2005. október
13. kedd	Fogyasztói árak	2005. november
15. csütörtök	Ipar	2005. október
16. péntek	Létszám és keresetek a nemzetgazdaságban	2005. január-október
19. hétfő	Építőipar	2005. október
20. kedd	A KSH jelenti	2005. október
21. szerda	Kiskereskedelmi forgalom	2005. október
23. péntek	Népmozgalom	2005. január-október

A GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA (GÉS) 2004. ÉVI SZÁMAINAK TARTALMA

1. szám

Hivatalos statisztika – kényszerek és kihívások – <i>Ivan P. Fellegi</i>	3
--	---

MŰHELY-ELEMZÉSEK

1. szám

A hagyományos iparágak támogatására alkalmazott iparstratégiai eszközök – <i>Szalavetz Andrea</i>	25
Fejér megye ipara 1992–2002 között – <i>Kőrös Endréné dr.</i>	35
A házon kívüli étkezés szerepe – <i>Mikesné Mencző Beatrix</i>	43

2. szám

A vállalkozói szféra uniós tagsággal kapcsolatos várakozásai – <i>Nyers József – Szabó László – Zuráné Viktor Andrea</i>	3
A hazai kis és középvállalkozások értékelése és a számukra rendelkezésre álló pályázati lehetőségek – <i>Magyarné Dr. Szabó Krisztina</i>	15
Az ipari parkok helyzete és perspektívái Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – <i>Kissné Majtényi Mónika</i>	25

3. szám

Gazdasági fejlődés, fejlettségi szint az ezredforduló utáni években – <i>Kollányi Margit</i>	3
Az autópályák és a gazdaság területi összefüggései – <i>Tóth Géza</i>	14

4. szám

A Gazdasági Versenyképességi Operatív Program (GVOP) kapcsolata a gazdaságfejlesztés stratégiájával – <i>Tejné Tibor</i>	3
Magyarország külkereskedelmének és külkereskedelmi statisztikájának története – <i>Herzog Tamás</i>	23
A magyar külkereskedelem 2003. évi forgalma – <i>Imre Magdolna – Herzog Tamás</i>	42

5. szám

Az erdőgazdasági üzemek főbb jellemzői – <i>Dr. Takács József</i>	3
Gazdasági szerkezet és versenyképesség Magyarországon – <i>Szalavetz Andrea</i>	15
A háztartások energiakiadásai – <i>Berendi Zsuzsanna – Horváth András</i>	28
A magyar hajóépítő-ipar egyik csúcsa: a Szent István csatahajó – <i>Végyvári Jenő</i>	39

6. szám	
Írország társadalmának és gazdaságának egyes jellemzői a 90-es évek fellendülésének tükrében – <i>Artnér Annamária</i>	3
A háztartások között adott és kapott támogatások – <i>Kenyeres László</i>	17
Magyar nemzetgazdasági ágazatok elemzése pénzügyi mutatók segítségével – <i>Ács Barnabás</i>	24

MÓDSZERTAN – STATISZTIKAI GYAKORLAT

1. szám	
A minőségi termékjellemzők érvényesülése a hedonikus árindexekben – a módszertani fejlesztések alapkérdései – <i>Nádudvari Zoltán</i>	56
2. szám	
Az árindexekről. A mai gyakorlat, a fejlesztés irányai – <i>Marton Ádám</i>	39
3. szám	
Valóban gyors KSH-adatok a szállodai forgalomról – <i>Probáld Ákos – Virág Edina</i>	28
A gazdaság árnyékban levő oldala – <i>Ékes Ildikó</i>	34
A CANSTAT– az EU tagjelölt és új tagországainak gazdaságstatisztikai adatai, 2000–2003 – <i>Nagyné Pakula Ursula</i>	48
4. szám	
Kutatás–fejlesztési statisztika ma – <i>Dr. Szunyogh Zsuzsanna</i>	67
5. szám	
HOMBÁR – Mezőgazdasági statisztikai adatbázisrendszer – <i>Sinkovics Károlyné</i>	50
6. szám	
Környezeti számlák rendszere – A NAMEA-rendszer Magyarországon – <i>Bálint Orsolya</i>	38
Az üzleti szolgáltatások kibocsátási árstatisztikájának helyzete az OECD országokban – <i>Süveges Éva</i>	55
GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK	68, 62, 60, 74, 66, 68
HAZAI STATISZTIKAI FOLYÓIRATOK TARTALMA	70, 61, 62, 76, 65, 67

GÉS-FIGYELŐ

1. szám	
Az inflációs előrejelzések módszertana (Nádudvari Zoltán)	71
Nívódíj.....	78
A KSH tájékoztatási naptára, 2004. I. félév	79
A gazdaság és statisztika (GÉS) 2003. évi számainak tartalma	82
2. szám	
Az Európai Bizottság ajánlása a kis- és közepes vállalatok fogalmi meghatározására (Nádudvari Zoltán)	64
A Budapesten megtartott 6. Nemzetközi Idegenforgalom-statisztikai Fórum előadásainak gyűjteménye. Könyvismertető. (Puskás László)	69
3. szám	
Megalakult a Hivatalos Statisztika Tudományos Tanácsa (Dr. Szilágyi György)	63
Tájékoztatás a Magyar Statisztikai Társaság Gazdaságstatisztikai szakosztálya szakmai üléssel egybekötött tisztújító közgyűléséről (Szabó Péter).....	64
Tájékoztató az EPROS (a hivatalos statisztika európai kutatási terve) munkaértékeléséről (Dr. Szép Katalin – Trajtler Gábor).....	66
Külföldi szakirodalom: Becslések a gazdasági tevékenységek nem megfigyelt részeire (Nádudvari Zoltán).....	73
4. szám	
A magyar bányászat történeti statisztikai adattára (Dr. Halkovics László)	77
A KSH tájékoztatási naptára, 2004. II. félév	81
5. szám	
A jövedelemadózás duális rendszerének nemzetközi összehasonlítása (Nádudvari Zoltán)	68
Statisztikatörténeti Vándorulás (Végvári Jenő)	77
Fényes Elek Emlékérmek	80
6. szám	
Magyarország nemzeti számlái, 2000–2001 (Fazekasné Kovács Katalin).....	70
A szerzői jogi alapú gazdasági tevékenységek szerepe (Nádudvari Zoltán)	71
Nemzeti Háztartási Utazási Felmérés (NHTS) az Egyesült Államokban, 2001 (Páll Szilárd)	77
Amerikai MBA program a Szent István Egyetemen.....	81

CONTENTS OF THE YEAR 2004 NUMBERS OF ECONOMY AND STATISTICS (GÉS)

Nr. 1	
Official statistics – necessities and challenges – <i>Ivan P. Fellegi</i>	3

WORKSHOP–ANALYSES

Nr. 1	
Industry statistics tools applied to support traditional industries – <i>Andrea Szalavetz</i>	25
Industry of Fejér county in 1992–2002 – <i>Ágnes Kőrös, Dr.</i>	35
The role of outdoor meal – <i>Beatrix Mikesné Mencző</i>	43
Nr. 2.	
Business enterprise sector’s expectations about EU membership – <i>József Nyers – László Szabó – Andrea Zukáné Viktor</i>	3
Evaluation of domestic small and medium-sized enterprises, and the tendering opportunities for them – <i>Krisztina Magyaréné dr. Szabó</i>	15
Position and perspectives of industrial parks in Szabolcs-Szatmár-Bereg county – <i>Mónika Kissné Majtényi</i>	25
Nr. 3.	
Hungarian economic performance in the years following the turn of the millennium – <i>Margit Kollányi</i>	3
Spatial relations between motorways and the economy – <i>Géza Tóth</i>	14
Nr. 4.	
Relationship between the Economic Competitiveness Operative Programme and the strategy for economic development – <i>Tibor Tejnóra</i>	3
The history of Hungary’s external trade and external trade statistics – <i>Tamás Herzog</i>	23
Hungarian external trade turnover in 2003 – <i>Magdolna Imre – Tamás Herzog</i>	42
Nr. 5.	
Chief characteristics of forestry farms – <i>Dr. József Takács</i>	3
Economic structure and competitiveness in Hungary – <i>Andrea Szalavetz</i>	15
Energy expenditures of households – <i>Zsuzsanna Berendi – András Horváth</i>	28
A record in Hungarian ship-building industry: the Szent István battleship – <i>Jenő Végvári</i>	39

Nr. 6.	
Some socio-economic features of Ireland in light of the boom in the 90ies – <i>Annamária Artner</i>	3
Transfers between households – <i>László Kenyeres</i>	17
Analysis of Hungarian economic branches at the aid of financial indicators – <i>Barnabás Ács</i>	24

METHODOLOGY–STATISTICAL PRACTICE

Nr. 1	
Product quality aspects in hedonic price indices – basic issues of methodological developments – <i>Zoltán Náduvvari</i>	56
Nr. 2.	
About price indices. Today’s practice, directions of development – <i>Ádám Marton</i>	39
Nr. 3.	
Really up-to-date HCSO data of hotel turnover – <i>Ákos Probáld – Edina Virág</i>	28
The shadowed side of economy – <i>Ildikó Ékes</i>	34
CANSTAT – Economic statistical data of candidate and new member states of the EU, 2002–2003 – <i>Urszula Nagyné Pakula</i>	48
Nr. 4.	
Research and development statistics today – <i>Dr. Zsuzsanna Szunyogh</i>	67
Nr. 5.	
HOMBÁR – Agricultural statistical database system – <i>Katalin Sinkovitz</i>	50
Nr. 6.	
System of environmental accounts – NAMEA system in Hungary – <i>Orsolya Bálint</i>	38
Price statistics of business services’ output in OECD countries – <i>Éva Süveges</i>	55
ECONOMIC INDICATORS	68, 62, 60, 74, 66, 68
CONTENTS OF HUNGARIAN STATISTICAL PERIODICALS	70, 61, 62, 76, 65, 67

GÉS–OBSERVATION

Nr. 1	
Methodology of inflationary forecasts (<i>Zoltán Nádudvari</i>)	71
Prize.....	78
Information calendar of HCSO for the 1 st half of 2004.....	79
Contents of the year 2003 numbers of ECONOMY AND STATISTICS (GÉS).....	82
Nr. 2.	
Recommendation of the European Commission on the definition of small and medium-sized enterprises (<i>Zoltán Nádudvari</i>).....	64
Collection of presentations made at the sixth International Forum of Tourism Statistics held in Budapest. Book review (<i>László Puskás</i>).....	69
Nr. 3.	
Scientific Association for Official Statistics has been established (<i>György Szilágyi dr.</i>)	63
Report on the working party and the general meeting for re-election of officials of the Economic Statistical Section of the Hungarian Statistical Association (<i>Péter Szabó</i>).....	64
Report on the working party meeting of EPROS (The European Plan for Research in Official Statistics) – <i>Dr. Katalin Szép – Gábor Trajtler</i>	66
Foreign literature: Estimation of economic activities not surveyed (<i>Zoltán Nádudvari</i>)	73
Nr. 4.	
Historic statistical data stock of Hungarian mining (<i>Dr. László Halkovics</i>).....	77
Information calendar of HCSO for 2nd half of 2004	81
Nr. 5.	
Dual system of income taxation in international terms (<i>Zoltán Nádudvari</i>)	68
Report on the Hungarian Statistical Association's session (<i>Jenő Végvári</i>)	77
Elek Fényes medals.....	80
Nr. 6.	
National accounts of Hungary, 2000–2001 (<i>Katalin Fazekasné Kovács</i>)	70
Role of copyright-based economic activities (<i>Zoltán Nádudvari</i>)	71
National Household Travel Survey in the United States, 2001 (<i>Szilárd Páll</i>).....	77
American MBA program at the Szent István University (<i>Szilárd Páll</i>)	81

INHALTSVERZEICHNIS DER HEFTE VON GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA (GÉS) IM JAHR 2004

Nr. 1.

Amthliche Statistik – Zwänge und Forderungen – *Ivan P. Fellegi* 3

ANALYSEN – STUDIEN

Nr. 1.

Instrumente der Industriestrategie für die Förderung der traditionellen Industriezweige
– *Andrea Szalavetz* 25

Industrie in Komitat Fejér, 1992–2002 – *Ágnes Körös dr.* 35

Rolle des Auswärtssessens – *Beatrix Mikes Menczö* 43

Nr. 2.

Erwartungen von Unternehmungssektor im Zusammenhang der EU-Mitgliedschaft
– *József Nyers – László Szabó dr. – Andrea Zuka-Viktor* 3

Bewertung der Klein- und Mittelunternehmungen (KMU),
Antragsmöglichkeiten für KMU – *Krisztina Magyar-Szabó dr.* 15

Zustand und Perspektiven der Industrieparke in Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg
– *Mónika Kiss-Majtényi* 25

Nr. 3.

Wirtschaftsleistungen in Ungarn in den Jahren nach Jahrtausendwende
– *Margit Kollányi* 3

Zusammenhänge zwischen der Wirtschaft und Autobahnen – *Géza Tóth* 14

Nr. 4.

Zusammenhang zwischen dem Operativ Programm für Wettbewerbsfähigkeit
und der Strategie für Wirtschaftsentwicklung – *Tibor Tejnóra* 3

Geschichte des Außenhandels und der Außenhandelstatistik in Ungarn – *Tamás Herzog* 23

Warenverkehr der ungarischen Außenhandel in 2003 – *Magdolna Imre – Tamás Herzog* 42

Nr. 5.

Haupteigenschaften der forstwirtschaftlichen Betriebe – *József Takács* 3

Wirtschaftsstruktur und Wettbewerbsfähigkeit in Ungarn – *Andrea Szalavetz* 15

Ausgabe für die Energie in der Haushalt – *Zsuzsanna Berendi – András Horváth* 28

Eine von Spitzenleistungen der Herstellung von Kriegsschiffe in Ungarn: Kriegsschiff „Szent István“ – <i>Jenő Végvári</i>	39
Nr. 6.	
Einige sozial-ökonomische Parameters von Irland im Licht des Konjunktures in den 90en Jahren. – <i>Annamária Artner</i>	3
Zugeführte und erhaltene Zuschüsse zwischen der Haushalte – <i>László Kenyeres</i>	17
Analyse der Wirtschaftszweige in Ungarn mit Hilfe der finanzielle Kennziffern – <i>Barnabás Ács</i>	24

METHODIK – STATISTISCHE PRAXIS

Nr. 1.	
Durchbruch der Qualitätsmerkmale in der hedonischen Preisindizes – Grundfragen in der methodischen Entwicklungen – <i>Zoltán Náduvári</i>	56
Nr. 2.	
Preisindizes – Heutige Praxis und Entwicklungsrichtungen – <i>Ádám Marton</i>	39
Nr. 3.	
Tatsächlich schnell statistische Daten von Hotelverkehr – <i>Ákos Probáld</i> – <i>Edina Virág</i>	28
Versteckte Seite der Wirtschaft – <i>Ildikó Ékes</i>	34
CANSTAT – Wirtschaftsstatistische Daten von Kandidat- und neu Mitgliedländer der EU, 2000–2003 – <i>Urszula Nagyné Pakula</i>	48
Nr. 4.	
Statistik von Forschung und Entwicklung – heute – <i>Zsuzsanna Szunyogh</i>	67
Nr. 5.	
HOMBÁR – Statistisches Datenbanksystem von der Landwirtschaft – <i>Katalin Sinkovicz</i>	50
Nr. 6.	
System der Umweltrechnungen – NAMEA-System in Ungarn – <i>Orsolya Bálint</i>	38
Erzeugerpreisstatistik der geschäftlichen Dienstleistungen – Zustand in der OECD-Länder – <i>Éva Sívéges</i>	55
STATISTISCHE KENNZIFFERN	68, 62, 60, 74, 66, 68
AUS DEM INHALT DER UNGARISCHEN STATISTISCHEN FACHZEITSCHRIFTEN	70, 61, 62, 76, 65, 67

GÉS-BEOBACHTER

Nr. 1.	
Methode der Inflationsprognosen (<i>Zoltán Nádudvari</i>).....	71
Niveaupreisträger.....	78
Kalender der Publikationen, 2004/ 1. Halbjahr.....	79
Inhaltsverzeichnis der Hefte von GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA (GÉS) im Jahr 2003.....	82
Nr. 2.	
Empfehlungen der Europäischen Kommission zur Definition der Klein- und Mittelunternehmungen (KMU) (<i>Zoltán Nádudvari</i>).....	64
Rezension von Vortragssammlung der 6. International Forum der Touristikstatistik in Budapest (<i>László Puskás</i>).....	69
Nr. 3.	
Errichtung des Wissenschaftlichen Rat der Offiziellen Statistik (<i>György Szilágyi dr.</i>).....	63
Bericht von einer Sammlung und Vostandwahlhandlung der Wirtschaftsstatistischen Sektion von Ungarische Statistische Gesellschaft (<i>Péter Szabó</i>).....	64
Bericht von Tagung der EPROS- Arbeitsgruppe (The European Plan for Research in Official Statistics) – <i>Dr. Katalin Szép – Gábor Trajtler</i>	66
Schätzung der nicht erhebenden Wirtschaftstätigkeiten (<i>Zoltán Nádudvari</i>).....	73
Nr. 4.	
Historisches statistisches Sammelwerk von ungarischem Bergbau (<i>László Halkovics</i>).....	77
Kalender der statistischen Veröffentlichungen von Ungarischem Statistischen Zentralamt....	81
Nr. 5.	
Schratzenstaller, M.: Dualisierung von Einkommensteuersystemen – internationaler Vergleich (<i>Zoltán Nádudvari</i>).....	68
Tagung der Ungarischen Statistischen Gesellschaft (<i>Jenő Végvári</i>).....	77
"FÉNYES ELEK" Denkmünze-auszeichnungen.....	80
Nr. 6.	
Volkswirtschaftliche Gesamtrechnung für Ungarn, 2000–2001 (<i>Katalin Fazekas Kovács</i>)....	70
Wirtschaftliche Rolle der Tätigkeiten mit Urheberrecht (<i>Zoltán Nádudvari</i>).....	71
Landesweite Vermessung von Reisen in der in der USA Haushalte (NHTS-2001) (<i>Szilárd Páll</i>).....	77
Amerikanisches MBA-Programm in Universität „Szent István“ (<i>Szilárd Páll</i>).....	81